

Національна Академія педагогічних наук України
Інститут психології імені Г. С. Костюка
Лабораторія психології особистості імені П. Р. Чамати
Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Інститут педагогіки і психології
Кафедра практичної психології
Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет
Департамент міжнародної освіти

ЕТНІЧНА САМОСВІДОМІСТЬ ТА КРОС-КУЛЬТУРНА ВЗАЄМОДІЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

**МАТЕРІАЛИ V МІЖНАРОДНОГО НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО СЕМІНАРУ
СТУДЕНТІВ, АСПІРАНТІВ ТА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ**

27 березня 2014 р.

Суми
Видавництво СумДПУ імені А.С. Макаренка
2014

УДК 316.273+316.72]-053.67(082)
ББК 88.58я43
Е 88

Рекомендовано вченою радою Інституту педагогіки і психології СумДПУ
імені А. С.Макаренка (протокол № 7 від 25 лютого 2014 р.)

Рецензенти:

Блінова О. Є.	–	доктор психологічних наук, професор;
Поліщук В. М.	–	доктор психологічних наук, професор;
Тарасова Т. Б.	–	кандидат психологічних наук, доцент.

Редакційна колегія:

Кузікова С. Б.	–	доктор психологічних наук, професор;
Єрмакова Н. О.	–	кандидат психологічних наук, доцент;
Пасько К. М.	–	кандидат філософських наук, доцент;
Стадник Г. А.	–	кандидат психологічних наук, доцент;
Черенщикова Д. В.	–	кандидат психологічних наук;
Щербакова І. М.	–	кандидат філософських наук, доцент;
Вертель А. В.	–	викладач.

Технічні редактори:

Данильченко Н. О., Ніжніченко А. О.

Е 88 Етнічна самосвідомість та крос-культурна взаємодія : матеріали
V міжнародного науково-практичного семінару студентів, аспірантів
та молодих вчених, (Суми, 27 березня 2014 р.) / [за ред.: Кузікової С. Б.,
Єрмакова Н. О., Пасько К. М. та ін.]. – Суми : Вид-во СумДПУ імені
А. С.Макаренка, 2014. – 200 с.

ISBN 978-966-698-174-8

Збірник містить тези доповідей та виступів учасників V міжнародного
науково-практичного семінару «Етнічна самосвідомість та крос-культурна
взаємодія».

Досліджено проблеми етнічної свідомості та самосвідомості.
Викладено теоретичні питання пов'язані з проблемами психології етнічних
спільнот. Проаналізовано соціально-психологічні аспекти етнічної
ідентичності, міжетнічних стосунків. Висвітлено проблеми психологічної
адаптованості молоді в умовах сучасної крос-культурної взаємодії, її
культурологічні та гендерні виміри. Розглянуто настанови, цінності та
переконання в умовах глобалізації.

ISBN 978-966-698-174-8

УДК 159.9
ББК

© Колектив авторів, 2014
© Вид-во СумДПУ імені А. С.Макаренка, 2014

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. ОСОБЛИВОСТІ ЕТНІЧНОЇ САМОСВІДОМОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Аль-Алвани Мохаммед Моханад Джабер, Алхатеми Мохаммед Хашим Забен.	
Свадебные традиции Ирака	7
Антонова Г. В. Основні чинники конфліктів у різноетнічних сім'ях	9
Арєхова Є. В. Навчання як цінність в українському освітньому просторі.....	12
Bilotserkovets M. The aim of youth intergroup dialogue on race and ethnic consciousness	14
Ваксман М. В. Професійні схильності у старшокласників з різними гендерними особливостями	16
Варасна А., Алсеюри А. Арабские и русские пословицы как отображение мировоззрения двух народов.....	19
Вертель А. В. Концепция сознания К. Г. Юнга как преодоление европоцентризма.....	23
Головач І. А. Формування ідентичності жінки в українській культурі та культурі близького сходу	25
Дацко О. В. Пріоритети сучасної молоді в Німеччині	
Доган Д. Особенности курдского свадебного обряда	28
Долгозвяга А. А. Крос-культурные особенности невербального общения англичан и украинцев	32
Євсюкова К. В. Особливості виховання дітей в японських сім'ях	34
Заярна В. С. Формування етнонаціональної ідентичності як складової полікультурної компетентності дітей молодшого шкільного віку у процесі вивчення іноземної мови в позашкільному навчальному закладі	38
Клюєва А. І. Особливості формування та зміни етнічної ідентичності.....	42
Кобилко Н. А. Особливості сприйняття світу через міфологему «Дорога»	45
Корчака М. В. Особливості пострадянської та західної мультиплікації	47

Луговой В. Ю. Копоративистский анализ религии и мировоззрения представителей Украины и Японии	49
Науменко Ю. Р. Особливості відповідальної поведінки в української молоді	52
Ражабов И. Этническое самосознание узбеков	54
Усманов К. Основные концепции духовного возрождения узбекского народа	56
Шаферюк Т. А. Психологічні особливості етнічної самосвідомості молоді України	58
Ярошенко Т. В. Культурологічні стереотипи і сучасні уявлення про жінку в українському та турецькому суспільстві	61

РОЗДІЛ II. СОЦІАЛЬНА МОБІЛЬНІСТЬ ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТОВАНІСТЬ МОЛОДІ В УМОВАХ КРОС-КУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Бардакова Г. С. Психологічні особливості копінг-стратегій сучасних підлітків	63
Бублик М. Ю. Особливості виховання дітей з неповної сім'ї в українському етносі	66
Василевська О. І. Проблема психічного здоров'я в сучасному світі	68
Голуб С. Ю. Особливості самооцінки в різних видах діяльності	70
Данильченко Н. О. Соціальний капітал та проблеми його накопичення в умовах крос – культурної взаємодії	72
Демченко Н. М. Психологічні особливості сором'язливості як соціально психологічного явища	74
Диченко Т. В. Адаптація іноземних студентів до навчання у вищих навчальних закладах України	77
Єрмакова Н. О. Падіння значення освіти як чиннику висхідної соціальної мобільності у сучасному українському суспільстві	79
Ковбаса І. М. Ділові якості молоді як чинник прийому на роботу в різних країнах світу	83
Колесник Є. А. Особливості розвитку творчого мислення студентів різних національностей	87
Кравченко К. Ю. Булінг як соціально – психологічний феномен у школах США та України	89

Король О. М. Мотиваційна особливість спонукання до вивчення інформатичних дисциплін студентів непрофільних спеціальностей	93
Мартінова І. А. Проблема суїциду в ранній юності в українському етносі	95
Мотрук Р. В. Етнокультурні чинники професійного самовизначення особистості: регіональний аспект	97
Пасько К. М., Ратєєва В. О. Психологічна допомога студентам – іноземцям у розвитку міжкультурної сенситивності	100
Петрова Л. В. Лідерство як одна з стратегій адаптації етнічного маргінальної особистості.....	103
Пономаренко А. В. Проблеми адиктивної поведінки підлітків у вітчизняній психології.....	107
Постоленко К. М. Особливості спілкування дітей підліткового віку	109
Радченко І. Ю. Особливості міжкультурної адаптації студентів–іноземців до умов українського середовища.....	112
Спех О. С. Вплив сучасних інформаційних технологій та цінності студентської молоді.....	115
Споран М. С. Особенности межличностных отношений в греко-славянских семьях.....	118
Стоцький О. С. Психологічні особливості дітей з неповної сім'ї віку ранньої юності	123
Черенщикова Д. В. Психотехнічний репертуар позитивної психотерапії як засіб оптимізації педагогічного спілкування науково-педагогічних працівників	126
Шова А. С. Особливості ділового етикету на прикладі Англії та України.....	130

РОЗДІЛ III. НАСТАНОВИ, ЦІННОСТІ ТА ПЕРЕКОНАННЯ МОЛОДІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Бушнєв Ю. С. Моральні цінності як передумова формування громадянської позиції майбутніх вчителів	133
Гільова Л. Л. Ідеї крос-культурності в навчанні і вихованні студентської молоді.....	135
Горова І. М. Особливості підходів до дитячо-батьківських взаємин в зарубіжній психології.....	138

Гулакова Л. Н. Отношение к браку в традиционных культурах мусульманского востока и Украины	141
Демочка Ю. В. Особливості спілкування старшого підліткового віку	144
Коваленко В. В. Психологічна готовність студентської молоді до шлюбних стосунків в Україні та Греції	148
Коваленко Е. В. Отношение к абортам в разных странах мира	151
Коржилова О. Ю. Моральні цінності сучасної української молоді	154
Левіт В. Д. Порівняльний аналіз сімейних цінностей на прикладі України та Німеччини.....	158
Лініцька Є. Т. Порівняльний аналіз особливостей виховання в італійських та українських сім'ях.....	160
Мацигін С. С. Гомосексуалізм та гомофобія	164
Мохоньок З. А. Формування здорового способу життя учнів середніх навчальних закладів Канади на прикладі корінного населення.....	168
Олійник О. Ю. Кольори та їх трактовка в різних країнах світу	170
Овчаренко А. М. Крос-культурний аналіз психологічних характеристик сімейних стосунків українських та італійських родин.....	173
Прохненко З. А. Розвиток спілкування та мовлення дитині раннього віку у вітчизняній системі виховання.....	176
Піючевська А. Г. Цінності життя людини та сучасна мораль	180
Попова А. С. Этнопсихологические аспекты отношения к смерти в японской культуре	184
Радченко Я. В. Розуміння любові в українській культурі.....	187
Сивокозова І. В. Психологічні особливості сімейного виховання дітей в Україні та США	188
Степаненко В. В. Місце і роль жінки в світових релігіях	192
Ушкаленко А. А. Психологические методы реабилитации в спорте	196

РОЗДІЛ І. ОСОБЛИВОСТІ ЕТНІЧНОЇ САМОСВІДОМОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

*Аль-Алвани Мохаммед Моханад Джабер,
Алхатеми Мохаммед Хашим Забен*

студенты Сумского государственного университета (г. Сумы),
научный руководитель: преподаватель Н. А. Пилипенко-Фрицак

СВАДЕБНЫЕ ТРАДИЦИИ ИРАКА

Большинство свадебных обрядов ведут начало от древних мусульманских канонов, сохранившихся в Ираке.

Будущие муж и жена знакомятся, как правило, во время смотрин. Смотринам предшествует процедура хазгини – сватовство.

В первый день смотрин жених не приходит. Его представляют старшие родственники – три-четыре человека преклонного возраста. Когда в дом приходят сваты, то, чтобы дать им возможность посмотреть на девушку, родители просят ее принести стакан воды. Девушка приносит воду и ждет, пока ей не вернут назад пустой стакан. Поэтому воду пьют очень медленно, чтобы была возможность хорошо рассмотреть девушку и принять решение.

Решение о замужестве, о том, быть свадьбе или нет, остается за невестой. Если девушка соглашается, то ей на палец надевают кольцо, которое привезли сваты.

В день помолвки устраивается настоящий пир. По правилам обряда на девушку надевают шаль невесты, чтобы все могли определить ее статус.

Чтобы свадьба состоялась, жених должен не только заплатить выкуп, или калан, но и преподнести невесте три подарка, или «Се Халате буке».

Для свадьбы может быть выбран любой месяц, кроме апреля, поскольку в Ираке жениться в апреле запрещено. Свадьба, или Дават, начинается с прихода музыкантов в дом жениха. Вместе они отправляются в дом невесты и устраивают перед домом весёлые танцы. Жених с родственниками приносит подарки и, танцуя, одаривают родственников невесты подарками. Родственники невесты

также принимает участие в танцах и дарят ответные подарки родственникам жениха.

На протяжении всей свадьбы, невеста должна быть в накинутых на голову двух связанных вместе шаях халли, одна из которых принадлежит ей, а другая подарена ей женихом.

На иракскую свадьбу обычно приглашается очень много людей.

Невеста и жених восседают на так называемой свадебной скамье – троне. Вокруг «трона» установлены большие, почти двухметровые свечи.

Гости по очереди подходят к свадебной скамье, где жених с невестой выслушивают поздравления и пожелания счастья. Взрослые мужчины то и дело подбрасывают в воздух деньги. Другие гости обматывают новобрачных лентами из купюр – этот приносящий удачу обряд называется «калади». Всё это сопровождается арабскими музыкой и песнями.

Мужчины и женщины собираются в тесный хоровод вокруг свадебной скамьи. Такой хоровод – чопи – должен сплотить молодожёнов и уберечь новую чету от искушений и бед. Наконец, невеста и жених спускаются со своего трона, чтобы присоединиться к родным и близким. После танцев подают еду: курицу, рис, сладости. Все сидят и едят под музыку. Никакого алкоголя на мусульманской свадьбе нет.

По завершению гуляний проводятся ещё два обряда, после которых жених увозит невесту из отчего дома. Первый обряд, когда брат невесты вокруг её талии обвязывает три раза пояс. Первый узел символизирует зарождение благого помысла, второй – зарождение благого намерения и третий – благое дело. Вторым обряд называется «подушка невесты». Жених выкупает у родственников новобрачной её подушку, а после этого родные ударяют слегка жениха по голове и желают постареть на одной подушке. Затем жених забирает молодую жену домой.

Когда невеста прибывает в дом жениха, она выслушивает букти – предписания, нормы поведения, которые она обязана выполнять: не выходить из дома в течение 40 дней; кроме мужа с другими мужчинами в доме не разговаривать, даже со свекром; из стакана не пить воду, пока муж не удостоверится в её безопасности.

студентка Сумського державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка (м. Суми),
науковий керівник: к. психол. н. Єрмакова Н.О.

ОСНОВНІ ЧИННИКИ КОНФЛІКТІВ У РІЗНОЕТНІЧНИХ СІМ'ЯХ

Важливу роль для розвитку особистості та суспільства в цілому відіграє сім'я. Гармонія і продуктивність функціонування якої залежить від взаємин, які формуються між членами подружжя. Особливості побудови гармонійних стосунків залежить від багатьох психологічних чинників, це і особливості особистості кожного з членів подружжя, і вплив сформованих у родині установок, в тому числі – й про розподіл сімейних ролей, також вміння конструктивно налагоджувати спілкування та багато ін. Побудова конструктивних міжособистісних взаємин дуже важлива як у сім'ях представників однієї національності, так і у різноетнічних сім'ях.

Різні національності мають традиційні особливості встановлення та підтримання міжособистісних стосунків. Тому в різноетнічній родині можуть виникати конфлікти через неузгодженість поглядів на побудову сімейного життя.

Мета: здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми конфліктів, які виникають у різноетнічних сім'ях під час формування стосунків з точки зору етнопсихологічного підходу.

За визначеннями вітчизняних науковців (Г. М. Андрєєвої, Т. В. Андрєєвої, І. М. Добрякова, Е. Г. Ейдемільера, І. М. Нікольської, Л. Е. Орбан-Лембрик, В. О. Сисенко, В. В. Юстіцька та ін.) сім'я – осередок суспільства (мала соціальна група), найважливіша форма організації особистого побуту, заснована на подружньому союзі та родинних зв'язках – відносинах між чоловіком і дружиною, батьками і дітьми, братами і сестрами та іншими родичами, котрі живуть разом і провідними спільне господарство.

До конфліктів в сім'ї призводять різноманітні чинники. Сучасна дослідниця проблем сім'ї Т. В. Андрєєва, спираючись на праці В. О. Сисенко, причини всіх подружніх конфліктів поділяє на три великі категорії:

- 1) конфлікти через несправедливий розподіл праці (різне поняття прав та обов'язків);
- 2) конфлікти через незадоволення яких-небудь потреб;
- 3) сварки через нестачу виховання.

Стосовно першої причини слід відмітити, що головним у розподілу сімейних обов'язків є саме узгодженість. Пошук цієї узгодженості може бути сполучений з конфліктами. Чоловік і дружина можуть очікувати від подружнього життя дуже різного і по-різному уявляти своє сімейне життя. При цьому, чим більше ці уявлення не співпадають, тим менш міцною буде сім'я і тим більше в ній виникає небезпечних для неї ситуацій.

Ми також поділяємо точку зору цієї авторки щодо важливості зв'язку очікувань і уявлень партнерів і тих потреб, які подружжя хотіли б задовольнити у шлюбі. Якщо уявлення партнерів не збігаються, то і потреби знаходяться у взаємній неузгодженості: один член подружжя прагне задовольнити зовсім не ті потреби, які є актуальними для іншого, і відповідно, чекає від нього задоволення тих власних потреб, які він як раз задовольняти не збирається. Як вказує Т. В. Андреева, така неузгодженість переходить спочатку в прихований, а потім – і у відкритий поведінковий конфлікт, коли один з подружжя з його очікуваннями і потребами стає перешкодою для задоволення бажань, намірів й інтересів іншого.

В. Г. Крисько наголошує на тому, що при вивченні особливостей функціонування різноетнічних сімей, існує два роду труднощів, які потрібно враховувати дослідникам. По-перше, ці відносини значно відрізняються від відносин в сім'ях, де подружжя є представниками однієї національності. По-друге, ми зазвичай відчуваємо значний дефіцит інформації про те, що відбувається в сімейних стосунках взагалі, а у представників конкретних етнічних спільнот – тим більше. Більшість з них удвічі-втричі більш замкнуті в силу суворості або незвичайності національних традицій.

У своїй роботі «Етнічна психологія» В. Г. Крисько наводить власну класифікацію подружніх конфліктів у різноетнічній родині, в основу якої покладений критерій розбіжності потреб у членів подружжя. Охарактеризуємо основні різновиди конфліктів згідно цього автора.

I. Конфлікти, непорозуміння, що виникають *на основі незадоволеної потреби в цінності свого «Я»*, порушення почуття гідності з боку партнера, його зневажливого, неповажного ставлення. Особливо сильні ці конфлікти в сім'ях, де подружжя є представниками національностей, відмінності в психології та традиціях яких значні, а часом – і несумісні.

II. Конфлікти, непорозуміння, психологічна напруга, що виникають *через незадоволені сексуальні потреби одного або обох членів подружжя* (існує велика національна специфіка сексуальних відносин, яка не завжди може задовольняти подружжя – представників різних національностей).

III. Конфлікти, психологічна незадоволеність, депресії, сварки *через незадоволення потреби одного або обох членів подружжя в позитивних емоціях*: через відсутність ласки, турботи, уваги, розуміння, гумору, подарунків. Тут також є досить сильна національна специфіка. Є нації, у представників яких не прийнято чітко і часто надавати знаки уваги дружині з боку чоловіка, наприклад в сім'ях північних народів – шведів, датчан, бурят, деяких народностей Північного Кавказу, а в удмуртів, башкир – навпаки тощо.

IV. Конфлікти, сварки *на ґрунті пристрасті одного з подружжя до спиртних напоїв, азартних ігор, що призводить до неефективних витрат коштів сім'ї*. Так, у деяких народів Північного Кавказу, у калмиків витрати на ці пристрасті чоловіка є звичайною справою, а у представників деяких фінноугорських національностей такі витрати знаходяться під прямим і строгим контролем дружини.

V. Конфлікти, фінансові розбіжності, що виникають *на основі не узгодженості з різних причин потреб подружжя у розподілі сімейного бюджету, внеску кожного в матеріальне забезпечення спільного життя*. Так, у представників Скандинавії (шведів, датчан), фінноугорських і тюркських народів Росії всі ці розбіжності строго регламентуються однаковою часткою відповідальності за них, яку несуть відповідно до національних традицій і чоловік і дружина, а у народів Північного Кавказу такі розбіжності просто не можуть виникати, оскільки пріоритет завжди на боці чоловіка.

VI. Конфлікти, сварки на ґрунті незадоволення потреб подружжя в харчуванні, одязі, на ґрунті розбіжностей з приводу влаштування домашнього вогнища. Як правило, члени подружжя, що відносяться до представників різних національностей, заздалегідь налаштовуються на подолання подібного роду труднощів, проте до них також необхідно адаптуватися.

VII. Конфлікти на ґрунті потреби у взаємодопомозі, взаємопідтримці, співробітництва з питань розподілу праці в сім'ї, ведення домашнього господарства, догляду за дітьми. Найчастіше такі конфлікти виникають у сім'ях, де дружина слов'янського походження, а чоловік – представник народів Північного Кавказу або Середньої Азії.

VIII. Конфлікти, непорозуміння, сварки, що виникають на ґрунті відмінностей потреб та інтересів у проведенні відпочинку та дозвілля, різних хобі.

Таким чином, результати проведеного нами теоретичного аналізу проблеми показали, що головною причиною конфліктів у сім'ях є невміння партнерів налагоджувати спілкування, а також – відсутність задоволеності основних потреб. Найвагомішими чинниками подружніх конфліктів у різноетнічних сім'ях виступають різні поняття прав та обов'язків партнерами, а також – невідповідність очікувань і уявлень і тих потреб, які подружжя хотіли б задовольнити у шлюбі.

Арехова Євгенія Вікторівна

студентка Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка (м. Суми),
науковий керівник: к. психол. н., доцент Г. А. Стадник

НАВЧАННЯ ЯК ЦІННІСТЬ В УКРАЇНСЬКОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Психологічна готовність дитини до шкільного навчання – це один з найважливіших підсумків психічного розвитку в період дошкільного дитинства.

Під психологічною готовністю до шкільного навчання розуміється достатній рівень психічного розвитку дитини для

освоєння шкільної навчальної програми в умовах навчання в колективі однолітків.

Готовність дитини до школи залежить передусім від батьків. А якщо дитина відвідує дитячий садок, то це залежить і від вихователів, адже підготовка дитини до школи передбачена програмою дитячого садка.

До кінця дошкільного віку дитина вже являє собою особистість. Вона добре усвідомлює свою статеву приналежність, орієнтується в сімейно-родинних відносинах і вміє будувати відносини з дорослими й однолітками: має навички самовладання, вміє підпорядковувати свою поведінку обставинам. Як найважливіше досягнення в розвитку особистості дитини виступає перевага почуття «Я повинен» над мотивом «Я хочу».

Визначну роль мотивації готовності дитини до шкільного навчання підкреслює у своїх роботах Л. І. Божович. Вона виділяє дві групи мотивів навчання:

- широкі соціальні мотиви навчання, або мотиви пов'язані з потребами дитини у спілкуванні з іншими людьми, з бажанням учня зайняти певне місце в системі доступних йому суспільних відносин;
- мотиви, пов'язані безпосередньо з навчальною діяльністю, або пізнавальні інтереси дітей, потреба в інтелектуальній активності і в оволодінні новими вміннями, навичками і знаннями.

Виділяють наступні компоненти психологічної готовності:

- Фізіологічна готовність
- Інтелектуальна готовність
- Мотиваційна готовність
- Емоційно-вольова готовність
- Соціальна готовність

Спостерігаючи за молодшими школярами, аналізуючи описи неготових до школи учнів Г. Г. Кравцов, О. Є. Кравцова виділяють три основні сфери, де є психологічні труднощі і проблеми.

Перша група труднощів пов'язана з нерозумінням дітьми специфічної позиції вчителя, його професійної ролі. Нерозуміння цього утруднює сприймання дитиною запропонованого завдання як навчального, перешкоджає виділенню навчальної проблеми.

Друга група труднощів пов'язана з недостатнім розвитком спілкування і здатності взаємодіяти з іншими дітьми.

Третя група труднощів пов'язана із специфічним ставленням дошкільника до самого себе, до своїх можливостей і здібностей, до своєї діяльності і її результатів.

Отже, підготовка дітей до школи – проблема комплексна, багатогранна, що охоплює всі сфери життя дитини. Психологічна готовність до школи – тільки один із аспектів цієї проблеми, виключно важливий і значимий. Відставання в розвитку одного компонента рано чи пізно спричиняє відставання, перекручування в розвитку інших. Саме тому потрібно зосередити увагу на педагогічній готовності дитини до навчання у школі, а саме: навчання дітей грамоти та навичкам читання.

Bilotserkovets Marina

post-graduate of Sumy State Pedagogical
University named after A. S. Makarenko,
scientific supervisor: M. O. Lazarev

THE AIM OF YOUTH INTERGROUP DIALOGUE ON RACE AND ETHNIC CONSCIOUSNESS

Race and ethnic consciousness refers to the awareness of membership in a racial or ethnic group by both group members and the larger society in which they reside. The concept embodies both popular and social scientific understandings of classification and membership. Popular perceptions often attribute race and ethnicity to biological origins. In contrast, social scientists insist that these categories are the consequence of a social construction process. Despite the social basis of race and ethnicity, social scientists acknowledge that they are real in their consequences. Race and ethnicity shape social stratification, underlie individual and group identities, determine patterns of social conflict, and condition life chances.

The eminent scholar George Fredrickson defines race as «consciousness of status and identity based on ancestry and color». Prior to that time, racism was interpreted in light of psychological constructs including ignorance, prejudice, and the projection of hostility onto low-status groups.

The ethnic self consciousness should be considered in unity of its main components. These are: sense of feeling of the ethnic belonging, expressing specific character of an ethnic community and signs of ethnic self-identification. The major ethnoforming factor is recognition of value of blood-relationship ties, which signs are: ethnonym, language, cultural community, etc. These cultural phenomena act as the signs indicating a community of an origin that doesn't belittle their value as force consolidating ethnic communities. The feeling of love and attachment as manifestation «We-motivation» is more preferable in comparison with a pride, as manifestation of motivation of self-affirmation.

There are various manifestations of contemporary ethnic consciousness, including growing rates of intermarriage and forms of ethnic conflict around the world. While some forms of ethnic consciousness appear to be on the wane, other forms have appeared and remain with great tenacity.

There is a growing body of literature on youth intergroup dialogues demonstrating that the central aim of intergroup dialogue is to raise consciousness, to build relationships across group difference and conflict, and to strengthen participants' individual and collective capacity to engage in civic activities.

So, one of the main goals of intergroup dialogues, such as consciousness raising, is to examine in more depth the changes in ethnic-racial identity and racism awareness among adolescents of diverse ethnic and racial backgrounds. Adolescents benefit from their involvement in intergroup dialogues on race and ethnicity. Race-based dialogue promotes adolescents' ethnic-racial identity and racism awareness.

Current theoretical perspectives argue that ethnic- and racial-identity are not separate entities but rather, overlap. Consequently, hereafter the term «ethnic-racial identity» is used to discuss findings on racial and ethnic identity development. Under intergroup dialogue paradigms, consciousness includes participants' development of personal and social identity and knowledge acquisition of social systems. Accordingly, «ethnic-racial consciousness» is a broad construct that is used to refer to: (1) an awareness of one's ethnicity and/or race; and (2) knowledge of social systems that create and perpetuate power differentials between groups.

This, then, is the critical challenge to ethnic consciousness throughout the modern world: not simply to guard the riches of one's own culture, to keep the past from dissipating, lest it should be forgotten. The truth of the ethnic presence among all citizens of the world and the true response by all is not for either the ethnic or the host group to induct and confirm, but to transform; to free the energies of the human spirit and call forth new cultural powers each from all the others. This is the high potentiality of the ethnic presence.

Ваксман Марта Віталіївна

студентка Дрогобицького державного
педагогічного університету ім. І. Франка,
науковий керівник: канд. псих. наук, доц. Спринська З. В.

ПРОФЕСІЙНІ СХИЛЬНОСТІ У СТАРШОКЛАСНИКІВ З РІЗНИМИ ГЕНДЕРНИМИ ОСОБЛИВОСТЯМИ

У наш час більшість старшокласників ще до закінчення школи роблять свій перший професійний вибір, від якого залежить їхнє подальше ставлення до праці. На жаль, обрана професія не завжди співпадає з інтересами, бажаннями та прагненнями особистості до вступу у навчальний заклад та в процесі фахової підготовки і трудової діяльності. Це пов'язано з тим, що сучасний абітурієнт часто керується у своєму виборі випадковими обставинами та ситуаціями, цілями та переконаннями інших людей серед яких важливе місце займають гендерні стереотипи.

Аналіз сучасного ринку праці вказує на те, що в суспільній свідомості існують досить стійкі уявлення про поділ професій і професійних посад за статевою ознакою. У сфері зайнятості існує асиметричне розміщення чоловіків і жінок в професійній структурі: низка професій є практично або чоловічими, або жіночими. Психологи, бачать причину цього не у біологічних особливостях чоловіків і жінок, а у соціальних умовах, що складаються в тому або іншому суспільстві. Соціальні чинники роблять вплив на вибір жінками і чоловіками тієї або іншої професійної діяльності.

Нами було проведене емпіричне дослідження для з'ясування професійних схильностей серед старшокласників з різними гендерними особливостями. Вибірку склали 56 осіб з них 62% жінки, 38% чоловіки.

Для діагностичної роботи були використані опитувальник С. Бем та опитувальник професійних схильностей (модифікація Г.В. Резапкіної).

Встановлено, що у 36% досліджуваних проявляються маскулінні якості. Таким людям типово приписують агресивність, напористість, незалежність, домінантність, схильність до ризику, самостійність, впевненість у собі.

У 26% досліджуваних проявляються фемінні якості. Таким людям більше притаманні поступливість, м'якість, чуйність, сором'язливість, ніжність, сердечність, здатність до співчуття, співпереживання.

У найбільшій частині досліджуваних 38% проявляються андрогінні якості. У таких особистостей можуть проявлятися як чоловічі так і жіночі риси.

Результати дослідження дозволяють простежити деякі особливості у схильностях старшокласників до вибору певного виду діяльності. Професійні нахили до роботи з людьми яскраво виражені у 15% андрогінних та 5% маскулінних особистостей. Середньо виражена схильність до роботи з людьми спостерігаються у 85% фемінних, 30% андрогінних та 10% маскулінних особистостей. Люди з такими професійними нахилами уміють добре спілкуватись, знаходять спільну мову з різними людьми, добре розуміють настрій співрозмовника, його наміри, особливості. Професії у яких зазвичай працюють такі особистості пов'язані з обслуговуванням (побутовим, медичним, довідково-інформаційним), вихованням і навчанням.

Середньо виражена схильність до дослідницької діяльності спостерігається серед 14% фемінних, 10% андрогінних та 10% маскулінних старшокласників. Сфера діяльності таких людей пов'язана з наукою. Окрім хорошої теоретичної підготовки в певних галузях науки, особам які займаються дослідницькою діяльністю, притаманні такі якості як оригінальність і незалежність думок, раціональність, аналітичний склад розуму. Як правило, їм більше подобається роздумувати про проблему, чим займатись її реалізацією.

У 14% фемінних, 10% маскулінних та 5% андрогінних досліджуваних спостерігається середньо виражена схильність до роботи на виробництві. Коло професій у яких може працювати людина з такими нахилами дуже широке: збирання, монтаж приладів і механізмів; ремонт, обслуговування електронного і механічного обладнання; ремонт, монтаж будівель, конструкцій; обробка і використання різних матеріалів; управління транспортом. Професії цієї групи пред'являють підвищені вимоги до здоров'я людини, координації рухів, уваги.

Середньо виражена схильність до естетичних видів діяльності притаманна 30% андрогінних, 15% маскулінних, 14% фемінних учнів. Таких людей, крім наявності спеціальних здібностей (музичних, літературних, акторських) відрізняє оригінальність мислення і незалежність характеру, прагнення до досконалості. Професії творчого характеру пов'язані з образотворчою, музичною, літературно-художньою, акторсько-сценічною діяльністю.

Схильність до екстремальних видів діяльності середньо виражена у 30% андрогінних, 25% маскулінних та 14% фемінних особистостей. Яскраво виражені нахили до даного виду діяльності характерні 10% андрогінних і 5% маскулінних особистостям. Такі люди схильні до професій пов'язаних із заняттями спортом, подорожами, експедиційною роботою, охоронною і оперативно-розшуковою діяльністю, службою в армії. Такі професії вимагають фізичної підготовки, здоров'я і морально-вольових якостей особистості.

Середньо виражені нахили до планово-економічних видів діяльності спостерігаються у 30% андрогінних, 28% фемінних, 10% маскулінних досліджуваних. Таким людям притаманна діяльність пов'язана з розрахунками і плануванням; аналізом і перетворенням текстів; схематичним зображенням об'єктів. Ці професії вимагають зібраності і акуратності.

Варто зазначити, що слабо виражена схильність майже до усіх видів діяльності спостерігається у значної частини маскулінних і андрогінних особистостей, що свідчить про наявність у досліджуваних певних нахилів до кожного виду діяльності.

Таким чином, результати проведеного дослідження дозволяють простежити певні схожості у прояві професійних схильностей у андрогінних і фемінних особистостей та андрогінних і маскулінних, а також встановити деяку відмінність серед маскулінних та фемінних особистостей.

У перспективі ми плануємо дослідити та вивчити роль гендерних стереотипів у кар'єрних зростаннях особистості.

Варасна Ахмед, Алсеюри Ашраф

студенты Сумского государственного
университета (г. Сумы),
научный руководитель: Ворона Н. А

АРАБСКИЕ И РУССКИЕ ПОСЛОВИЦЫ КАК ОТОБРАЖЕНИЕ МИРОВОЗЗРЕНИЯ ДВУХ НАРОДОВ

Культура каждого народа воплощается в его языке, она имеет национальный характер, отражает особенности видения мира. В настоящее время всё больше внимания уделяется проблемам развития языка не только как средства общения, но и народной памяти о материальных, социальных, духовных, культурных достижениях и богатствах различных народов. Этот интерес объясняется активизацией межкультурного общения, а значит, и необходимостью понимания представителей другой культуры, их национального характера. Общаясь с людьми других национальностей, мы сопоставляем иностранные языки с родным, чужую культуру с родной, привычной. Тесно взаимодействуя друг с другом, язык и культура постоянно пересекаются. Язык отражает мышление, культурное самосознание каждого народа, и это ярко проявляется в фольклоре, в частности в пословицах и поговорках. Основным их свойством является образность, которая связана с духовной культурой данной языковой общности, поэтому свидетельствует о ее опыте и традициях. «У каждого дерева своя тень, у каждой страны свои традиции», – говорят арабы. Пословицы и поговорки фиксируют и передают из поколения в поколение культурные ценности, стереотипы, отражают мировоззрение. В них в

краткой форме отражена философия народа как носителя данного языка, его ментальные особенности. О ценности пословиц арабы говорят: пословица – соль речи; пословица не говорит ложь, а русские говорят, что добрая пословица не даром молвится. Обязательно в пословицах любого народа присутствуют такие понятия как «жизнь», «смерть», «Бог», «судьба», «добро», «зло», «любовь», «ненависть» и т. п. Изучение этих общечеловеческих понятий помогает увидеть, как много общего в менталитете разных народов, в том числе арабского и русского народов. В пословицах и поговорках разных народов есть много интернациональных тем, так как народы разных стран и культур обычно имеют похожие моральные идеалы. Поэтому, изучая арабские пословицы и поговорки, сравнивая их с русскими, можно получить возможность познакомиться с некоторыми обычаями и фактами истории арабов, научиться понимать арабскую народную мудрость. Например, такое понятие как «удачливость, счастье». Оно передается в русском языке фразеологизмом родиться в сорочке, родиться под счастливой звездой, а в арабском – он счастлив по воле Бога. В том, что в жизни человека ничего не происходит случайно, что «на всё Божья воля», – уверены носители русского языка. «Вещь, которой суждено испортиться, не спасёшь, даже если хранить её в сундуке», – не сомневаются и арабы. В другой арабской пословице «забрал сладость» реалия «сладость» имеет конкретное значение – наиболее распространенное среди арабов праздничное лакомство. Свойственное человеку желание съесть самое вкусное со временем переосмыслилось и приобрело более общее значение – «взять себе самое лучшее». Такой же смысл в русском эквиваленте «снимать сливки». Разница только в том, что для выражения одинаковых представлений каждый народ использует привычные образы. Для того, чтобы охарактеризовать жадного и нескромного человека, арабы скажут, например, так: «Мы промолчали, когда он вошёл, так он и осла увёл». Для русских этот образ не так актуален, они быстрее скажут: «Дай ему палец, так он и всю руку отхватит». О чём-то дешёвом, незначительном у русскоговорящих есть поговорка, что это «не стоит ломаного гроша» или «выеденного яйца», а у арабов –

«дешевле мусора», «дешевле фиников в Басре» (город в Ираке). Расхождения объектов для сопоставления объясняются различиями в образе жизни разных народов, что отражается на национальных особенностях мировосприятия. Так арабы, для которых в условиях пустыни самым большим богатством является вода, скажут: «вода – всему голова», а русские – «хлеб – всему голова». Сравним арабские и русские и пословицы и поговорки из группы «Житейская мудрость», не останавливаясь подробно на их анализе. 1. Найди себе спутника до того, как выходишь в путь (у арабов). Ломать – не строить (у русских) 2. У любого коллектива есть своя собака. В семье не без урода. 3. Прости и будешь прощен. Не судите и не судимы будете. 4. Если скажешь финик, он скажет мякоть (ствола пальмы). На вкус и цвет товарища нет. 5. Только железо дробит железо. Клин клином вышибают. 6. Нет добра в любви, если она поддерживается посредником. Насильно мил не будешь. 7. Как страус: и не птица, но и не верблюд. Ни рыба, ни мясо 8. Нет султана без людей. Короля играет свита. 9. Ростом с пальму, а умом – ягнёнок. Борода выросла, а ума не вынесла. 10. Два граната в руке не удержишь. За двумя зайцами погонишься – ни одного не поймаешь. 11. Сколько не учи тупицу – всё забудет. Дурака учить – только портить. 12. Кто посеял колючки, не соберёт виноград. Что посеешь, то и пожнёшь. 13. Когда на кухне много рук, еда подгорит. У семи нянек дитя без глаза и т. п.

Уникальность образов, ассоциаций, характерных только для конкретной языковой культуры, возможна только благодаря способности каждой этнической группы отражать образ жизни, характер, историю, духовную жизнь, обычаи, традиции, реалии своего народа – носителя этой культуры. Так арабы часто говорят, что приятная встреча подобна воде, которая омывает твою печень. Почему печень? Потому что традиционно в представлении арабов центральным органом являлось не сердце, как в русской культуре, а печень. В жарком климате и при использовании большого количества специй и употреблении жирной пищи она была больше всего подвержена заболеваниям. Для русских все приятные эмоции связаны с ощущением тепла, а у арабов тепла в избытке, и их приятные эмоции

ассоциируются с холодом. Поэтому когда русский скажет, что у него потеплело на сердце, араб ответит, что у него похолодело на печени.

В каждой культуре, включая и арабскую, большое значение имеет семья, дети, вопросы их воспитания, критерии выбора спутника жизни. «Лучше иметь тысячу врагов вне дома, чем одного внутри дома», – говорит арабская мудрость. «Не надобен клад, если в семье лад», – вторит русская пословица. «Муж и жена – одна могила», – скажут арабы. «Муж и жена – одна сатана», – согласятся русские. «По ветвям можно судить и о корнях», – убеждены арабы, тот же смысл вкладывают в свою пословицу и русские, когда говорят, что «яблоко от яблони недалеко падает». Арабская традиция воспитания детей в строгости отражена в пословице «лучше заставлять сына плакать, чем самому потом плакать о нём». «Воспитание дороже золота», «человек без воспитания – тело без души», «дети без воспитания несчастнее круглых сирот» и многие другие пословицы на эту тему говорят, что для арабов это имеет очень большое значение. Воспитание в строгости традиционно и для русской культуры. Но когда дети выросли, меняется и стиль общения с ними родителей: «пока сын мал, будь ему воспитателем, когда вырастет – братом». Выбирая будущую жену, арабы обязательно обращают внимание на её семью, на то, как воспитана избранница, а не только на внешность: «украшение девушки – благовоспитанность, а не золочёная одежда», «прежде чем выбирать невесту, разузнай о её матери». А разве не так думают русские? «Красота лица в красоте характера», – утверждают арабы. О том, что женятся часто по любви, а жить приходится с характером, не забывают и русские. Но если избранница при этом ещё и привлекательна – это предел мечтаний и для арабов, и для русских, потому что «ум женщины – в её красоте, а красота мужчины – в его уме» (арабская пословица). Для арабов даже в наше время постоянных перемен обязательным остаётся критерий моральной чистоты и скромности будущей жены. Поэтому пословицы «лучшая невеста – непочатая», «женщина без стыдливости, что пища без соли» – всё так же актуальны. Хотя и русские, и арабы считают женщин не очень постоянными («женщина, ветер и успех не отличаются постоянством»),

но этот маленький недостаток мужчины готовы простить, если женщина не заходит слишком далеко. А об абсолютном идеале можно только мечтать, потому что «в каждой красоте есть изъян».

Мы рассмотрели только малую часть фольклорного богатства, созданного двумя народами, но даже это даёт представление о том, что характер каждого из них имеет особенности. Это не означает, что между людьми в процессе межкультурной коммуникации должно быть непреодолимое непонимание. Просто есть национальные особенности, которые надо изучать.

Вертель Антон Викторович

Сумской государственной педагогический
университет имени А. С. Макаренка (г. Сумы),
преподаватель кафедры практической психологии

КОНЦЕПЦИЯ СОЗНАНИЯ К. Г. ЮНГА КАК ПРЕОДОЛЕНИЕ ЕВРОПОЦЕНТРИЗМА

Следует отметить, что деятельность К. Г. Юнга напрямую связана с исследованиями наследия Востока с комментариями различного рода философских текстов и сотрудничество с популяризаторами восточных философий на Западе. Особый интерес для К. Г. Юнга представляли буддийские и йогические практики работы с сознанием.

Можно сравнить концепцию сознания К. Г. Юнга и понимание сознания в буддизме. Эндопсихическая сфера, выступающая как бессознательный аспект содержаний сознания, через которую реализуется заложенный в психике потенциал человека, в определенном смысле может быть сопоставлен с четвертой скандхой буддизма, которая обусловлена кармическими факторами психического опыта и определяет судьбу человека. Буддийские двенадцать источников сознания (шесть познавательных способностей и шесть соответствующих объектов) и восемнадцать классов элементов (шесть способностей, шесть видов их объективных элементов и шесть видов сознания: видимого, слышимого, осязаемого и т. д.) также находят параллели в структуре сознания К. Г. Юнга. В его концепции восприятие включает в себя познавательные способности

и соответствующие объекты (видимого, слышимого и т. д.). В классификации К. Г. Юнга отсутствует элемент «чистого сознания» (пятая скандха), потому что присутствует в системе *a priori*, т. е. если сознание лишит его содержаний и функций, оно будет пустым. В буддизме и в концепции сознания К. Г. Юнга есть сходство в понимании структуры и функций психики, но различны последовательность и способ изложения классификации. При этом можно говорить о сходстве эмпирических форм сознания, но не концептуальных основ. Данное сходство не говорит о заимствовании К. Г. Юнгом положений буддизма, а указывает, на то, что разработанная в буддизме классификация структуры сознания опередила открытия современной западной психологии.

Философия сознания буддизма обосновывала свою теорию как путь, посредством которого можно достичь духовного освобождения и обретения нирваны. К. Г. Юнг никогда не преследовал задачу конечного слияния с бессознательным. Опыты погружения в бессознательное осуществлялись лишь в терапевтических и научных целях. К. Г. Юнг характеризует бессознательное как фактор вневременный, скрывающий в себе как материал, имеющий индивидуальное происхождение (индивидуальное бессознательное), так и материал, содержащий остатки коллективной памяти человечества (коллективное бессознательное). Оба типа бессознательного входят в структуру психики. Буддизм постулирует континуальность сознания совершенно в другом аспекте. Он не признает «общей памяти человечества», а говорит лишь о единичном потоке сознания, комбинация составляющих которого постоянно меняется. Вместе с тем, кармический фактор, определяющий судьбу и характер, выступает как нравственный результат прошлого индивидуального опыта, то есть как следствие того, что когда-то переживалось и совершалось индивидом. В концепции сознания К. Г. Юнга и в философии сознания буддизма существуют определенные сходства и различия. В системе К. Г. Юнга содержатся отдельные противоречия, потому, что он пытался обосновать свою теорию на рациональных представлениях. Признание бесконечной континуальности сознания не могло соответствовать

этим целям, следовательно, единственно возможным оказалось признание генетического детерминизма сознания в виде коллективной памяти человечества.

Общей целью для буддизма и психоанализа является осознание бессознательного с помощью специальной тренировки со стороны сознания.

Головач Ірина Анатоліївна

студентка Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка (м. Суми),
науковий керівник: ст. викладач Л. Л. Гільова

ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ЖІНКИ В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ ТА КУЛЬТУРІ БЛИЗЬКОГО СХОДУ

Стаття присвячена вивченню та порівнянню формування ідентичності жінки в українській культурі та культурі Близького Сходу. Висвітлені форми ставлення до жінок їх соціальні та психологічні ролі.

Основні поняття: Ідентичність, ідентичність жінки, соціальні та психологічні ролі, характеристика цих ролей, поведінка.

Постановка проблеми: Ідентичність жінки формується у сім'ї, через виконання гендерних ролей: доньки, дівчинки, дружини, матері, господарки. Також великий вплив має на формування ідентичності саме ставлення чоловіка до жінки, батька до доньки. Ідентичність залежить від: специфіки засвоєння ролей як соціальних так і психологічних, уявлення про себе як людину певної статі із специфічними потребами, ціннісними орієнтаціями, мотивами, інтересами і формами поведінки.

Мета: проаналізувати психологічні особливості формування ідентичності жінки в українській культурі та культурі Близького Сходу.

Основна частина: За Е. Еріксоном, поняття ідентичність відносять до таких спільних характеристик людей, як їхня раса, етнічність, національність, гендер, релігія та переконання, що впливає на формування ідентичності кожної особистості (у традиційному сенсі відповіді на питання «ким він або вона є?») глибоко впливають соціальні та психологічні ролі.

Спробуємо порівняти відношення до осіб жіночої статі: дочок, дівчат, жінок в Україні та в країнах Близького Сходу. Так в ісламі, батьки зобов'язані піклуватися про своїх дочок, створюючи їм необхідні умови для повноцінного фізичного, розумового і духовного розвитку відповідно до норм ісламського закону. Пророк сказав: «Досить для людини гріха, якщо вона погубить того, хто знаходиться під її опікунством» (Ібн Хіббан, № 4240). Так і в українській культурі заведено піклуватися про своїх дітей, створюючи їм умови для повноцінного фізичного, розумового і духовного розвитку відповідно до норм суспільства.

В країнах Близького Сходу вважають, що дівчинка потребує ніжності і милосердя так само як має потребу в їжі і воді, адже ніжність і милосердя мають сильний вплив на психіку дітей і їх поведінку. Також неприйнятно застосовувати тілесні покарання до дітей.

В українській культурі так само дівчинка потребує ніжності і милосердя, та не завжди таку потребу задовольняють батьки. Застосування тілесних покарань дітей заборонено законом. Але це явище є розповсюдженим в суспільстві, так за даними опитування, проведеного в 2006 році українським інститутом Соціальних Досліджень, виявлено, що 10% опитаних людей дуже часто застосовують тілесні покарання, 13% – досить часто і тільки 34% ніколи не застосовували тілесні покарання, 33% ухилилося від відповіді. Від тілесних покарань страждали частіше хлопчики, ніж дівчата.

У культурі Близького Сходу високо оцінюється знання і йому надається велике значення. Аллах Всевишній сказав: «Аллах дарує перевагу тим серед вас, які увірували і тих, яким дано знання» (58:11). Іслам зобов'язав кожного мусульманина здобувати знання, і найкраще знання – це знання релігії Аллаха. Прочитавши книгу «Жінка під покровом ісламу» Д-р Абдур-Рахман аш-Шиха я зрозуміла, що дівчата отримують саме релігійну освіту, адже саме для них духовна освіта є головною на відміну від українських дівчат, які обов'язково повинні отримати загальну середню освіту, а потім йти навчатися у виші, технікуми, коледжі для подальшої професійної діяльності.

Якщо говорити про кохання та укладання шлюбів, то на Близькому Сході не забороняється кохати, виходити заміж. Іслам поважає думку жінки щодо вибору чоловіка. Якщо хто-небудь хоче одружитися з нею, вона має право сама вирішити – погодитися їй чи відмовитися. Пророк сказав: «Не слід видавати заміж (вдову або розведену) жінку, не порадившись з нею, а незайману без її згоди». Його запитали: «О, Посланець Аллаха! А як же ми дізнаємося про її згоду?» Пророк відповів: «За її мовчанням». (Аль-Бухарі, № 4843). Ні батько, ні опікун не мають права примусити дівчину вийти заміж проти її волі. Але і дівчина не може вийти заміж за чоловіка, якщо батько чи опікун не згодні.

В українській культурі заведено виходити заміж за власним бажанням, тобто коли дівчина обирає супутника життя, то батьки зазвичай підтримують дочок, а ті які не підтримують повинні змиритися з вибором доньки. В сучасному суспільстві можливий, так званий «громадський шлюб», тобто офіційно не зареєстрований.

Також не можна не згадати те, що соціальною нормою в культурі Близького Сходу є полігамна сім'я (один чоловік і кілька жінок). Якщо чоловік має кілька дружин, він зобов'язаний будувати свої відносини з ними на основі справедливості, остерігаючись того, щоб яка-небудь з них відчула себе обділеною. Ця справедливість повинна виявлятися в усьому: і в тому, що він забезпечує їх продуктами харчування, одягом, житлом, предметами побуту, і в тому, як він розподіляє час, необхідний для задоволення їхніх статевих потреб. Отже, можна побачити, що в Україні та країнах Близького Сходу жінка є коханою, але ,як правило, це кохання не триває довгий період. В українській культурі, якщо минає кохання, частіше за все це призводить до розлучення, а в культурі Близького Сходу – жінка перестає бути «першою дружиною» і продовжує життя з своїм чоловіком.

В традиційних українських сім'ях чоловіка вважають головою родини, а роль жінки бути берегинею домашнього вогнища. Багато хто з нас виховані в переконанні, що місце жінки – у домашнього вогнища, але за даними дослідження Ш. Берна, тільки 40% жінок проводять вдома весь свій час (ця цифра включає жінок пенсійного

віку). Думки вчених про те, як роль домогосподарки впливає на жінку, розділилися, але більшість соціологів згодні, що жінка, яка заробляє гроші, користується в будинку більшою владою. Фінансова залежність домогосподарки від чоловіка робить її менш впливовою фігурою в будинку, так як це «його» гроші і він – єдиний, хто зайнятий «справжньою» справою (оскільки праця жінки в будинку не оплачується, люди часто розглядають її як менш цінну, ніж оплачувану працю). Але, не дивлячись на це, як зазначає Л. В. Попова у статті «Ставлення до соціальних ролей жінок: кроскультурні дослідження», зараз суспільство готове оголосити будинок і сім'ю чи не єдиними сферами прикладання здібностей жінок. Згідно з опитуваннями українців, центром соціальних досліджень «Софія» в 2011 р., 75% згодні з тим, що і чоловік і дружина повинні робити внесок у сімейний бюджет. Але, не дивлячись на це, ставлення до жінок як до рівних у правах і можливостях на ринку праці – неоднозначно. Якщо говорити про роботу, то іслам не забороняє жінці працювати, він лише встановлює певні критерії роботи, покликані забезпечити її безпеку, збереження її честі та гідності: робота не повинна впливати на виконання основних обов'язків по дому, жінка повинна працювати лише в жіночому колективі, робота жінки має бути дозволена релігією.

Висновки. Отже, на формування ідентичності жінки впливають соціальні та психологічні ролі, крос-культурні норми, спосіб виховання у родині, ставлення батька до доньки, чоловіка до жінки, релігійне виховання у родині, правила.

Дацко Олена Василівна

аспірант кафедри педагогіки Сумського державного
педагогічного університету імені А. С. Макаренка,
науковий керівник: к.пед.н., доц. Бойченко М. А.

ПРІОРИТЕТИ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ В НІМЕЧЧИНІ

Нинішнє молоде покоління Німеччини орієнтоване на успіх і готове працювати. Сучасній німецькій молоді притаманна висока готовність до суспільної активності. Приблизно три чверті всієї молоді

виступає за вирішення соціальних та екологічних проблем: на захист літніх людей, що потребують допомоги, на захист довкілля і тварин, бідних, мігрантів чи інвалідів. А от зацікавленість у політиці, партіях чи профспілках зменшується.

Сучасна німецька молодь має страх втратити роботу чи не знайти її взагалі. Такі побоювання обумовлені економічними проблемами, які неможна заперечувати. Багато молодих людей розуміє, що вони мають знайти свій шлях в житті в складній економічній ситуації. Освіта в цьому разі відіграє ключову роль.

Високий відсоток випускників шкіл одного року починають професійне навчання з одного з визнаних державою фаху чи то за дуальною системою, чи в одному з професійно-технічних училищ. Багато молодих людей також розпочинають навчання в одному з вищих навчальних закладів. До проблемних груп належать переважно хлопці й дівчата з соціально вразливих прошарків суспільства і з емігрантських родин. Активність учнів та студентів в Німеччині висока. Юнаки і дівчата у віці від 14 до 24 років беруть активну участь у громадському житті – вони особливо активні у спорті, в організації дозвілля, у спілкуванні, в шкільному, культурному чи церковному житті, а також у рятувальних службах. У деяких царинах частка молоді настільки велика, що без неї просто не обійтися – наприклад, у спорті.

Освічена молодь Німеччини має прагматичні переконання. Прагнення до успіху, активність і цілеспрямованість визначають молоде покоління. Для нього важливими є успіхи, впевненість та влада. Все більшого значення набувають працьовитість і честолюбство. Молоді люди прагнуть не змінити суспільство, а братися до роботи, вирішувати конкретні проблеми, пов'язані з особистими шансами. Але, на жаль, є також категорія молоді, яка заздалегідь відмовляється від боротьби за своє майбутнє.

Основним центром тяжіння молоді є сім'я. Зменшилось прагнення сучасних молодих людей в Німеччині відособитися від батьків. 16-25-річні особливої ваги надають друзям і родині. З огляду на дедалі емоційніше сприйняття суспільних проблем, зокрема стосовно власного професійного майбуття, молодь шукає там безпеки

й підтримки. Причина в тривалішому проживанні в родині криється в тому, що дедалі більше молоді перебуває в процесі навчання. Ще ніколи так багато молоді не мешкало разом з батьками, як зараз. Майже всі, хто має вік від 12 до 29 років, зазначають, що підтримують добрі й сповнені довіри стосунки зі своїми батьком і матір'ю. Вони хочуть виховувати своїх дітей так, як це робили їхні батьки. В економічно нестабільному житті сім'я дає впевненість, соціальну та емоційну підтримку. Це є дуже позитивний показник. Щоправда, в таких умовах блокується перехід до самостійного життя.

Більшість молодих людей Німеччини впевнені: їм необхідна сім'я для того, щоб бути щасливими. Проте економічний тиск і страх перед майбутнім стримують багатьох від рішення створити свою власну сім'ю. Важливу роль також відіграє той факт, що дівчата обігнали хлопців у питанні освіти. Багато молодих жінок мають бажання мати дітей, але в той же час вони усвідомлюють, що сім'ю і професійний успіх дуже складно поєднати.

Доган Диджле

студентка Сумского государственного педагогического
университета имени А.С. Макаренка (г. Сумы),
научный руководитель: преподаватель кафедры
практической психологии Вертель А. В.

ОСОБЕННОСТИ КУРДСКОГО СВАДЕБНОГО ОБРЯДА

У курдов существует обычай обручать младенцев в день их рождения (бешик-кертме). Похищение девушки не считается предосудительным, если оно совершается с ее согласия. Курдская женщина вправе выбирать себе мужа, чаще всего ее выбор совпадает с выбором родителей, но в случае несогласия отца она не смеет противиться.

Сравнительно с женщинами большинства народов Передней Азии курдская женщина пользуется известной свободой. Курдянка не носит чадры, свободно разговаривает с посторонними мужчинами, в отсутствие мужа выступает в суде, общинном собрании и т. п.

Разводы в курдских семьях считаются недопустимым и практически не встречаются. Нередко после смерти мужа женщина не переходит с детьми в дом его брата, а остается в своем доме, становясь главой семьи. Детей вдовы, ведущей самостоятельное хозяйство, часто называют не по имени отца, а по имени матери. Все же курдянка не равноправна с мужчиной, она должна подчиняться отцу или мужу. Наследство мужа принадлежит не ей, а ее детям. Если вдова, имеющая малолетних детей, вторично выходит замуж, то она должна оставить детей родственникам мужа, которым достается и имущество покойного отца.

Курдская свадьба длится от трех до семи дней в зависимости от материального положения родителей новобрачных. Если родственники жениха и невесты разделены большим расстоянием (этнические курды проживают в Сирии, Турции, Иране, Ираке, Сирии, Грузии, Казахстане, Армении, Азербайджане), то празднуются две свадьбы, одна со стороны жениха, другая со стороны невесты. В случае если вступающие в брак проживают на небольшом расстоянии друг от друга, то свадьба объединяется в одну. Свадьбу обычно устраивают весной. Это объясняется тем, что расселение курдов, это территория, состоящая из горных цепей, равнинной местности мало, а с декабря по апрель вся территория покрыта снегом.

Подготовка к свадьбе проходит в несколько этапов. Деньги на свадьбу детей начинают откладывать с самого рождения, поскольку свадебные мероприятия достаточно затратные. Для того, что бы окупить эти расходы во время праздничной церемонии каждый гость одаривает молодых деньгами и овцами или козами. Собранных денежных средств достаточно для того чтобы покрыть свадебные расходы в полной мере.

Празднование проходит в большом шатре или большом доме, на одну из стен за спинами новобрачных вешается самый дорогой и красивый ковер. Один из углов дома или шатра отделяют занавеской, за которой жених и невеста проводят брачную ночь (гердек). Курды сохраняют патриархальный обычай, который свойственен всем народам, исповедующим ислам: как мужчины, так и женщины

празднуют свадьбу порознь в различных шатрах или частях дома. За праздничным столом мужчинам прислуживают юноши. Гастрономические предпочтения на свадьбе это блюда из мяса и риса. Для этого специально режется несколько баранов и телят. Следует отметить, что курдская семья, как правило, моногамна; многоженство отмечено лишь среди представителей высших и средних элит.

Долгозвяга Александр Александрович

студент Сумского государственного педагогического
университета имени А. С. Макаренка (г. Сумы),
научный руководитель: к. филос. н., доцент Пасько Е. Н.

КРОСС-КУЛЬТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ НЕВЕРБАЛЬНОГО ОБЩЕНИЯ АНГЛИЧАН И УКРАИНЦЕВ

Невербальное общение, как правило, спонтанно и непреднамеренно. Его нам подарила природа как продукт многих тысячелетий естественного отбора. Поэтому невербальное общение – очень емко и компактно. Многочисленные исследования показывают, что при общении более 65% информации передаётся с помощью невербальных средств (жесты, мимика, поза и т.д.). При этом жестовая коммуникация является одним из ведущих способов невербального коммуникативного поведения. Одинаковые по технике исполнения жесты часто по-разному интерпретируются представителями различных стран, т.к. большинство из них являются культурно-специфичными. В этом и заключается одна из основных проблем невербальной коммуникации.

Для успешной реализации межкультурной коммуникации мы должны обладать обширными фоновыми знаниями.

В украинском языке огромна вариация рукопожатий, например, подать два пальца – высокомерное приветствие, подать руку лодочкой – приветствие смущенного человека, долго пожимать руку, не отпуская – проявление дружеского или фамильярного интереса к человеку и т. д. Для народов мало жестикулирующих, украинское общение кажется сильно насыщенным жестами.

Сравнивая украинский жест с жестом чисто европейским, стоит отметить, что украинцы практически не используют синхронные движения обеих рук, жестикуляция осуществляется одной рукой, чаще правой. Вторая рука или совсем не жестикулирует, или жестикулирует в меньшей степени и не повторяет движения правой. Когда жестикулируют руками, их не выносят далеко от тела. Часто движения руки заменяют движениями головы, плеч. Например, вместо слов «не знаю» пожимают плечами. Наблюдая украинцев в жестикуляции, представители других наций не всегда правильно определяют стилистику жеста, т. е. когда и с кем можно употреблять, а когда нужно себя в этом ограничивать. Украинская жестикуляция, мимика, поза определяются ситуацией, отношениями говорящих и их социальной принадлежностью. Чем человек воспитаннее, вежливее, тем более сдержан его жест.

Становится очевидным, что большинство жестов культурно-специфичны, и не только не способствуют межкультурной коммуникации, а затрудняют ее. Одинаковые по технике исполнения жесты могут по-разному интерпретироваться даже в разных культурах одной страны.

Со школьных лет англичане усваивают, что проявление разного рода эмоций является проявлением плохих манер. Крайне ограничен в английской речи, по сравнению с украинской, набор эмоционально-экспрессивных апеллятивов.

Британцев с детства приучают быть сдержанными при использовании жестов, как индикаторов речи. В связи с этим, целесообразно ознакомиться с наиболее типичными английскими жестами. Так, например, скептическое отношение к предмету беседы англичане проявляют поднятием бровей. Во время разговора считается невежливым пристально смотреть на собеседника.

Следует обратить внимание на тот факт, что один и тот же жест может интерпретироваться по – разному, в зависимости от ситуации. Так, например, можно подозвать официанта щелчком пальцев в ресторане, но этот же жест недопустим в другом общественном месте. Опущенный вниз большой палец – неудовольствие; неоднократное сгибание большого пальца правой руки – недоверие.

При общении англичане соблюдают достаточно большую дистанцию – 1,5 метра между собеседниками. Искусственное сокращение дистанции может рассматриваться как проявление невоспитанности, посягательство на личное пространство. Они избегают физического контакта, крайне редко обмениваются поцелуями.

В целом, можно констатировать, что для представителей английского народа характерна низкая степень насыщенности вербальными и невербальными эмоциональными элементами, жесткая регламентация правил коммуникации. Англичане создают образ сдержанной в проявлении эмоций, вежливой и приверженной традициям нации. Невербальное коммуникативное общение представителей данной лингвокультуры является низкокинестическим. При этом для украинцев характерна ситуативная специфичность невербального общения а также искренность жестикуляции, из-за чересчур выраженной эмоциональности, что не всегда объективно воспринимается партнером. В большинстве случаев такие особенности обусловлены национальными традициями, привычками или личностными факторами.

Таким образом, для эффективного взаимодействия представителей разных лингвокультур необходимо знание особенностей национально-культурной специфики вербального и невербального поведения коммуникантов.

Євсюкова Катерина Вікторівна

студентка Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка (м. Суми),
науковий керівник: викладач кафедри
практичної психології Вертель А. В.

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В ЯПОНСКИХ СІМ'ЯХ

Постановка проблеми. Японська культура, а саме манера поведінки в суспільстві, взаємини в сім'ї вражають своєю сталістю в сучасному світі, де традиції поколінь відходять у минуле. Їх нестандартна система виховання дітей, як новомодний бренд, входить сьогодні в наше суспільство і вносить до нього суперечливі розбіжності.

Всі японці дотримуються одних і тих же законів, як у вихованні та навчанні, так і в культурі поведінки в суспільстві і в сім'ї зокрема.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема виховання дітей в японських сім'ях є предметом дослідження багатьох вчених. При аналізі освітньої системи Японії, зокрема, виховної парадигми, доцільним є звернення до досліджень А. Аmano, Ю. Берндта, А. Джуринського, Т. Сакаї, С. Судзукі, Т. Ямадзакі та інших дослідників. Проблеми сімейного виховання в Японії у своїх працях досліджували А. Степанишина та Л. Хэрн.

В. Проніков, І. Ладанов у своїх етнопсихологічних нарисах досліджували особливості японського національного характеру. Автори виявляли національно-психологічну специфіку мовної комунікації японців, встановлення з ними міжособистісних відносин та інші особливості їхньої соціальної поведінки (А. В. Пронніков, 1985).

Мета статті – розкриття особливостей виховання дітей в японських сім'ях.

У Японії діють три головні принципи у вихованні дітей: дітям треба якомога більше приділяти часу; треба робити все для того, щоб малюки не плакали: плаче дитина – найбільше засмучення для японця; ні в якому разі не лаяти дітей при сторонніх.

Виклад основного матеріалу. Основи виховання дітей в Японії мають свої унікальні особливості, які продиктовані двома факторами: національними культурними традиціями та особливостями трудових відносин. До числа найбільш важливих культурних факторів, що визначають особливості виховання японських дітей можна віднести клановість, превалювання групових інтересів над індивідуальними та чітку ієрархію у всіх сферах життя.

Виховання дітей у Японії засноване на принципі «всьому свій час» і підпорядковане трьом правилам: до 5 років дорослі поводяться з дитиною «як з королем», з 5 до 15 – «як з рабом», а після 15 – «як з рівним» (Р. Девіс, О. Ірено, 2006).

Отже, традиційно для японської дитини до 5 років не існує заборон і обмежень в її діяльності на шляху до пізнання навколишнього середовища. Батьки переконані, що дитина сама повинна оцінити свій

вчинок, визначити його доцільність, зрозуміти правильність або хибність, передбачити або хоча б усвідомити наслідки. Таким чином, малюкам надається можливість цілком самостійно на основі активного життєвого досвіду формувати власну моральність. З численними заборонами й обмеженнями діти зіштовхуються з п'ятирічного віку, зазнаючи за негативні (неприйнятні, аморальні) вчинки осуду чи цілковитого ігнорування, відчуваючи протиставлення своєї особи по відношенню до сім'ї (Є.Р.Аметова, 2006). Тоді їхні моральні погляди та переконання, зіштовхуючись з реаліями суспільно життя, проходять перевірку на відповідність загальноприйнятим принципам й ідеалам. У цей період головне завдання батьків полягає у поясненні одного з ключових принципів японської моралі: той, хто не поважає суспільство і не діє з ним заодно – «втрачає обличчя», а для японця немає нічого ганебнішого.

У сімейному колі дитина знайомиться ще з однією етнонаціональною рисою японської виховної системи: формування моральності й етики на основі закону п'яти «сталостей»: людяності, боргу, благочестя, мудрості, вірності, яких неухильно має дотримуватися кожен (А.І.Степанишина, 2008). Поряд із вихованням зазначених якостей батьки й інші родичі в процесі буденного спілкування привчають дітей правильно виявляти – вчасно приховувати свої реальні почуття, бурхливі емоції.

У 15 років дитина вважається дорослою, свідомою і чітко засвоївшою загальноприйнятні традиції. Парадокс японського виховання полягає в тому, що з дитини, якій в ранньому дитинстві дозволяли робити все, що завгодно, виростає дисциплінований підліток. Такий ефект досягається за рахунок того, що вже в п'яти-шестирічному віці дитина потрапляє в середовище, яке підпорядковується певним правилам і наказує, як потрібно поводитися в тій чи іншій ситуації. Серед офіційних державних документів існує «Опис ідеального японця», на засади якого орієнтуються батьки і педагоги – наставники молодого покоління. У ньому перераховані такі обов'язкові якості особистості:

1) якості персональні – бути вільним, розвивати індивідуальність, бути самостійним, керувати своїми бажаннями, мати почуття благочестя;

2) якості сім'янина – уміти перетворити свій дім в місце любові, відпочинку, виховання;

3) якості громадські – бути відданим роботі, сприяти благоустрою суспільства, бути творчою людиною, поважати соціальні цінності;

4) якості громадянина – бути патріотом, поважати державну символіку, володіти найкращими національними якостями (А. І. Степанишина, 2008).

Крім цього, «ідеальному японцеві» має бути властивий високий моральний рівень розвитку. Це людина відповідальна, яка керується «голосом совісті» (тобто загальнонародними принципами моральності). Треба зазначити, що японська мораль не є суб'єктивним уявленням людини про добро та зло. Тому батьки й інші вихователі повинні одразу пояснювати дитині, які з її дій, вчинків, думок і уявлень є прийнятними, допустимими, моральними, а які – ні, та власним прикладом формувати життєву позицію маленької особистості, її моральну спрямованість.

Найважливішою особливістю японської культури є превалювання групових інтересів над індивідуальними. Це виявляється і в сімейних відносинах, коли між подружжям виникають серйозні розбіжності. У Японії в таких випадках справа рідко доходить до розлучення.

Чіткий поділ ролей простежується в стосунках дітей в японських сім'ях, де традиційно прийнято мати двох дітей. Існує чіткий ієрархічний поділ на старших братів, молодших братів, старших сестер і молодших сестер, що дає розуміння жорсткої ієрархічної структури всього японського суспільства. Особливістю виховання дітей в Японії є гендерний поділ, що пов'язано з подальшою різницею соціальних ролей у сім'ї. У хлопчиках бачать майбутніх глав сімейств, а в дівчатках – домогосподарок. У відповідності з цими принципами здійснюється і виховання.

Ми вважаємо, що деякі принципи японського виховання можна успішно застосовувати і в нашому суспільстві, а саме:

- перші роки життя дитини, мама повинна активно присвячувати себе її вихованню: постійно спілкуватися з нею, пояснюючи кожную свою дію, читати їй вірші і казки, дитина повинна відчувати материнську любов і постійну турботу;
- батьки не повинні підвищувати голос на дитину, ображати її, тим більше в присутності сторонніх людей;
- принцип наступності, коли старші діти допомагають молодшим, стають їх провідниками в соціумі, дає можливість виховувати в дітях відповідальність, доброту, чуйність, співчуття до тих, хто слабший;
- батьки зобов'язані брати на себе відповідальність за долю дитини до тих пір, поки вона твердо не стане на ноги;
- діти повинні шанувати своїх батьків і поважати їхню думку.

Всім перерахованим вище положенням варто повчитися у японців, незважаючи на всі наші культурні та соціальні відмінності.

Заярна Вікторія Сергіївна

аспірант Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка, (м. Суми)

**ФОРМУВАННЯ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
ЯК СКЛАДОВОЇ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ
ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ПОЗАШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ**

У сучасному середовищі полікультурність стає невід'ємним компонентом освіченої, успішної особистості. У зв'язку з цим актуальним є питання формування етнонаціональної свідомості особистості, яка дає можливість зберегти свою культурно-етнічну ідентичність у сучасному інтеграційному «відкритому» суспільстві. Це дає підставу розглядати формування етнонаціональної ідентичності, складової полікультурної компетентності особистості, як одну з ключових сучасних освітніх проблем.

Сьогодні поняття полікультурної компетентності є дискусійним в педагогічній науці (Р. Агадуллін, О. Гуренко, Н. Лебедева, Т. Поштарьова, Л. Волик, Л. Перетяга та інші). Зупинимось на визначенні полікультурної компетентності як складного, багатокomпонентного особистісного утворення, результату полікультурної освіти, що ґрунтується на засадах теоретичних знань та об'єктивних уявлень про етнокультурне різноманіття світу, реалізується через моделі поведінки, які забезпечують взаємодію з представниками різних народів і культур на основі толерантного ставлення до них, а також у процесі набуття досвіду міжкультурної взаємодії.

У науковий обіг поняття «етнонаціональна ідентичність» увів М. Обушний. Підґрунтя етносу – біологічне, культурно-релігійне. Підґрунтя нації – інституційне, політичне, територіальне. Етнонаціональна ідентичність – це феномен, який поєднує явища етнічного та національного в єдине ціле.

Аналіз праць вітчизняних та зарубіжних вчених (В. Павленко, П. Гнатенко М. Спенсер, Н. Халліман, Р. Тіхейра тощо) свідчить про те, що закладання основ етнонаціональної ідентичності доцільно розпочинати у молодшому шкільному віці, коли відбувається інтенсивне накопичення знань про навколишній світ і формування емоційно-позитивного ставлення до представників інших етнічних груп, що становлять морально-культурні основи особистості. Формування етнонаціональної ідентичності як складової полікультурного виховання має ґрунтуватись на виділенні спільності гуманістичної спрямованості менталітету всіх народів, виявленні загальнолюдських гуманістичних цінностей.

Завдання формування етнонаціональної ідентичності як складової полікультурної компетентності молодших школярів ефективно реалізовується у процесі вивчення іноземної мови. Як відомо, основною метою навчання іноземної мови є розвиток комунікативної компетентності, а саме вміння використовувати іноземну мову як інструмент у діалозі культур і цивілізацій сучасного світу.

Специфіка та умови позашкільної освіти є сприятливими для досягнення поставленої мети. Концептуальною основою навчально-

виховного процесу в позашкільних навчальних закладах є компетентнісний підхід, що передбачає формування пізнавальної, практичної, творчої та соціальної компетентностей. Полікультурність особистості є складовою її загальної соціальної компетентності.

Як приклад реалізації поставлених освітніх завдань в контексті означеної проблеми в Сумському обласному центрі позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю було запроваджено діяльність клубу знавців англійської мови «Дружба – Friendship» для дітей молодшого шкільного віку. Назва клубу має символічне значення. Адже на рівні цінностей полікультурна компетентність може розглядатися як один з проявів цінності справжньої дружби між представниками різних національних культур. Етнонаціональний компонент є невід'ємною складовою змісту програми Клубу. Країнознавча інформація про історію, культуру, звичаї інших країн подається у порівнянні з подібною інформацією про Україну.

Концептуальна ідея виховної роботи за цим напрямом полягає саме у створенні належних умов для формування національної ідентичності як складової полікультурної компетентності вихованців. Відповідно поставлено й освітні завдання:

- поглиблювати знання вихованців про історію, традиції та культуру українського народу та народів англомовних країн;
- формувати вміння пошуково-дослідницької діяльності з вивчення власного родоvodu та збереження сімейних традицій;
- знайомити із загальноприйнятими нормами поведінки та правилами етикету в Україні та в інших країнах світу;
- залучати досвід спілкування рідною мовою для перенесення його на спілкування іноземною;
- формувати соціально-комунікативні компетентності шляхом використання ігор, пісень, дитячого фольклору України та англомовних країн.

Формат клубу дозволяє використовувати різноманітність форм і методів, що сприяє становленню усвідомленої етнонаціональної ідентичності, не як окремої якості особистості, а як складової полікультурної компетентності.

Масова робота має на меті розв'язання завдань естетичного та морального виховання, розвиток творчої ініціативи, формування навичок міжособистісного спілкування, сприяння самоствердженню особистості, виховання її активної життєвої позиції. Масова робота організовується за наступними формами: акції, свята, змагання, конкурсні пізнавально-розважальні програми, творчі зустрічі, дні родинної творчості та відпочинку, дні здоров'я, спортивні змагання тощо.

Групова робота згуртовує дітей, формує у них почуття відповідальності, допомагає виявити та розвинути творчі здібності вихованців, забезпечує формування комунікативних здібностей в умовах сприятливого емоційного середовища, створеного на основі їхніх спільних інтересів і духовних потреб. Групова робота організовується за такими формами: вікторини, брейн-ринги, конференції, рольові ігри, інтерактивні форми роботи; екскурсії та подорожі, заняття на природі, рухливі ігри, перегляд концертів, вистав, фільмів.

Індивідуальна робота полягає в тому, що з вихованцем безпосередньо проводиться цілеспрямована робота, є можливість для більш глибокого, ніж у групі, вивчення матеріалу, з'ясування конкретних питань, врахування особливостей, обдаровань вихованців, формування їх компетентностей. Індивідуальна робота організовується за тематикою проектних завдань, конкурсів тощо; пошукова та комунікативна діяльність в мережі Інтернет; бесіда, консультація, надання індивідуальної допомоги в конкретній справі.

При ефективному поєднанні та застосуванні вищезазначених форм навчально-творчої діяльності досягаються очікувані результати сформованості етнонаціональної ідентичності як складової полікультурної компетентності вихованців, що виявляються у наступних якостях:

- сформованість вміння правильно, самостійно і швидко визначати власну етнічну приналежність, обізнаність з власною етнічною культурою та особливостями інших етнічних груп, володіння полікультурною термінологією;

- стійкий пізнавальний інтерес і свідоме бажання вивчати власну етнічну культуру, пізнавальна активність має стійкий тривалий характер, позитивне ставлення до представників інших народів і культур;
- знання і вільне користування рідною мовою, дотримання народних звичаїв, уміння розповісти народну казку, організувати народну гру, проспівати дитячу пісню інших народів, самотійно налагоджувати доброзичливі стосунки з представниками різних народів і культур;
- володіння значним обсягом іншомовної лексики з етнонаціональної тематики; виявлення ініціативи у пошуку полікультурної інформації;
- виявлення ініціативи та активності у заходах полікультурної спрямованості, загальна комунікабельність.

Отже, запропонована модель формування етнонаціональної ідентичності дітей молодшого шкільного віку на заняттях з англійської мови в позашкільному навчальному закладі є системою форм і методів навчально-творчої діяльності, розробленої з урахуванням сучасних освітніх тенденцій.

Клюєва Анна Ігорівна

студентка Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка (м. Суми),
науковий керівник: к. психол. н., доцент Єрмакова Н. О.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ЗМІНИ ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Етнічна ідентичність є складовою соціальної ідентичності особистості, психологічна категорія, якою позначають усвідомлення людиною своєї належності до певних етнічних спільностей. **Етнічна ідентичність** – результат когнітивно-емоційного процесу самоусвідомлення людини як представника якого-небудь етносу, певний ступінь ототожнення з цим етносом і відособлення від інших етносів.

У процесі свого становлення етнічна ідентичність проходить ряд етапів, що співвідносяться з етапами психічного розвитку дитини.

Одним з перших концепцію розвитку у дитини усвідомлення приналежності до національної групи запропонував Ж. Піаже. У своєму дослідженні у 1951 р. він проаналізував як дві сторони цього процесу формування у дитини поняття «батьківщина» і образів «інших країн» та «іноземців». Розвиток етнічної ідентичності швейцарський вчений розглядає як створення когнітивних моделей, пов'язаних з поняттям «батьківщина», а етнічні почуття, на його думку, є свого роду відповіддю на знання про етнічні явища. Ж. Піаже виділяє три етапи в формуванні етнічної ідентичності:

1) в 6-7 років дитина набуває перші фрагментарні та несистематичні знання про власну етнічну належність. Найважливішими у цьому віці є сім'я та безпосереднє соціальне оточення, а не країна і етнічна група;

2) у 8-9 років дитина чітко диференціює себе зі своєю етнічною групою, висуває підстави для ідентифікації – національність батьків, місце проживання, рідну мову. На цьому етапі зароджуються національні почуття;

3) в молодшому підлітковому віці (10-11 років) етнічна ідентичність формується у повному обсязі, а саме, з-поміж особливостей різних народів дитина виділяє унікальність історії, специфіку традиційної побутової культури.

У сучасній етнопсихології існують різні точки зору щодо можливості впливу на становлення етнічної ідентичності. Найдавніша і більш поширена полягає тому, що етнос як біосоціальний організм є групою з нульовим рівнем міжгрупової мобільності. Згідно з цією точкою зору етнічність успадковується, визначається по «крові» і тому індивід не може вибрати етнічну групу, до якої він хотів би належати.

Проте існує й інша думка, сутність якої найточніше передають слова Г. Шпета: «Належність людини до народу визначається свідомим залученням до тих культурних цінностей і святинь, які утворюють зміст історії народу, а не біологічною належністю». Тому «обрати» національність для дитини та свідомо привчати її до культурних цінностей «чужого» народу можуть батьки, інші значущі люди. Під час процесу соціалізації та інкультурації суспільство

відносить дитину до певного етносу. В результаті такого віднесення у більшості людей не виникає проблеми вибору. Водночас більшість представників груп меншин і вихідців з міжетнічних шлюбів постійно виявляють лояльність до тієї чи іншої спільності. В процесі етнічної ідентифікації у цих людей, окрім критерію приписування (те, як їх сприймають інші), значну роль відіграє критерій внутрішнього вибору (те, ким вони себе усвідомлюють).

Отже, більшість сучасних науковців переконана, що етнічність є якістю, яка приписується суспільством, а не успадковується. Зміна етнічної ідентичності, на їх думку, пов'язана з несприятливим міжгруповим порівнянням. За таких умов індивід може вибрати стратегію індивідуальної мобільності, яка полягає в усвідомленій спробі змінити групу. Результатом цього процесу є розвиток зміненої ідентичності.

Дослідники (В. С. Агеев та ін.) також вказують, що достатньо складним виявляється перехід індивіда до етнічних груп з високим статусом, оскільки у даному випадку діє психологічне правило збільшення внутрішньо групової подібності та міжгрупових відмінностей: під час оцінювання претендентів на вступ до «клубу для обраних» його члени віддадуть перевагу тому, щоб людина, яка підходить, опинилася за межами клубу, на противагу тому, щоб людина, яка не підходить, вступила до клубу.

Дослідження також підтвердили закономірність, що зовнішній критерій приписування етнічної ідентичності є значущим у тих випадках, коли етнічність виявляється в очевидних фізичних характеристиках, наприклад, у расових відмінностях, кольорі шкіри.

Отже, для переходу до певної етнічної спільності недостатньо лише усвідомлення власної належності до неї, необхідно, щоб група також визнала індивіда. Єдність людини з етносом, що визначається обопільним (взаємним) актом визнання, виступає важливою особливістю етнічної ідентичності. Для безконфліктного існування людини в об'єктивній реальності міжетнічних відносин значущою є узгодженість між критерієм приписування і критерієм вільного вибору, а також – підтвердження її власної ідентичності оточенням.

аспірантка Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка (м. Суми),
науковий керівник: к. філол. Кириленко Н. І

ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ СВІТУ ЧЕРЕЗ МІФОЛОГЕМУ «ДОРОГА»

Національна культура на сьогодні досить динамічно розвивається, що породжує низку кризових явищ, серед яких ми можемо виокремити глобалізацію та культурну інтеграцію. Це, у свою чергу, призводить до стирання національних та регіональних відмінностей. Отже, питання захисту самобутності культури різних народів є актуальним. На нашу думку, сприймання людиною світу нерозривно пов'язане з етнічною самосвідомістю. Збереженню останнього сприяє вивчення традиційних форм культури українського народу, її архетипних образів і символів.

На думку С. Гуцол: «Ідея космічного семіозису – знаковизначення та виробництва культурних змістів – як механізму соціальної адаптації відображалася в міфологічних моделях, що послідовно виникали в міфологічній культурі». Багато дослідників (Ю. Лотман, В. Топоров, О. Афанасьєв, В. Хумбольдт та ін.) почали використовувати поняття «міфологема» на позначення найменшого уламку міфу. Загальнотеоретичні положення про архетип і міфологему викладені в працях К.-Г. Юнга. Прикметно, що в психоаналізі міфологема асоціювалася з позначенням стійких конструкторів, які повторюються в колективній загальнонародній фантазії, що узагальнено відбивають дійсність у вигляді конкретно-чуттєвих персоніфікацій.

Для української культури однією з таких міфологем є дорога. Образ дороги за своєю природою відноситься до первообразів людської культури. У світовій міфології дорога є горизонтальною проекцією Світового Дерева, адже вона поєднує три світи: небесний, земний і потойбічний. Варто зазначити, що для міфологічного світогляду характерним є сприйняття світу через певні семантичні опозиції, до яких відносимо верх/низ, праве/ліве, північ/південь, захід/схід, чоловічий/жіночий, життя/смерть та ін. Беручи до уваги дані категорії, дорогу необхідно розглядати як головний спосіб освоєння простору, тобто пізнання світу.

Із точки зору психології міфологему досліджують у вигляді центра, навколо якого вибудовується певна міфологія в різних її модифікаціях. Наповнення міфологеми новим змістом являє собою перенесення архетипічних образів на реальні об'єкти буття. Виходячи з цього, певний образ, символ перетворюється на інструмент впливу на суспільну свідомість. Міфологема «дорога» набуває культурної цінності, стає фундаментальною нормою, що моделює поведінку людини в певній ситуації. Для світогляду людини характерним є поділ простору на «свій» і «чужий», тобто навколишній світ розділяється на дві площини. З одного боку, є «свій» (узвичаєний, освоєний) світ, а з іншого – «чужий» (новий, невідомий). Саме цей, другий, світ з'являється там, де розпочинається дорога.

На думку А. Байбуріна, існує два протилежних уявлення про «чужий» світ. Щодо першої групи вірувань, то він віддалений від світу людей і для його досягнення необхідно прикласти значні зусилля. Це може бути подолання далекого та небезпечного шляху, досягнення межі. Згідно з іншими уявленнями, «чужий» світ знаходиться набагато ближче до людини, ніж вона може це собі уявити, тому всі її дії спрямовані на зміцнення межі між цими двома світами

Таким чином, під міфологемою «дорога» ми можемо спостерігати якусь первинну сюжетну схему, крос-культурну ідею, що зустрічається у фольклорі та наповнюється різним смислом у результаті емоційної рефлексії, психічних процесів або соціальних відносин. Загальноприйнятим є твердження, що міфологема відображає поділ світу на дріади й тріади. Основні дріади можуть вибудовуватися як на рівні почуттів, так і на рівні соціально-культурному. Коли дріади виступають бінарними позиціями сприйняття світу, то третім зв'язуючим елементом є саме міфологема дороги, шляху. Тріада забезпечує поєднання, зрощення протилежних понять, стає перехідним містком між ними.

студентка Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка (м. Суми),
науковий керівник: викладач кафедри
практичної психології Вертель А. В.

ОСОБЛИВОСТІ ПОСТРАДЯНСЬКОЇ ТА ЗАХІДНОЇ МУЛЬТИПЛІКАЦІЇ

У сучасному світі молоді батьки не бояться залишити дитину одну переглядати мультфільми. Але насправді дуже важливо, що саме засвоює дитина при перегляді. Підсвідомо, всі ми проводимо межу саме між радянськими (пострадянські тут не виключення) та зарубіжними мультфільмами, адже вважається, що перші мають позитивне смислове навантаження а другі – ні. Метою даної роботи є спроба психологічного аналізу мультиплікаційної продукції з цих різних позицій.

Одним з перших, хто звернув увагу на аналіз кінофільмів був З. Фрейд, його ідеї знайшли своє відображення та були покладені в основу «психоаналітичної кінокритики». На постнекласичному етапі розвитку науки існує методологія аналізу кіно, яка включає в себе такі компоненти: аналіз літературної історії фільму, аналіз характеру героїв, аналіз фільму як відображення суб'єктивності режисера, аналіз ставлення глядачів та аналіз кіно як засобу художнього вираження (К. П. Корбут, 2005). Також до ідеї аналізу кінофільмів долучався французький психоаналітик – Ж. Лакан, який у праці «Телебачення» розглядав сфери повсякденного людського існування, зокрема телебачення як невід'ємну його складову. Детальний опис психоаналітичного дослідження кіно здійснив К. Метц, він експлікував кілька підходів до аналізу кіно: нозографічний, типологічна приналежність режисера, психоаналітичне дослідження сценарію кінофільму, психоаналіз текстової системи, психоаналіз кінематографічного означаючого та головні режими означаючого (К. Метц, 2010). З аналізу літератури ми бачимо, що психологічний аналіз кінофільмів цілком об'єктивний і широко впроваджується, тому допустимо проаналізувати і мультиплікаційні матеріали але з погляду їх ідейної різниці, тобто відмінностей країн де їх створено.

Спочатку варто звернутися до критерію «корисності» або «шкідливості» мультфільмів, який полягає в наявності або відсутності в них деструктивних, агресивних моделей поведінки. Вітчизняна мультиплікація має більш високий статус серед своєї аудиторії тому, більшість її недоліків «не видно» або через велику любов до неї, помилки «не хочеться бачити». Проте вони все ж існують, наприклад на думку психоаналітиків, радянський мультфільм «Мойдодир» – деструктивний, оскільки демонструє силовий спосіб вирішення конфлікту, лякає дитину. «Вінні Пух» під детальним аналізом психологів також виявляється не таким простим та однозначним. Проте дуже цікавим виявляється наступний факт, «Їжак у тумані» Ю. Б. Норштейна у 2003 році був визнаний кращим мультфільмом всіх часів за результатами опитування 140 кінокритиків та мультиплікаторів різних країн. У мультфільмах західного виробництва ми побачимо образ жінки позбавлений скромності та романтичності («Алладін»), героїні наділені надреальними зовнішніми фізіологічними показниками, насамперед гіперболізація морфологічних характеристик. У цьому контексті виявляються вражаючі відмінності із образами жінки в радянських мультфільмах, адже вона: скромна та сором'язлива, більшість мають природний зовнішній вигляд. Широко розповсюджена думка, що американські мультфільми наділені агресією та жорстокістю, але насправді в ній є свої культурні цінності. Багатьом здається, що західній культурі не притаманний героїзм – це не так, її ідеал – авантюрист, герой, людина дії, яка керується вищими моральними цінностями. Наприклад «Індіана Джонс», «Балто», «Білосніжка» або «Бембі» – відмінні мультиплікаційні фільми, оскільки в них показані доброзичливі, розумні моделі поведінки героїв, з якими звичайно ідентифікує себе дитина. Отже ці мультфільми також несуть високі ідеали проте їх образи цілком відрізняються від звичних для радянської культури а як наслідок української та російської, яким притаманні дрімучі ліси, багатирський кінь, сам мужній багатир – все це створено з урахуванням національного епосу.

Отже, проглянувши велику кількість мультиплікаційних фільмів та спостерігаючи враження від них у глядачів, важко визначити чиї мультфільми кращі, але натомість впевнено можна сказати: «Кращі мультфільми це зразки культури народу, який їх створив».

Луговой Виктор Юрьевич

студент Сумского государственного педагогического
университета имени А.С. Макаренка (г. Сумы),
научный руководитель: преподаватель кафедры
практической психологии Вертель А. В.

КОМПАРАТИВИСТСКИЙ АНАЛИЗ РЕЛИГИИ И МИРОВОЗЗРЕНИЯ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ УКРАИНЫ И ЯПОНИИ

В выработанной японцами «картине мира» мирозерцание выступает одновременно и как способ непосредственного освоения окружающей действительности, и как способ видения самих себя, переходящий в интроспекцию. Японцы познают мир практически-конкретно-чувственно.

Для японского способа мировосприятия внешнее является необходимым, а внутреннее – истинным. Японец считает внешний мир преходящим, и потому ненадежным. Устойчивым и надежным представляется лишь мир внутренний. Отсюда – повышенное внимание именно к «внутренней» природе человека. (Л. Г. Главева, 2003). Украинцы характеризуются широтой души и готовностью помочь, мы в целом придаем большое значение как внешнему так и внутреннему миру.

Полирелигиозность глубоко интегрирована в повседневную жизнь населения Японии. В системе религиозных доктрин Японии, главенствующее место занимает истинно японская религия синто.

Японец обычно не стремится вникать в суть и происхождение синто, для него это и история, и традиция, и сама жизнь. Смысл синтоизма состоит в утверждении самобытности истории Японии и божественного происхождения японского народа: согласно синто, считается, что микадо (император) – потомок духов неба, а каждый японец – потомок духов второго разряда – ками. Для японца ками

означає божество предків, героїв, духов і т.д. Синтоїзм вільний від релігійної ідеї «центральної влади» всевишнього, він вчить головним чином культу предків і поклонінню природі. По синтоїстським уявленням, японець володіє інстинктивним розумінням добра і зла, тому дотримання обов'язків в суспільстві теж інстинктивно. (В. А. Пронников, І. Д. Ладанов, 1985).

Синто близький до фундаментальних рис японського національного характеру – колективізму, високорозвитому естетичному сприйняттю дійсності і т.д. Для того щоб проводити синтоїстські обряди і отримувати благословення, не обов'язково записуватися в синтоїсти. Ками можна шанувати перед домашнім алтарем синтоїстського типу або при проведенні календарних свят і виконанні дій, пов'язаних з сільським господарством. Будь-який громадянин природно може проявляти схильність до ками.

Друга позиція представлена буддизмом, конфуціанством, даосизмом, і християнством. Буддизм, з'явившись в Японії досить швидко пройшов процес адаптації. Японцям імпонувала буддистська ідея можливості кожному стати Буддою і досягти нирвани ще при житті.

Японський буддизм представляє собою різноманітність форм і напрямків (переважає дзен-буддизм). Сьогодні буддизм в Японії існує одночасно на кількох рівнях, пристосованих для різних груп населення. Ідеї традиційного буддизму зберігаються головним чином серед інтелігенції. Однак для більшості населення буддизм зберігає своє значення, як система ритуалів, направлених на вшанування душ родичів предків, і в зв'язі з відвідуваннями буддистських храмів, куди люди приходять для отримання всіх можливих благословень. Для того щоб відокремлювати буддистські цінності, не обов'язково формально ставати буддистом. В Японії вищевказані процедури можна щодня виконувати перед домашнім алтарем, а звернення до Будди відносяться в будь-який час за бажанням людини. Звернення до Будди є звичайною частиною сімейної практики, коли необхідно вирішити ті чи інші особисті проблеми.

Християнство, попало в Японію тільки в XVI в. и имело много принципиальных разногласий с религиями Японии: оно призывало чувствовать одного истинного Бога, тогда как религии Японии признавали существование многих божеств. Традиционные религии Японии вполне допускают участие человека в культовой практике сразу нескольких религиозных вероучений. Количество христиан в Японии никогда не было большим, но определенным образом повлияло на японскую культуру благодаря широкой популярности среди японцев текста Библии. Религиозная ситуация в современной Японии является неоднозначной (С. Гераськов, 2010).

Духовная жизнь современной Украины представлена широким спектром как мировых религий (и соответственно конфессий), так и сугубо национальными религиями. Первые религиозные представления протоукраинцев имели языческую форму. На данном этапе развития Украины превалирующей религией является христианство.

Самые мощные христианские церкви в Украине – Украинская православная церковь Московского патриархата и Украинская православная церковь Киевского патриархата. Украина является многонациональным государством, что в свою очередь констатирует разнообразие других религиозных сообществ. В Украине проживает третья по величине иудейская религиозная община Европы и пятая по величине иудейская община мира. Ислам, одна из трех мировых религий, в Украине насчитывает несколько миллионов сторонников. Мусульмане проживают преимущественно в Крыму и в крупных городах. Мусульманские общины действуют во всех регионах Украины.

Таким образом, можно сделать следующие выводы: хотя в основе мировоззренческих установок японцев и украинцев, есть существенные различия (в силу этнической неоднородности украинского населения), Украину и Японию сближает широкий спектр религиозных конфессий и возможность свободного, осознанного выбора религии и связанных с ней убеждений.

студентка Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка (м. Суми),
науковий керівник: доктор психол. н., професор Кузікова С. Б.

ОСОБЛИВОСТІ ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ В УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

У сучасних суспільно-політичних умовах України висуваються все більш високі вимоги до самостійності, ініціативи і відповідальності людини, спричинені змінами, що відбуваються в суспільстві. Саме це і зумовлює посилення актуальності дослідження проблем відповідальності особистості.

Проблема відповідальності була предметом уваги таких зарубіжних філософів і психологів, як А. Блазі, Л. Колберг, Ж. Піаже, Ф. Хайдер, К. Хелкана, Е. Фромм, та ін. У сучасній психологічній літературі відповідальність особистості розглядається в роботах К. О. Альбуханової-Славської, Л. І. Божович, А. В. Брушлинського, Д. О. Леонтьєва, К. Муздибаєва, С. Л. Рубінштейна, М. В. Савчина, Л. В. Сохань та ін.

На думку Е. Фромам, відповідальність у прямому значенні цього слова – цілком добровільний акт. Бути «відповідальним» – означає бути вільним і готовим відповісти (Е. Фромм, 1990).

Відповідальність особистості тісно пов'язана з її самосвідомістю. Юнацький вік є сензитивним періодом для становлення самосвідомості, життєвого самовизначення і відповідальності за нього, формування довільності вольових процесів. Метою нашого дослідження є вивчення особливостей відповідальної поведінки осіб юнацького віку.

Нами було проведено імпіричне дослідження, яким було охоплено 60 осіб юнацького віку. Серед них 20 студентів-першокурсників Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, 20 учнів десятого класу комунальної установи Сумської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 15 та 20 осіб, студентів-першокурсників машинобудівного коледжу Сумського

державного університету. Результати дослідження показали, що у респондентів всіх зазначених груп переважає середній рівень відповідальності (95%), високий рівень мають лише невелика частина досліджуваних (5%), низький рівень не виявлено. Також було з'ясовано, що більшості досліджуваних (58,3%) властивий середній рівень саморегуляції, тоді як високий – характерний невеликій кількості осіб (16.7%), а низький виявлено у 25% (у четвертій частині досліджуваних). Результати дослідження мотивації відповідальної поведінки показали, що найзначущими з мотивів відповідальної поведінки (узагальнені показники) осіб юнацького віку є мотиви суспільні (соціальні) і духовні. Менш значущими – виховання інших, неспецифічні, прагматичні, самореалізації та самопізнання, а найменш значущими – морального самоствердження, спілкування та егоїстичного самоствердження. Показово, що провідним мотивом відповідальної поведінки у студентів-першокурсників педагогічного університету виявився мотив самореалізації, в учнів-десятикласників – духовний мотив, у студентів-першокурсників машинобудівного коледжу – суспільний (соціальний) мотив. Отже, простежується вплив соціальної ситуації та психолого-педагогічних впливів на формування особистості та мотивів відповідальної поведінки.

Отримані дані підтвердили і результати опитування. Результати свідчать про те, що у школярів переважає мотив суспільного визнання, тобто вони чинять відповідально для того, щоб їх «визнали в суспільстві» (вислів респондентів). У студентів-першокурсників університету – мотив суспільного визнання та мотив матеріальної вигоди, тобто вони чинять відповідально, щоб бути визнаним та отримати щось матеріальне. У студентів-першокурсників коледжу – суспільні мотиви (бути прийнятим в значущому оточенні). В усіх групах менш значимими стали мотив задоволення собою та мотив уникнення покарання.

Таким чином, дослідження показало особливості відповідальної поведінки української молоді. Актуальним залишається вивчення соціально-психологічних чинників та умов формування відповідальності осіб юнацького віку в національних культурах різних країн світу.

студент Сумского государственного
университета (г. Сумы),
научный руководитель: ст. преподаватель Бурнос Е. Ю

ЭТНИЧЕСКОЕ САМОСОЗНАНИЕ УЗБЕКОВ

Этническое самосознание – это сложный комплекс, включающий в себя различные когнитивные и аффективные, а также поведенческие компоненты. Когнитивные компоненты включают в себя такие элементы, как исторические знания (знание исторических событий, исторических персонажей, исторической символики и т.п.), географические знания (география страны), социальные и социально-психологические знания (знание традиций и обычаев, знание о национальной группе и т.п.).

Аффективные компоненты включают в себя субъективные чувства привязанности, эмоциональное отношение к своей национальной группе, родной земле, другим национальным группам и общностям, а также такие социальные эмоции, как чувства национальной гордости или стыда, ненависти или восхищения.

При взаимодействии человека с чужой культурой иного народа можно выделить три этноцентристских этапа (отрицание различий, защита от различий с их оценкой в пользу своей группы; минимизация различий) и три этнорелятивистских этапа (принятие различий; адаптация к культурным или групповым различиям, т.е. способность не только их признавать, но и действовать соответствующим образом; интеграция, т.е. применение этнорелятивизма к собственной идентичности).

Таким образом, этническое самосознание – это не только идентификация, но и представления о своем народе, его происхождении, историческом прошлом, нормах поведения и обычаях.

В этническом отношении узбеки – народ смешанного происхождения, включивший как европеоидные, так и монголоидные компоненты. Узбеки прошли длительный путь исторического развития от племенных образований до этноса. Узбекская нация, перешедшая одна из первых среди народов мира и первая среди

тюркоязычных к оседлости, ведущая культурный образ жизни, внесшая вклад в мировую цивилизацию. В мире насчитывается около 30 миллионов узбеков. Из них примерно 60% проживает в Узбекистане. Примерно 12 миллионов живут за пределами Республики, в основном в сопредельных странах. Предки большинства из них жили на этих территориях.

История, культура, форма и образ жизни узбекского народа, социокультурная среда являются основными критериями этнического самосознания, национального характера, его самобытности и стереотипов поведения и во многом зависят от уровня образования и культуры.

Социально-исторический образ жизни выступает как показатель типичного вида жизнедеятельности этноса на определенном этапе его развития. При этом, социально-предметные особенности образа жизни (заданные социокультурной средой) выступают как источник развития и закрепления этнического сознания, этнических стереотипов поведения и в целом, как потенциальные возможности развития культуры этноса.

Черты этнопсихологического своеобразия узбекского народа (высокая нравственность, порядочность, честность, благородство, скромность, отзывчивость, смелость, решительность, тактичность, терпеливость, выдержка, самообладание, чувство глубокого личного достоинства, обдуманность решений и действий и др.) и типичные проявления этнокультуры (сопереживание к родным, близким и окружающим; многодетность и любовь к детям; почитание стариков, родителей и младших; уважение старших, больных, инвалидов; бережное отношение к вещам; умение соблюдать дисциплину и порядок; тяга к знаниям и почитание образованных людей; бережное отношение к традициям, обычаям своего народа; религиозность; преобладающая роль общественного мнения; чистота и санитарное состояние жилища; любовь и бережное отношение к истории и культуре нации; трудолюбие; патриотизм; гостеприимство и др.) явились определяющими средствами национального самосознания узбекского народа и его самобытности.

ОСНОВНЫЕ КОНЦЕПЦИИ ДУХОВНОГО ВОЗРОЖДЕНИЯ УЗБЕКСКОГО НАРОДА

Процессы реформирования, охватившие страны Средней Азии после распада советской империи, оказались столь сложными, что в ходе своей реализации сопровождаются ростом социальных и политических конфликтов. В современной картине политических реалий огромную роль стала играть философия духовной жизни государства, потребность в духовном обновлении общества.

Проведенный анализ научно-педагогической литературы свидетельствует о внимании многих исследователей к проблеме духовного возрождения. По мнению узбекского ученого А. Эркаева, духовность является особым феноменологическим свойством мыслящего человека. Она пронизывает всю систему ценностей современного общества: этику, эстетику, деловую активность, образованность, отношение к истории, к Родине, к семье, к окружающим, к обществу. У. Жумаев считает, что духовность – это знания, представления, иллюзии, чувства, настроения, которые составляют внутренний мир человека. Она определяется духовным наследием, совпадает с общечеловеческой культурой.

Культурные ценности народа, его духовное наследие на протяжении многих веков служили мощным источником духовности узбекского народа. Важное место в процессе возрождения и роста национального самосознания современного молодого поколения занимает историческая память, правдивое освещение истории государства. Именно история становится истинным воспитателем нации, она формирует национальное самосознание и предопределяет место нации в мировом пространстве.

В истории Узбекистана немало выдающихся деятелей, которых по праву можно назвать гордостью страны. Великие Фирдоуси, Абу Али ибн-Сина (Авиценна), выдающиеся математики Абу Джафар ибн

Муса аль-Хорезми и Ахмад аль-Фергани были родом из Хорезма и Ферганы. Без Мухаммеда ибн Мусы аль-Хорезми трудно представить современную математику, астрономию и географию. Они внесли огромный вклад в развитие национальной культуры.

Неиссякаемым источником возрождения духовности ученые считают этническую, культурную и религиозную терпимость узбекского народа, наполнение жизни духовными идеалами в противовес культивированию грубой силы, материальных ценностей и низменных инстинктов. На территории Узбекистана происходило глобальное взаимообогащение мировых культур на протяжении многих столетий.

Духовное возрождение должно коснуться и отношения человека к земле и воде – главным кладезям жизни. Именно земля, солнце и вода издревле воспевались в сказках и былинах, и эта любовь и уважение передавалось из поколения в поколение.

Еще одним мощным источником духовных ценностей узбекского народа является традиционная этика семьи и родственных отношений, основными принципами которой всегда было почитание старших, взаимовыручка, забота о детях.

Национальное возрождение затрагивает и проблему развития родного языка в условиях новой языковой политики государства, поскольку современная этноязыковая ситуация Узбекистана обладает своей спецификой. Родной язык содержит в себе огромную биосоциальную, культурно-историческую, экологическую и эстетическую информацию. Благодаря родному языку формируются мировоззрение человека, его самосознание и духовно-нравственные ценности.

Таким образом, можно утверждать, что духовное возрождение узбекского народа зависит от духовной энергии и творческой силы его сознания.

Шаферюк Тетяна Анатоліївна

студентка Запорізького національного
університету (м. Запоріжжя),
науковий керівник: к. психол. н., доцент Губа Н. О.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕТНІЧНОЇ САМОСВІДОМОСТІ МОЛОДІ УКРАЇНИ

Актуальність. Усвідомлення себе, як члена певного етносу, дозволяє людині відчути свою захищеність, так як етнос – це первинна велика група. При усвідомленні себе, в якості члена етногрупи, формується утворення, яке іменується етнічною самосвідомістю.

За роки незалежності в Україні відбулися незворотні зміни у суспільній свідомості, політичній, соціальній та законодавчій організації суспільства, що значно впливає на світогляд та думки громадян. Саме тому дослідження особливостей етнічної самосвідомості української молоді становлять надзвичайний інтерес і важливість для сьогодення та подальшого розвитку України як самостійної, суверенної, незалежної держави.

В останні роки з'явилося досить багато різнопланових досліджень, присвячених проблемі етнічної самосвідомості, цією проблемою займалися: С. Московічі, Л. Г. Почебут, В. Ю. Хотинець, М. В. Крюков, Г. В. Шелепов, В. С. Мухіна, В. Ю. Бромлей, але при цьому специфіка особливостей етнічної самосвідомості саме українців вивчена недостатньо.

Метою нашого дослідження було виявлення етнічних особливостей у сучасної молоді України, та порівняння отриманих результатів з показниками російських досліджень. За основу нами було взято дослідження Л. Г. Почебут у 1991–2001 роках. У нашому дослідженні брали участь 30 чоловік (15 дівчат та 15 хлопців), студентів Запорізького національного університету. Середній вік респондентів 23 роки. Дослідження проводилося за допомогою методу вільних описів (респондентам пропонувалося відповісти на запитання «назвіть 10 характерних, на ваш погляд, рис українців?»).

У нашому дослідженні були отримані наступні результати:

При дослідженні опису характерних рис українців були виділені п'ять основних блоків:

1. Колективістична орієнтація (43,7%). До цієї орієнтації ми віднесли такі відповіді опитуваних, як: гостинність, щедрість, взаємодопомога, терпимість, довірливість, шанобливість.

2. Орієнтація на духовні цінності (20,58%). У дану орієнтацію входять такі характеристики від респондентів, як: совісність, альтруїзм, широта душі, мудрість, талановитість, працьовитість, патріотичність, співочість; негативні якості: жадібність, егоїзм, неорганізованість.

3. Орієнтація на краще майбутнє (17,67%). У дану орієнтацію входять такі стереотипи поведінки й характеру як: оптимізм, необов'язковість, лінощі, непрактичність, витривалість, терплячість.

4. Орієнтація на швидке вирішення життєво важливих проблем (15,5%). У дану орієнтацію входять такі характеристики як: вміння зібратися в екстремальній ситуації, трудовий героїзм, жертівність.

5. Орієнтація на справедливість (7,85%). До даного блоку відносяться такі характеристики як: законослухняність, правильність, волелюбність тощо.

У дослідженні Почебут Л. Г. (1991–2001) так само були виділені п'ять основних блоків:

1. Колективістична орієнтація – 45,52% опитуваних.

2. Орієнтація на духовні цінності – 28,29%.

3. Орієнтація на справедливість – 12,85%.

4. Орієнтація на краще майбутнє – 10,24%.

5. Орієнтація на швидке вирішення життєво важливих проблем – 3,1 %.

При порівнянні з дослідженням Почебут Л.Г. були отримані результати, відображені на рис.1.

Як ми бачимо з рис.1, за деякими блоками в структурі етносоціальних уявлень етносу, є як відмінності так і деякі схожості. Так, орієнтація на колектив дуже схожа в обох націй, – і в українців, і в росіян вона стоїть на першому місці, та відсоток відповідей майже однаковий. На другому місці за вираженістю в українців – духовні цінності, які займають в структурі етносоціальних уявлень українців менш значне місце, ніж в росіян, хоча це й трохи дивує, адже специфіка історико-культурних особливостей регіону повинна впливати на

даний фактор в українців. Слід приділити окрему увагу блоку «Орієнтація на проблеми» та частково «Орієнтація на майбутнє»: ми вважаємо, що кількість відсотків за відповідями в українців більша, аніж в росіян, тому, що це зумовлено сучасною політичною ситуацією (опитування проводилося у грудні 2013 р.), а також історико-культурними особливостями країни.

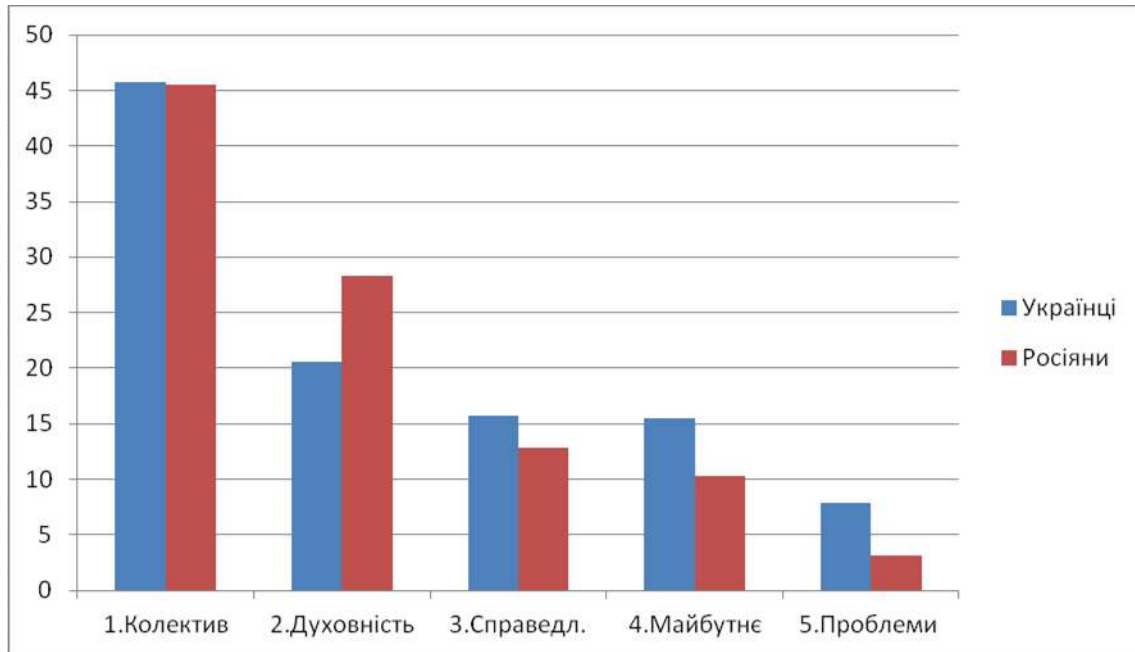

Рис. 1. Порівняльна гістограма показності блоків у структурі соціальних уявлень у російського та українського етносу

Висновок. Проведене нами дослідження продемонструвало, що українська молодь характеризує свою націю такими якостями, як: гостинність, щедрість (та, водночас, жадібність), патріотичність, почуття гумору, співочість, волелюбність. Загалом можна зробити висновок про те, що відмінності, які ми побачили в ході результатів дослідження, підтверджують специфічність деяких компонентів етносоціальних уявлень у різних народів. У той же час ми виявили універсалії, які є загальними для представників різних культур і етносів.

студентка Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка (м. Суми),
науковий керівник: к.філос.н., доц. Пасько К. М.

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ СТЕРЕОТИПИ І СУЧАСНІ УЯВЛЕННЯ ПРО ЖІНКУ В УКРАЇНСЬКОМУ ТА ТУРЕЦЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Місце та роль жінки в суспільстві – одне з одвічних питань. Історично склалося, що жінки мають значно менше можливостей, ніж чоловіки, для вияву своїх здібностей. Причиною цього є ставлення соціуму до жінок. Жінка може реалізуватись як особистість лише у материнстві та сімейному житті, а що стосується професійного зросту та громадсько-політичної діяльності – це вважається вторинним. З часу проголошення незалежності України та падіння «залізної завіси» у свідомості українського жіноцтва відбулися значні зміни. Ідеологічно насаджуваний канон фемінності – «радянська супер-жінка» (у межах чинного на той час гендерного контракту *«працююча мати»*) – втратив свою монополію. У 1990-х роках йому на зміну прийшли нові життєві стандарти, моделі поведінки, цінності та моральні норми.

В українському етносі, коли мова заходить про жінку, зазвичай одразу спрацьовує культурологічний стереотип: берегиня домашнього вогнища, мати, продовжувачка роду. Це святі ролі жінки, вони були такими протягом тисячоліть і такими залишаються. Але сучасну жінку вже давно не влаштовує суто домашня роль. Вона претендує, і небезпідставно, на роль значно активнішу. Жінки доводять, що їм цілком під силу займатися будь-яким видом бізнесової, економічної, державної, законотворчої діяльності. Значна кількість жінок України задіяна там, де треба вирішувати повсякденні побутові проблеми громадян і, зрештою, займатися мало творчою рутинною роботою. Можливо в Україні реалізується рекомендація Маргарет Тетчер: «Хочеш представництва – візьми чоловіка, хочеш реальної роботи – візьми жінку».

Дана проблема торкнулася не лише українок. Тому в цій статті ми розглянемо «місце» в суспільстві турецької жінки. Серед туркенів є і

депутати парламенту і професори університету, письменниці, адвокати і лікарі; є серед них і співачки, балерини, драматичні актриси тощо. Хоча ще зовсім недавно, наприкінці XIX – початку XX турецькі жінки про все це не могли і мріяти. Це були безмовні затворниці гаремів, все життя яких протікало у вузьких рамках сім'ї. Навіть жіночі ролі в турецькому театрі виконували чоловіки. У великих містах безліч турецьких жінок працюють на фабриках, в конторах і установах, вчителюють. Все це призводить до того, що жінка, особливо в робочих сім'ях, починає ставати більш вільною. Туркені з сімей робітників та інтелігенції все активніше включаються у життя суспільства, в громадську і політичну діяльність. Проте частково сучасні туркені досі у побуті, у повсякденному житті зв'язані незліченними традиційними правилами поведінки, ісламськими звичаями. Наприклад, не прийнято в Туреччині поступатися жінці місцем у громадському транспорті, жінка має дати дорогу чоловікові, не має права обганяти його тощо. Традиціоналісти висувають різні аргументи і проти того, щоб жінки працювали на фабриці або в установі. «Жінка – це сім'я, – кажуть одні, використовуючи семантику слова «айле», – її місце тільки вдома, з чоловіком і дітьми». Інші висловлюють побоювання щодо збереження її честі: адже вона спілкуватиметься з чужими чоловіками. Треті бачать у цьому підриє економічної бази чоловічого авторитету.

Питання умов праці жінок, відпочинку, матеріального рівня, побуту, материнства, охорони здоров'я, правового захисту, участі в управлінні не можуть і не повинні бути турботою лише представниць «прекрасної статі». Такі питання визначають рівень держави, культуру нації, а тому потребують адекватної оцінки, ставлення, розв'язання. Активне залучення жінок до всіх процесів життєдіяльності держави сприятиме більш успішному проведенню демократичних перетворень. Здійснення державної політики щодо поліпшення становища жінок та запровадження механізму її реалізації дозволить створити рівні можливості для жінок та чоловіків, сприятиме всебічному розвитку особистості та розквіту держави.

РОЗДІЛ II. СОЦІАЛЬНА МОБІЛЬНІСТЬ ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТОВАНІСТЬ В УМОВАХ КРОСС-КУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Бардакова Ганна Сергіївна

студентка Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка (м. Суми),
науковий керівник: к. психол. н. Єрмакова Н. О.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ СУЧАСНИХ ПІДЛІТКІВ

Проблема копінг-поведінки стає все більш популярною у вітчизняній психології і це не випадково. Стресові навантаження на суспільство та особистість залишаються, на жаль, величиною майже постійною, посилюючись в певні періоди життя суспільства. Готовність бути соціально мобільною вимагає від молоді людини насмперед ефективного подолання фізичних і емоційних навантажень. Для позначення цієї проблемної області в західній психології і застосовується термін «копінг», який в даний час використовується без перекладу в публікаціях вітчизняних авторів.

«Копінг» – порівняно молоде поняття в психології, воно становить собою цілий напрямок нових досліджень у науці – як серед закордонних, так і серед вітчизняних учених. У психологічній літературі (В. А. Бодров, Л. І. Дементій, О. Р. Ісаєва, О. В. Лібіна, С. К. Нартова-Бочавер та ін.) термін копінг подають як адаптивну «переборювальну» поведінку або «психологічне подолання».

Останнім часом збільшуються форми психічної дезадаптації в дитячому та підлітковому віці. Використання конструктивних, адаптивних копінг-стратегій є одним із способів збереження здоров'я людини. Основне завдання копінг-поведінки полягає в тому, щоб якомога краще адаптувати людину до вимог ситуації. Відомо, що існують виразні статеві, вікові та кроскультурні особливості долаючої поведінки суб'єкта, що виступають як фактори, які регулюють активність особистості.

Т. П. Бартош, О. П. Бартош зазначають, що у наборі підлітка присутня безліч способів подолання стресу. Індивідуальний стиль подолання стресу в підлітковому віці ще не сформований. У міру дорослішання, набуваючи свій особистий досвід успіхів і невдач у подоланні стресових ситуацій, підлітки формують певний поведінковий стиль, у них спостерігаються різні переваги у виборі стратегій подолання стресу, що розвиваються на основі ресурсів особистості і середовища.

Р. М. Грановська, І. М. Нікольська вважають, що у підлітковому віці стратегії емоційного подолання проявляються у вигляді різних неадекватних оцінок ситуації, що призводять до переживання, роздратування, протесту, плачу, злості чи до підкресленого оптимізму як впевненості в подоланні важкої ситуації. Іноді мають місце страждання у зв'язку з покладанням провини на себе, самозвинуваченням, а іноді, навпаки, повна відмова від емоційно активної реакції і перехід до пасивної співучасті, коли вся відповідальність за наслідки знімається з себе і покладається на когось. Дослідниці звертають увагу на поведінкові стратегії, які проявляються у зміні самої діяльності або зміні її форм. Наприклад, вихід з поля травмуючої ситуації (усамітнення, спокій) або зміна виду активності з психічної на фізичну (спорт, прогулянки). Також найбільш поширеним для підлітка способом відходу від труднощів є спілкування з друзями, однолітками. Підлітки активно здійснюють переключення на пошук підтримки (бути вислуханим, отримати розуміння).

Найважливішим аспектом, який допомагає зрозуміти формування основних стратегій долаючої поведінки підлітків, є вивчення впливу сім'ї та системи дитячо-батьківських відносин. Т. Л. Крюкова зазначає, що індивідуальний набір копінг-механізмів залежить від конкретних обставин життя, з якими стикається підліток, від багатьох факторів внутрішньосімейної ситуації, від відносин дитини з батьками, від демонстрованих ними патернів захисного реагування. Негативний вплив з боку батьків полягає в недостатньому задоволенні базових потреб дитини, що викликає хворобливий стан напруги чи психічну депривацію. На структуру

копінг-стратегій дитини впливають такі фактори, як владність матері, що подавляє дитину; гіперопіка, яка пригнічує потребу дитини у свободі та автономії; жорстокість і авторитарність батьків; емоційне відкидання; бар'єри спілкування.

Отже, результати проведеного нами теоретичного аналізу досліджень копінг-поведінки підлітків у зарубіжній та вітчизняній психологічній літературі, дозволяють зробити наступні висновки:

1. Стратегії, спрямовані на вирішення проблем, загалом, є більш ефективними, ніж стратегії, призначення яких – усунення індивідом проблеми.

2. Дослідження свідчать, що застосування відразу декількох способів більш ефективно, ніж вибір тільки одного конкретного способу реагування на ситуацію.

3. Ефективність копінг-стратегій залежить як від самої реакції, так і від контексту, в якому ця реакція здійснюється. Копінг-стратегії, неефективні в одних ситуаціях, можуть виявитися цілком ефективними в інших; наприклад, стратегії, неефективні в ситуації, що не підконтрольна суб'єктові, можуть бути ефективними в ситуаціях, які суб'єкт здатний контролювати й змінювати в бажану сторону.

4. Не можна чітко й однозначно заявити, що саме тільки використання успішних копінг-стратегій призведе до становлення зрілої, здорової, соціально мобільної особистості, яка легко знаходить вирішення будь-якої стресової ситуації із найменшими витратами. Проте, можна припустити те, що підлітки, які роблять вибір на користь продуктивних копінг-стратегій, мають явну перевагу серед однолітків; а саме, вони демонструють легку, швидку адаптацію у стресових подіях, невимушено знаходять спільну мову з усіма віковими категоріями людей, мають адекватну самооцінку, лідерську тенденцію та більшу успішність у навчальній сфері.

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З НЕПОВНОЇ СІМ'Ї В УКРАЇНСЬКОМУ ЕТНОСІ

Проблема сім'ї – її соціально-психологічні характеристики, що пов'язані з динамікою сімейних відносин, особливостями їх впливу на розвиток особистості дитини, надання психологічної допомоги сім'ям у важких ситуаціях є стабільно актуальною у психолого-педагогічній науці від початку ХХ ст.

Питання типології сімей, їх специфіка, основні проблеми та види психологічної допомоги перебували у центрі уваги багатьох видатних і відомих психологів: А. Адлера, Е. Берна, М. Боуена, Д. Видри, К. Вітакера, Д. Віткіна, Л. Виготського, Е. Еріксона, М. Ламб, У. Огборн, Ф. Педерсона, В. Сатир, Г. Фігдора, З. Фройда, К. Хорні, К. Юнга та ін. Їх дослідження стали теоретичною й методологічною базою фундаментальних і прикладних розробок проблематики сім'ї у вітчизняній психології, здійснених О.І. Бондарчуком, Ю.В. Борисенком, В.Н. Дружиніним, О.І. Захаровим, Є.Г. Ейдемільнером, Д.І. Ісаєвим, Г.С. Костюком, І.С. Коном, Т.М. Титаренко, В.М. Целуйком, Н.В. Чепелевою та ін.

В умовах розбудови української державності надзвичайно актуальною є проблема формування особистості дитини, а особливо підлітків, їх соціалізації, що зумовлено пошуком оптимальних шляхів підготовки їх до самостійного життя. На сьогодні в Україні спостерігаються негативні тенденції в усіх сферах життєдіяльності людини: високий рівень безробіття, деградація моральних цінностей, соціальна дезадаптація, низька правова захищеність дітей, підлітків та їх сімей, що призводить до низького рівня соціальної компетентності підлітків.

З огляду на те, що сім'я – основний осередок виховання та формування особистості дитини неможливо не враховувати її специфічні соціальні обставини. За останні роки спостерігається тенденція до зростання розлучень, позашлюбних народжень,

смертності населення, що збільшує кількість неповних сімей. За даними Державної доповіді про становище сімей в Україні, неповні сім'ї складають 24,8%, переважна більшість яких є материнськими. За таких умов визначення психологічних особливостей дітей саме з неповних сімей є актуальною проблемою.

Мати відіграє значну роль у формуванні здатності до емоційної прив'язаності та розвитку соціального інтересу дитини. Для дівчинки вона є зразком до статево-рольової ідентифікації – засвоєння патернів і моделей поведінки жінки, дружини, матері; для хлопчика – прообразом його майбутньої дружини, створює модель рольової взаємодії в сім'ї.

Батько оптимізує когнітивний та соціально-практичний розвиток дітей, становлення їхньої емоційної незалежності. Для синів батько виступає зразком статево-рольової ідентифікації, ідеалом чоловічої мужності та поведінки, сприяє розвитку жіночності дочок.

Протягом усього дитинства сім'я для дитини відіграє важливу роль у розвитку особистості. Як буде поводитися дитина, багато в чому залежить від того, у якому емоційному стані перебуває вона зараз, чи подобається їй те, що їй пропонують робити.

Крім того, емоції, стрес пережиті в дитинстві, дуже впливають на життєвий шлях дитини в майбутньому. Якщо можна дитині передати знання, розвинути мову, сформувати навички, то не можна усталити все це без емоційного підкріплення.

Сучасна психологія розглядає сім'ю як систему, у якій кожна структурна одиниця (член сім'ї) перебуває у чисельних і розмаїтих взаємозв'язках каузального характеру з усіма іншими структурними одиницями. Тому будь-які форми психологічного супроводу сім'ї мають охоплювати усіх її членів.

Дітям, які виховуються у неповних сім'ях, порівняно з дітьми цього ж віку з повних сімей притаманний підвищений рівень тривожності, емоційне відчуження до одного з батьків, який перебуває за межами сім'ї, нижчий рівень емоційного благополуччя у сім'ї, занижена особистісна самооцінка.

Основними психологічними проблемами неповних сімей є: а) брак розуміння важливості впливу на дитину розлуки з батьком або матір'ю та відсутність знань про те, як полегшити переживання дитини, зберегти її прихильність до родителя, який перебуває за межами сім'ї; б) недостатність позитивних, гнучких, довірливих взаємин у сім'ї, що призводить до емоційного відчуження між батьками і дітьми; в) відсутність єдиних поглядів батьків на виховання дітей, що утруднює достатню ефективність процесу виховання; г) поступове зростання рівня емоційної відчуженості, конфліктності між її членами; д) утруднення можливостей задоволення членами функціонально неповних сімей тих своїх потреб, які задовольняються в сім'ях.

Отримані результати відкривають нові перспективи наукових досліджень феномену неповної сім'ї та її впливу на психологічний розвиток дитини. Так, невирішеною актуальною проблемою є дослідження впливу особливостей виховання у неповній сім'ї на її подальше життя, на формування її батьківської ідентичності, системи цінностей, налаштувань щодо побудови своєї сім'ї. Невивченими залишаються і питання відновлення взаємин у сім'ї після можливого повернення до неї родителя, котрий тривалий час перебував за межами сім'ї.

Василевська Олена Іванівна

аспірант кафедри психології інституту філософської науки
та освіти НПУ ім. М. П. Драгоманова

ПРОБЛЕМА ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Соціальні, політичні, економічні зміни, які характеризують сьогодення, ускладнюють умови життя кожної людини, впливають на психічне здоров'я особистості. Внаслідок дії психогенних чинників з'являються негативні прояви психічного нездоров'я: невротичні реакції, підвищена тривожність, страх, невпевненість у собі, надмірна вразливість та ін. Провідні позиції у формуванні психічних захворювань займають стреси, які у свою чергу породжують неврози.

Проблема психічного здоров'я є актуальною і досліджується рядом науковців в різних галузях гуманітарних наук: філософії, психології, культорології. У філософській антропології психічне здоров'я розглядається як фундаментальна характеристика людського буття.

Історична ініціатива в розробці проблеми психічного здоров'я належить видатним західним психологам Г. Олпорту, К. Роджерсу, А. Маслоу, Е. Фромму. Одним з найактуальніших питань є вивчення психічного здоров'я як соціального феномену. Психічне здоров'я особистості і соціум тісно пов'язані. При цьому в сучасних умовах суспільні відносини значно сильніше, ніж у попередні роки, впливають на психічне здоров'я людини. Цей вплив є розвиваючим і деформуючим водночас.

В. Франкл, К. Хорні розглядають культуру як чинник, який сприяє виникненню і розвитку неврозу. В. Франкл наголошував, що екзистенціальний вакуум, відсутність смислу життя, неврозом нашого часу. Е. Фромм зазначав, що розглядаючи психічне здоров'я необхідно враховувати пристосування суспільства до потреб людини.

Сучасна західна психологія пропонує наступну характеристику психічно здорової людини: відсутність психічних розладів, різні стани психологічного благополуччя (наприклад, «щастя»), індивідуальна автономія, вміння успішно впливати на соціальне і природне середовище, «правильне» сприйняття реальності, зростання, розвиток, самоактуалізація, цілісність особистості.

Російські психологи, зокрема О. Васил'єва, наголошує, що психічне здоров'я визначається як одна із інтегральних характеристик особистості, пов'язана з її внутрішнім світом і з усім різноманіттям оточуючого світу. Основним показником наявності психічного здоров'я, на думку дослідниці, являється внутрішня цілісність, структурних компонентів особистості, гармонічна взаємодія з соціумом, рух до самоактуалізації.

Українські вчені М. Бачеринов, В. Петленко, Є. Щербина визначають психічне здоров'я як відносно стійкий стан організму і особистості, який дає змогу усвідомлено, враховуючи свої фізичні та

психічні можливості, а також навколишні природні та соціальні умови, здійснювати і забезпечувати свої індивідуальні й суспільні (колективні) біологічні та соціальні потреби на основі нормального функціонування психофізичних систем, здорових психосоматичних і соматичних відносин в організмі.

Дослідник психічного здоров'я Б. С. Братусь підкреслює спільність поглядів більшості авторів на риси, які повинна мати психічно-здорова особистість: інтерес до зовнішнього світу, здатність встановлювати тісні, дружні контакти, гумор, особистісна цілісність та ін.

Таким чином, психічне здоров'я – комплексне поняття, що включає здатність до самоактуалізації, життєтворчості, наявності сенсу життя, позитивного впливу на оточуючих.

Розвиток усіх структурних елементів психічного здоров'я дає можливість особистості конструктивно діяти як в сприятливих, так і в несприятливих умовах, в ситуації невизначеності, мати розвинену стресостійкість. Це допоможе людині не тільки адаптуватись до сучасного суспільства, але й творчо вдосконалювати соціальне середовище.

Голуб Сергій Юрійович

студент Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка (м. Суми),
науковий керівник: викладач Чижиченко Н. М.

ОСОБЛИВОСТІ САМООЦІНКИ В РІЗНИХ ВИДАХ ДІЯЛЬНОСТІ

В людському житті нас супроводжує переживання різних емоцій, які зумовлюють процеси самопізнання, формують у людини ставлення до себе. Знання про себе, поєднане з певним ставленням до себе, становить самооцінку особистості.

Самооцінка – це оцінка особистості самої себе, своїх можливостей, якостей і місця серед інших людей. Належачи до ядра особистості, самооцінка є важливим регулятором її поведінки. Самооцінка є унікальною для кожної людини і формується під впливом певних чинників і факторів в яких відбувалася соціалізація людини. Важливу роль в цьому процесі відіграє і провідна діяльність, якою займається людина на різних вікових етапах.

Під провідною діяльністю розуміють діяльність, яка на певному віковому етапі обумовлює основні, найважливіші зміни у психіці людини, виділяють три основні види діяльності: гру, навчання і працю в кожному з цих видів діяльності на різних вікових етапах людина оцінює свої можливості і перспективи по-різному, а самооцінка є своєрідними когнітивними схемами, котрі узагальнюють минулий досвід особистості і організують нову інформацію відносно даного аспекту «Я».

Разом з тим, самооцінка виражає певний рівень домагань. Цей рівень залежить від багатьох умов. Наприклад: хлопчик, хвальковитий з товаришами, може набагато скромніше оцінювати себе в розмові з учителем. Самооцінка є засобом самовираження, створення в оточуючих більш приємного враження про себе. Особистість оцінює себе двома шляхами: – шляхом співставлення рівня своїх домагань, з об'єктивними результатами своєї діяльності та шляхом порівняння себе з іншими людьми. Таким чином чим вищий рівень домагань, тим важче їх задовольнити. Успіхи та невдачі в будь-якій діяльності суттєво впливають на оцінку індивідом своїх здібностей в цьому виді роботи: невдачі зазвичай понижують рівень домагань, а успіхи підвищують їх. Не менш важливим є і момент порівняння: оцінюючи себе, людина свідомо чи несвідомо порівнює себе з іншими, враховуючи не лише власні досягнення, але і всю соціальну ситуацію в цілому. На загальну самооцінку особистості впливають також її індивідуальні особливості, і те, наскільки важлива для неї оцінювана якість чи діяльність. Людина, свідомо чи несвідомо, порівнює себе з оточуючими і виробляє досить стійку думку про свій інтелект, зовнішність, здоров'я, становище в суспільстві, тобто формує «набір самооцінок».

Джерела міжособистісних конфліктів потребують аналізу самооцінки людей в різних видах діяльності в певний період їх життя.

Тому на сучасному етапі важливим є дослідження самооцінки людини з урахуванням її особливостей діяльності і її вплив на особистість в цілому. Водночас самооцінка залежить від успіху в певному виді діяльності яка є важливою для особистості. Підвищує рівень позитивної самооцінки, та прямо пропорційно як і невдача

знижує її. Отже, певне досягнення у діяльності і успіх позитивно впливають на самооцінку лише в тій мірі, в якій вони є важливими у системі загальних цінностей.

Традиційно в психології засновником розробки проблеми самооцінки людини вважається В. Джемс. Він виділяв самооцінку двох видів: вдовolenня і невдовolenня собою. Зазначені два протилежних види психологічних явищ є важливими для розвитку особистості.

Задовolenня собою людина аналізує всі можливі позитивні результати, а зневірившись в самій собі, вона передчуває поразку. Очікування нагороди ще не є вдовolenням, а передбачення невдачі не є відчаєм.

Отже, самооцінка відображає ступінь розвитку в індивіда почуття самоповаги, відчуття власної цінності і позитивного ставлення до всього того, що входить у сферу його «Я».

Данильченко Наталія Олександрівна

викладач кафедри практичної психології
СумДПУ імені А. С. Макаренка

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО НАКОПИЧЕННЯ В УМОВАХ КРОС-КУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

В Україні є достатньо багато різноманітних ресурсів, завдяки яким можливо покращити життя населення, але як виявляється цього недостатньо, щось повинно бути ще. Тоді логічним є звернення до досвіду інших країн, що подолали негаразди і на сьогоднішній день є провідними в сферах економіки, бізнесу, соціального захисту, в яких високий рівень благополуччя населення. Серед таких Японія, Фінляндія, Сінгапур, Китай. Аналітики, які вивчають прорив цих країн зазначають, що важливою умовою є взаємини між людьми, організаціями, державами, які призводять до підвищення благополуччя. Цей феномен був названий соціальним капіталом.

Категорія «соціальний капітал» є міждисциплінарною. В межах соціології склалось уявлення про сутність, функції, показники соціального капіталу (П. Бурдье, Р. Патнем), вивчаються особливості проявів феномену на рівні сім'ї, громадських організацій, довіри до

державних установ, держави загалом. Науковці – економісти розглядають соціальний капітал як чинник зростання добробуту як окремої особистості, так і суспільства в цілому. В психології представлені поодинокі дослідження російських вчених Л. Г. Почебут, О. М. Татарко, українських – І. І. Семків. Але соціальні науки ще далекі від узгодженого розуміння феномену, та пояснення механізмів впливу на економічне зростання держави та розв'язання соціальних проблем. Тому метою роботи є визначення специфіки психологічного розуміння феномену «соціального капіталу» та його накопичення в мультикультурних умовах.

Аналіз дефініцій соціального капіталу дозволяє фіксувати зосередженість науковців на соціальних взаєминах, які мають продуктивні вигоди. Це дає підстави російському досліднику О.М. Татарко зазначати: «Соціальний капітал – це сукупність психологічних відносин, що сприяють підвищенню матеріального і психологічного благополуччя індивідів і груп, не завдаючи шкоди іншим суб'єктам соціальної системи».

Соціальний капітал може існувати на різних рівнях, його показниками є схожі за своєю суттю соціально-психологічні феномени:

- мікрорівень (рівень групи): внутрішньо групова довіра, характеристики структури мереж групи, сила групової ідентичності;
- мезорівень (міжгруповий рівень) довіра до представників аутгруп, структура мереж міжгрупових взаємин, толерантність до представників аутгруп;
- макрорівень (соціетальний рівень) – довіра до оточення, довіра до інституційної галузі суспільства, громадянська ідентичність (почуття приналежності до суспільства), толерантність до представників інших соціальних груп.

Специфіка соціально-психологічних досліджень, на яку вперше вказує О. М. Татарко, полягає в тому, що потрібно фіксувати не лише реальний, а й сприйнятий соціальний капітал: рішення про включення в процес формування соціального капіталу народжується на підставі оцінок людиною існуючих психологічних відносин (наскільки люди довіряють один одному, готові допомагати тощо)

Проблема накопичення соціального капіталу в полікультурному середовищі може ускладнюватися своєрідністю різноманітних етногруп. Особливості менталітету, системи цінностей, сімейного виховання визначатимуть оцінку суспільства, його інститутів що може впливати на стратегії особистості накопичувати соціальний капітал та зменшувати вклади особистості в суспільний розвиток. Емпірична перевірка припущень і є подальшою перспективою досліджень.

Демченко Надія Михайлівна

студентка Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка (м. Суми),
науковий керівник: к. психол. н.,
ст. викл. Д. В. Черенщикова

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОРОМ'ЯЗЛИВІСТІ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЯВИЩА

Постановка проблеми. Суспільно-політичний, економічний і культурний розвиток нашої країни у сучасних умовах висуває на передній план проблеми, пов'язані з формуванням всебічно розвиненої особистості. Така особистість має бути здатною адекватно сприймати зміни суспільного життя, виявляти свідому активність, спрямовану на приведення внутрішніх резервів у відповідність до зовнішніх умов. Особистість формується та розвивається у двох полюсах – внутрішньому та зовнішньому. Сором'язливість являє собою психологічне утворення, яке впливає як на розвиток внутрішніх (психологічних) факторів, так і на прояв їх у зовнішньому (соціальному) просторі.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема сором'язливості була предметом дослідження таких вчених, як Ф. Зімбардо, А. А. Мендельсон, Л. Н. Галіузова, Є. П. Ільїна, Т. Шишова та ін. Аналіз наукової літератури з досліджуваної проблематики виявляє, що не існує однієї думки щодо визначення поняття «сором'язливість»: це і риса характеру, яка виражається у болісному опасінні повернути до себе увагу оточуючих (І. Зиміна), і комплекс відчуттів незграбності, розгубленості, сорому, страху (О. Хромова, Л. Строганова, Ф. Зімбардо),

і складний комплексний стан, що виявляється у різних формах (С. Усова, І. Молочкова), і закріплена фобічна форма на соціальні події (негативний досвід у спілкуванні з іншими).

Сором'язливість може проявлятися у двох видах – соціальна та особистісна. За К. Ізардом, перша пов'язана із занепокоєнням людиною тим, яке враження вона справляє на інших людей. Ф. Зімбардо називає цю сором'язливість зовнішньою і говорить, що частіше вона проявляється у інтровертів. У той час як особиста, або внутрішня (за Ф. Зімбардо) проявляється у екстравертів, і виражається у суб'єктивному відчутті дискомфорту, переживанні своєї сором'язливості, але не демонструванні цих переживань.

Дослідники С. Усова, І. Молочкова визначають, що зовнішньо сором'язливі люди не в змозі ділитися з іншими своєю невпевненістю, страхами, бажаннями. Вони бояться просити про допомогу, пораду, не отримують ту кількість любові, що потрібна кожній людині. Зовнішньо сором'язливі люди практично ніколи не стають лідерами. Для них характерна заклопотаність про власний стиль поведінки, манерою триматися, своєю зовнішністю та враженням, що вони призводять на оточуючих.

У внутрішньо сором'язливих людей свідомість направлена на себе. Вони приховують свої почуття, маскують їх за допомогою добре завчених навиків спілкування, іноді топлять їх у алкоголі, або ж намагаються уникати тих ситуацій, які не зможуть пройти гідно. Такий тип людей дуже бояться викриття. Вони завжди намагаються розібратися у собі, постійно аналізують свої вчинки, мотиви поведінки, свої дії, при виконанні будь-якої роботи. Такі люди знають, що їм треба робити, аби бути визнаним та просунутися у кар'єрі.

Узагальнюючи відомості про феномен сором'язливості, можна вказати наступне:

Сором'язливість можна розглядати як процес, стан або властивість. Якщо вона переживається короткочасно, то виступає як стан (ситуативна сором'язливість), а якщо довготривало і часто, то вона переходить у властивість (якість) особистості (особистісна сором'язливість).

Сором'язливість – це складне інтегративне психологічне явище, яке охоплює усі сфери особистості і проявляється у стані нервово-психічної напруги, що характеризується у різного роду порушеннях вегетатики, психомоторики, мовленнєвої діяльності, емоційних, вольових, мисленнєвих процесів, а також у ряді специфічних змін самосвідомості.

Сором'язливість афективно складно переживається внаслідок амбівалентного ставлення сором'язливих до себе. З одного боку, вони мають високий рівень домагань, мотивацію на досягнення, а з іншого – мають хибні уявлення про власну неповноцінність та про негативне відношення інших людей до себе.

Сором'язливість завжди супроводжується непідтвердженням почуттям провини та сорому, тривожністю, невпевненістю в собі, високим рівнем рефлексивності власного Я.

Сором'язливість формується в дитинстві і пов'язана, у першу чергу, з емоційним ставленням значущих дорослих до дитини, з почуттям довіри та безпеки у сім'ї.

Механізмом, що запускає сором'язливість, являються ситуації формального та неформального спілкування та взаємодії, а також думки про невдачі у минулому або страх перед майбутніми.

Отже, сором'язливість це складний психологічний феномен, що має як зовнішній прояв, так і внутрішній. Зовнішньо сором'язливість проявляється у невпевненості, тривожності щодо думки оточуючих, у той час як внутрішній прояв сором'язливості полягає у сконцентрованості на власних почуттях, поведінці, а головне – страх щирості та відкритості з іншими.

здобувач Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка (м. Суми),
науковий керівник: д.пед.н., проф. Чайченко Н. Н.

АДАПТАЦІЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Успішність навчання іноземців і рівень їх професійної підготовки залежить насамперед від їх адаптації.

Науковець Рибаченко Л. І. виокремила «критичні точки», у яких іноземець переживає кризові стани (приїзд студента в Україну, перехід із підготовчого відділення на 1-й курс та реадаптація при поверненні на батьківщину після закінчення навчання).

Для іноземців, які будуть одержувати освіту в Україні на українській (російській) мові є обов'язковим навчання на підготовчому факультеті. Важливість довузівської підготовки пояснюється тим, що саме на цьому етапі іноземець не тільки одержує необхідний мінімум знань, умінь, навичок, сформованість яких дає йому можливість подальшого успішного одержання освіти у вищому навчальному закладі, але і відбувається його адаптація до нових умов життя і навчання в Україні.

Студенти-іноземці, потрапляючи в нове соціально-культурне середовище, отримують значне емоційне і фізичне навантаження, інтенсивний характер навчання, великі об'єми інформації на нерідній мові. Їм треба звикнути до нових кліматичних та побутових умов, до нової освітньої системи, до нової мови спілкування, до інтернаціонального характеру навчальних груп. Науковці виокремлюють наступні етапи адаптації: подолання «мовного бар'єру», входження до студентського середовища, засвоєння основних норм інтернаціонального колективу, формування стійкого позитивного ставлення до майбутньої професії.

Адаптація відбувається під час взаємодії факторів зовнішнього середовища і організму людини. Ці адаптогенні фактори можуть бути фізіологічними, екологічними, соціальними, психологічними, професійними.

Більшість науковців визначають три види адаптації іноземних слухачів: фізіологічну, соціально-культурну, психолого-педагогічну.

Іноземці, які приїждять в Україну, перш за все відчують вплив клімату, що пов'язано зі зміною кліматичних зон і часових поясів. Особливо це відчують африканські слухачі. У них спостерігається підвищена втомленість на заняттях, пропуски занять через погане самопочуття, скарги на погану пам'ять, що є сигналом екстремального стану.

Знання національно-психологічних особливостей студентів із різних регіонів світу важливе при виборі педагогічних засобів, які сприяють більш швидкій адаптації іноземців до нового соціально-культурного середовища і до нової педагогічної системи.

У дисертаційній роботі Н. Б. Булгакової описані найбільш загальні психологічні характеристики представників різних регіонів світу. Науковець відмічає, що студенти із Близького Сходу (Сирія, Ліван, Палестина) самовпевнені, незалежні, довірливі, відкриті, не помічають небезпеку, легко адаптуються, прагматичні. Англomовний студент із Африки (Нігерія, Ефіопія, Гана) – мовчазні, непоступливі, поглиблені в себе, нетерплячі, зарозумілі, надмірно сором'язливі, розвинуто відчуття небезпеки, індивідуалізм, орієнтація на особисті бажання, мрійливість, у більшості інтенсивне внутрішнє життя. Африканські франкомовні студенти (Конго, Гад, Малі) відкриті, кмітливі, емоційно-нестійкі, агресивні.

Референтним показником адаптованості є відсутній або низький рівень тривожності і високий рівень самооцінки, позитивні емоції по відношенню до свого оточення, задовільне самопочуття та відчуття душевного комфорту.

До факторів, що погіршують адаптацію відносять недостатню інформацію. Цей фактор вважають основною причиною дезадаптації. Через недостатню інформацію можуть виникати стресові стани.

Ефективність навчальної діяльності істотно підвищиться, якщо викладач враховує національну та етнокультурну специфіку кожного іноземного студента.

Єрмакова Наталія Олександрівна

кандидат психологічних наук, доцент кафедри
практичної психології Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка (м. Суми)

**ПАДІННЯ ЗНАЧЕННЯ ОСВІТИ ЯК ЧИННИКУ
ВИСХІДНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ МОБІЛЬНОСТІ
У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

В сучасному світовому суспільстві процеси соціальної стратифікації й мобільності та чинники, що їх визначають, все частіше потрапляють у центр уваги вчених і дослідників різних галузей науки, зокрема соціології, політології, економіки, соціальної психології. Особливої актуальності в руслі окресленої проблеми сучасними українськими науковцями набуває дослідження ролі освіти у формуванні соціальної мобільності молоді, оскільки в сучасних умовах саме вища освіта все більшою мірою позиціонується молоддю як ресурс для соціальної мобільності і освоєння нових соціальних ролей. Процес і результат освіти студента також повинні відповідати потребам споживачів, досягненням науки, формувати здібність відповідати новим викликам суспільства, що трансформується.

Мета: узагальнення основних результатів вивчення соціальної мобільності у сучасному українському суспільстві у взаємозв'язку з освітою.

Поняття соціальної мобільності було введено у науковий обіг відомим соціологом П. Сорокіним у 1927 р. і з того часу закріпилося в якості важливої категорії у соціології, соціальній психології та інших галузях науки. За визначенням П. Сорокіна соціальна мобільність – це переміщення індивідів всередині соціального простору, будь-який перехід індивіда або всього того, що створене або модифіковане людською діяльністю, з однієї соціальної позиції до іншої.

Розрізняють два основні типи соціальної мобільності: горизонтальна (переміщення в межах однієї соціальної верстви або групи, яка розташована на одному й тому ж рівні – з однієї конфесії в іншу, з одного громадянства в інше, з одного навчального закладу в інший за умов збереження свого статусу) й вертикальна (переміщення індивіда з однієї верстви в іншу без збереження статусу). Отримання

або поглиблення людиною освіти в усіх суспільствах в різні історичні періоди (включаючи і теперішній) завжди відзначалися як чинник висхідної мобільності.

Залежно від напрямку вертикального переміщення розрізняють два види вертикальної мобільності: висхідна й спадна (тобто соціальний підйом або соціальний спуск). Висхідна мобільність більшою мірою пов'язана з добровільним переміщенням, «...у той час як протилежний напрямок рідко є результатом вільного вибору, а майже завжди визначається неприємною необхідністю», вказує П. Сорокін.

Характеризуючи загальні закономірності вертикальної соціальної мобільності, П.Сорокін також відзначав, що ніколи не існувало суспільства, в якому вертикальна соціальна мобільність була б абсолютно вільною, а перехід з одного соціального прошарку в інший здійснювався би без усякого спротиву. Це означає, що усередині організованого (стратифікованого) суспільства функціонує своєрідне «сито», «яке просіює» індивідів і дозволяє деяким із них підніматися наверх, залишаючи інших на нижніх щаблях, і навпаки. Отже, якщо соціальну стратифікацію розуміти як процес розподілу індивідів і статусних груп по соціальних «осередках», то мобільність є механізмом, що забезпечує цей розподіл.

На думку соціологів А. І. Ковальнової, І. П. Попової, І. І. Серьогіної, економічний чинник слід виділити як провідний у соціальній мобільності в сучасних суспільствах. Дослідження сучасних науковців у галузі соціальної педагогіки та соціології О. В. Безпалько, О. А. Болотської, А. Й. Капської, Н. М. Чернухи не тільки підтверджують дане твердження, а і також зазначають, що він стає головним в сучасній Україні, в якій добробут і багатство стали загальновизнаним критерієм соціального успіху, соціальної захищеності й можливості просування до вищих верств.

Наступними важливими чинниками соціальної мобільності в індустріальному суспільстві виступають освіта та професія. Завдяки розвитку передових технологій з'являються такі професії, що з одного боку, вимагають високої кваліфікації й підготовки, а з іншого є високооплачуваними й престижними. Внаслідок цього зростає рівень

мобільності як добровільної, орієнтованої на досягнення, так і вмотивованої, що базується на необхідності підвищення кваліфікаційного рівня. Це, у свою чергу, визначає високу значимість освіти як чиннику соціальної мобільності. Так, М. Вебер вважав освіту критерієм домагань на певні привілеї відносно соціального престижу, оскільки вона полягає у практичному або теоретичному навчанні й засвоєнні відповідного способу життя. П. Сорокін також відзначав, що роль сучасної школи стає усе більш значимою, адже, по суті, вона взяла на себе функції, що раніше виконувалися церквою, родиною й деякими іншими інститутами. Отже, отримана освіта, сформовані манери і стиль життя, а також – професійний статус і пов'язана з ним матеріальна винагорода дають індивідові підстави претендувати на більш високий соціальний статус й властивий цьому статусу престиж.

Радикальні зміни відносин власності й влади привели до формування нової шкали рівності-нерівності в соціальній організації сучасної України. Основною тенденцією трансформації українського суспільства виступає, на думку О. В. Безпалько, О. А. Болотської, А. Й. Капської, Н. М. Чернухи та ін., поглиблення соціальної нерівності. Внаслідок цього постає питання про виділення основного стратифікуючого чиннику, що діє як об'єктивно, так і через визнання його таким у свідомості людей.

Деякі дослідники надають перше місце економічному (дохід, багатство, власність) фактору, ґрунтуючись на показниках середньо-осібного грошового доходу в системі «багатий – бідний». Так, в дослідженні І. І. Серьогіної зазначається, що в 2004 р. доходи 10% найбільш забезпечених були в 12,8 разів вище, ніж в 10% найменш забезпечених, тоді як у розвинених західних країнах це співвідношення не перевищує 4-5, і навряд чи це співвідношення різко зменшилось до 2014 року.

В уявленнях населення багатство також є основним чинником, що визначає відносини нерівності. Так, за даними З. Т. Голенкової, основними факторами, що визначають соціальне розшарування суспільства, більшість респондентів (91,3% і 91,2% відповідно) назвали владу й дохід, тоді як освіта й професія посідають лише п'яте

(35,6%) і сьоме (30,1%) місця. Таким чином, в українському суспільстві весь простір соціальної стратифікації визначається практично одним матеріальним показником при різкому зменшенні значущості інших критеріїв диференціації, які перестають відігравати регулювальну роль. Ситуація, що склалася, сприяє посиленню дезінтеграційних процесів, поляризації й соціальної нерівності, обмеженню висхідної мобільності та, як наслідок, замкнутості верхніх верств.

Деякі автори (О. В. Безпалько, А. Й. Капська, А. І. Ковальова, Н. М. Чернуха) вважають, що вказана проблема існує завдяки протиріччю між установкою на освіту, яка залишилася від радянських часів, і падінням цінності розумової праці в суспільній свідомості. Освіта сама по собі все більше втрачає цінність й усе більше стає метою для одержання високого статку в майбутньому. Так, дослідження А. І. Ковальнової показало, що, з одного боку, більшість респондентів цінує хорошу «грошову» роботу (67%), а з іншого боку – освіта й професія мають інструментальну цінність як засіб досягнення матеріального благополуччя, тому що, на думку опитуваних, чим вище професійна підготовка й рівень кваліфікації, тим більше ресурсів не тільки для відносно стабільної ситуації на ринку праці, але й для підвищення рівня споживання. Таким чином, важливим засобом одержання високого статусу є досягнення матеріального благополуччя. Саме цей чинник стратифікації визначає значимість поведінкових пріоритетів української молоді на ринку праці.

Отже, значна кількість вчених, що вивчають процеси мобільності, сходяться на тому, що в основі систем соціальної стратифікації та мобільності лежать такі основні чинники, як освіта, дохід і влада. Освіта як соціальний інститут є ресурсом соціальної мобільності молоді, кар'єрного зростання спеціалістів з вищою освітою. Реалізуючи свої соціальні функції, вона прищеплює прагнення до знань, орієнтує молодих людей на освоєння професійних навичок, сприяє формуванню устремлінь, пов'язаних з бажанням досягнути життєвого успіху і відповідного соціального стану. Проте, звичний для розвинених країн ланцюжок «освіта-професія-дохід» в Україні усе більше набуває вигляду «дохід-освіта-

професія», у якому освіта втрачає роль чиннику висхідної мобільності. Солідаризуючись із поглядами О. А. Болотської, З. Т. Голенкової та інших дослідників соціальної стратифікації та мобільності, для України наслідком формування такої системи може стати збереження «перехідного» характеру суспільства на невизначений строк.

Таким чином, можна констатувати, що освіта в сучасному українському суспільстві не тільки перестає бути чинником висхідної мобільності, але й поступово виключається із сукупності стратифікуючих факторів.

Ковбаса Ірина Миколаївна

студентка Сумського державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка (м. Суми),
науковий керівник: ст. викладач Гільова Л. Л.

ДІЛОВІ ЯКОСТІ МОЛОДІ ЯК ЧИННИК ПРИЙОМУ НА РОБОТУ В РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

У наш бурхливий час, час розширення ділових зв'язків українців із зарубіжними колегами, час входження України як повноправного партнера до світової спільноти, стає, як ніколи, важливим знання традицій і звичок інших народів, які накладають відбиток і на ділові якості, які цінуються при прийомі на роботу.

В даній статті ми пропонуємо аналіз ділових якостей при прийомі на роботу, в країнах Європи і північної Америки.

Ділові якості – це здатність знаходити у межах власної компетенції, наданих повноважень та засобів найкращий підхід до ситуацій та найкоротший шлях до досягнення мети, оперативно приймати самостійні обґрунтовані рішення, послідовно забезпечуючи їх виконання.

Ділові якості – складна категорія. Це симбіоз двох складових: компетентності та особистісних якостей.

Компетентність – сума спеціальних знань та досконале знання своєї справи. Визначається професійними знаннями (освіта, підготовка) та практичним досвідом.

Існують як універсальні, так і індивідуальні особистісні якості, що є цінними для різних країн при прийомі на роботу.

Що до подібних особистісних якостей, то всіма роботодавцями цінується:

- спрага знань, професіоналізм, новаторство й творчий підхід до роботи;
- завзятість, упевненість у собі й відданість справі;
- нестандартне мислення, винахідливість, ініціативність і здатність генерувати ідеї;
- психологічна здатність впливати на людей;
- комунікабельність і почуття успіху;
- емоційна рівноваженість і стійкість до стресу;
- відкритість, гнучкість і легкість пристосування до змін, що відбуваються;
- внутрішнє прагнення до саморозвитку й самоорганізації;
- енергійність і життєстійкість;
- схильність до успішного захисту й настільки ж ефективному нападу;
- відповідальність за діяльність і за ухвалені рішення;
- потреба працювати в колективі й з колективом.

Хоча всі роботодавці дотримуються певних схожих етичних норм і правил, національні особливості є досить значними в міжнародних ділових стосунках. Тобто варто звертати увагу, саме на особливості нації, з якою ви хочете співпрацювати.

Також, не менш важливим, є перше враження. При його формуванні існує відоме правило 90/90. Суть його в тому, що 90% уявлення про кого-небудь формується в перші 90 секунд спілкування. Найважливішу роль у формуванні першого враження відіграють зовнішні дані. Тут дуже часто спрацьовують антропометричні та емоційно-естетичні стереотипи.

Характерними рисами американців є індивідуалізм, професіоналізм, демократичність, енергійність, вміння досягати мети, прагматичність, цілеспрямованість, педантичність. Французи

ввічливі, схильні до запобігливості, доброзичливі, галантні, скептичні та практичні, вигадливі та винахідливі, суєтливі, легковажні, недостатньо стримувані вираженими вчинками. Японці працелюбні, акуратні, заощадливі, ввічливі, дисципліновані, з почуттям відповідальності, шанують традиції та авторитетів, добре володіють собою, схильні до узгоджених дій у групі, допитливі, у них сильно розвинене почуття прекрасного. Що до українців, то виокремлюють такі типові риси як демократичність, волелюбство, гостинність, індивідуалізм, спостерігається перевага емоційності, споглядальності, мрійливості над волею, працелюбність.

Звертання та привітання також різняться в цих країнах. Американці спілкуються один з одним на ім'я не залежачи від віку і статусу. Французи вживають «месьє», звертаючись до чоловіків, і «мадам» – до жінок. Присутнє рукопотискання. У Японії звертатись прийнято називаючи прізвище. Після прізвища додається «сан». Слід уникати рукостискань при зустрічі, вони вважають за краще уклін. В Україні прийняте усне привітання з потисканням рук.

Пунктуальність також є важливою частиною при прийнятті на роботу. Американці завжди пам'ятають: «час-гроші» і живуть за розкладом. Тож варто приходити вчасно. Запізнення при поважній причині дозволяються. У Франції можна прибути на п'ятнадцять хвилин пізніше призначеного часу, тому що пунктуальність – не найхарактерніша риса цієї нації. Домовившись про зустріч, японець неодмінно з'явиться на місці у строк із точністю до хвилини. Вся практика ділового спілкування тут побудована на обов'язковості й точності. Пунктуальність для українців є важливою. Запізнення на декілька хвилин дозволяється, але не бажане, краще прийти трішки раніше та зачекати.

При співбесіді в Америці підтримується неформальна атмосфера під час ведення переговорів, у відмові від суворого дотримання протоколу. Для працевлаштування у США потрібно мати CV (резюме, аплікаційний лист). В CV ви даєте інформацію про наявність у вас титулу, свою освіту (коли і що закінчили), які вчені праці та винаходи маєте, де і ким працювали, тобто значущі моменти вашого життя для

професійної діяльності. Діловий етикет ґрунтується на професіоналізмі і повазі. Якщо американці влаштовують ділову зустріч, то вона неодмінно спрямована на вирішення завдань, а не на дружні бесіди. У Франції велике значення мають особисті зв'язки та знайомства. Під час ділового знайомства з французом необхідно вручити йому свою візитну картку, де рекомендується вказати навчальний заклад, який ви закінчили, особливо якщо він має гарну репутацію або належить до розряду елітних. Французи ретельно готуються до співбесіди, досконально вивчають усі дані про особу яка бажає працевлаштуватися, за його резюме. Тому співбесіда з ними проходять доволі повільно. В Японії спочатку потрібно відправити резюме фірмам, з якими ви хочете співпрацювати, додайте до них автобіографію з детальною інформацією про вас та лист з поясненням мотива на працевлаштування. При зустрічі, бесіда починається з питань, що не мають ніякого відношення до предмета зустрічі, і лише через деякий час переходять до офіційної теми зустрічі. Багато уваги приділяється малозначущим деталям. Українці спочатку вивчають резюме яке надходить до підприємства. Співбесіда проходить в демократичному стилі спілкування, заради отримання додаткової інформації про особистість та її якості характеру.

При збігу інтересів сторін, тобто при співробітництві, відмінності в національних характерах, манерах поведінки та способу мислення не виявляють себе якимось помітним чином. Але тільки виникають значні розбіжності в поглядах чи конфлікти, як ці відмінності починають відігравати важливу роль. Отже, треба бути готовим до можливих проявів непередбачених дій, вчинків, рішень з боку своїх іноземних колег і заздалегідь опрацювати оптимальну тактику та стратегію у взаємодії з ними. А для цього потрібно знати особливості їхнього національного характеру, специфіку їхнього способу життя та манери поведінки.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ РІЗНИХ НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ

Сучасне суспільство потребує компетентних, всебічно розвинених та творчих особистостей в усіх галузях людської діяльності. Одним із найважливіших завдань є створення умов для розвитку креативного потенціалу кожної людини, зокрема її творчого мислення.

В психологічній літературі творче мислення розглядається як один з видів мислення, що характеризується створенням суб'єктивно нового продукту. В цьому контексті воно є одним із факторів формування творчої особистості.

З точки зору фізіології, задатки до творчості формуються у правій півкулі головного мозку людини, а ліва півкуля відповідає за аналіз, логічне мислення, причинно-наслідкові зв'язки. Американські вчені Р. Сперрі, М. Газзаніга, С. Спрингер, Г. Дейч та інші досліджували питання функціональної асиметрії мозку, що дало змогу стверджувати – в одних людей більш розвинена права півкуля, а в інших – ліва. Відомо, що в американців, англійців та африканців краще розвинута ліва півкуля, а в українців, росіян та азійських народів – права. Психолог Дж. Геладе встановив, що на креативність особистості впливають велика кількість факторів соціального походження, зокрема таких як мова та культура. Важливі дослідження були проведені групою азійських вчених, які встановили крос-культурні відмінності між американськими та азійськими студентами: американці більш схильні до флексібільності (гнучкість мислення, здатність змінювати ідеї), на відміну від яких азійські студенти випереджають їх у вдосконалених та складних ідеях. Слід також враховувати гендерні особливості. Встановлено, що у юнаків домінує права півкуля кори головного мозку, їм притаманна нестандартність мислення та переважає оперативна пам'ять, а у дівчат краще розвинена ліва, вони мають кращу довготривалу пам'ять та типовим для них є більш консервативне мислення. Відомий російський

психолог В. М. Дружинін пояснював це явища з точки зору еволюції: чоловіки – це мандрівники і мисливці, жінки – домогосподарки і берегині сім'ї, виховательки дітей.

Всі ці особливості необхідно враховувати в процесі навчання у вищій школі. За останні роки, особливо в розвинених країнах світу, звертається все більше уваги на створення нової моделі навчання, яка була б спрямована на формування креативної особистості, здатної пристосовуватися до умов життя в нестабільному суспільстві. В деяких країнах розроблені масштабні програми щодо розвитку творчих здібностей студентів. Так в різних регіонах Великобританії існують проекти, які фінансуються державою і працюють під егідою Національного консультативного комітету креативної освіти. Їх діяльність спрямована на удосконалення педагогічної освіти і заохочення вчителів до впровадження творчого підходу в педагогічну практику. Прикладом такого унікального навчального закладу, що розвиває креативність особистості є французька школа Рош, яка уже працює близько 200 років. В США великою популярністю користуються психологічні тренінги, спрямовані на формування творчості у студентів. У вищих навчальних закладах Польщі, зокрема у Варшавській академії професійної освіти, готують творчих педагогів здатних розвивати творчий потенціал учнів. Навчальні програми, які дозволяють створити умови для формування та розвитку творчого мислення студентів в контексті гуманітарних та природничо-наукових спеціальностей активно працюють у зарубіжних університетах, таких як Політехнічний університет Ренселаер, Стенфордський університет (США), Університет Гонконга (Китай), Університет Варшави (Польща) та інших.

Аналіз зарубіжних досліджень з проблеми розвитку творчого мислення студентів показує, що це питання є важливим для кожної країни світу і має розглядатися на державному рівні.

БУЛІНГ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН У ШКОЛАХ США ТА УКРАЇНИ

Сучасний життєвий контекст не виключає явища насильства з процесів навчання і виховання, оскільки воно досить поширене в навчальних закладах і має негативний характер. Різноманітні жорстокі дії учнів призводять до приниження гідності однієї особистості та отримання задоволення від цього іншої. Тому пошук ефективних шляхів і засобів профілактики та корекції явища насильства в школі є надзвичайно актуальним для сучасної психологічної науки і практики.

Мета: розкрити сутність поняття «булінг» та визначити основні шляхи профілактики та корекції даного явища.

Булінг (утиск, дискримінація, цькування) – визначається як повторювані, свідомі, навмисні та обдумані дії з наміром нашкодити та викликати страх шляхом погрози. Передумовою розвитку булінгу у будь – якій соціальній та віковій групі може бути очевидна несхожість потенційної жертви на інших. Перебування в ситуаціях постійного стресу, страждання від соціального неспокою, самотності та відчуження можуть призвести до нервових зривів особистості. У жертв булінгу також можуть розвинутися фобії, агресивна поведінка або депресія. Деякі учні пропускають школу, їх успішність знижується, або навіть зовсім кидають школу через булінг.

Явище булінгу більшою мірою обумовлено не надмірною агресією, а почуттям презирства, неповагою до іншого і можливістю підкорення його собі. Як свідчать дослідження, для здійснення актів жорстокості школярі знаходять такі місця, де вони не будуть помічені дорослими, тобто явище булінгу має прихований, непомітний для сторонньої людини характер.

Не дивлячись на те, що саме в сучасному житті булінг досягає небаченого розмаху, помилковою є думка, що булінг – явище

характерне лише для сучасного суспільства. Яскравим прикладом булінгу є сюжет повісті «Опудало» Володимира Желєзнікова. Історія Лени Бессольцевої стала напрочуд популярною завдяки фільму Ролана Бикова 1983 року. Ця повість цікава з кількох причин. Насамперед, В. Желєзніков уперше зобразив дітей радянського періоду не канонічно правильними, а радше досить реалістично. Діти в «Опудалі» – не радянські «герої», які стараються задля суспільного блага, а виконавці насильницького психологічного акту проти своєї однокласниці. Вони не тільки знущаються з Лени, але й вдаються до фізичних покарань. Ця повість розкриває тему глибокої психологічної травми та протистояння їй дитини. Лена не тільки знаходить вихід із ситуації, вона також переживає серйозні труднощі й відповідно дорослішає. Повість «Опудало» підіймає важливі питання, які можуть вести до подальшого обговорення та дискусій.

Отже, булінг є соціально обумовленим, оскільки кожна дитина народжується без схильності до ворожої поведінки. В процесі соціалізації, спостерігаючи за моделями поведінки дорослих, дитина наче губка вбирає як позитивне, так і негативне. Таким чином, якби діти постійно не стикалися з моделями жорстокої поведінки серед дорослих, по телебаченню, в соціальних мережах, то таких загрозливих масштабів булінгу можна б було уникнути.

З кожним роком проблема насилля в школі набуває все більших обертів як у школах США так і в українських школах, і потребує термінових заходів. За підрахунками американського психолога Ентоні Пеллігріні (1998), діти, що здійснюють акти насилля над іншими, складають приблизно від 7 до 15%, а їх жертви – від 2 до 10% всіх дітей шкільного віку. У 2011 році Центром з питань наркозалежності та психічного здоров'я (Centre for Addiction and Mental Health, CAMH) було проведене опитування, в якому 86% дітей Сполучених Штатів у віці 12–15 років зазначили, що з них знущалися або дражнилися в школі.

Широка поширеність проблеми булінгу в нашій країні пов'язана з соціально-політичною нестабільністю, процесами розшарування суспільства, фрустрацією людей із-за незадоволення духовних,

моральних і соціальних потреб. Згідно з результатами анкетування, проведеного Міністерством юстиції, приниження у школі зазнавало 45% опитаних дітей у Закарпатській області, половина опитаних школярів Київської області; більше половини юних одеситів були свідками чи жертвами булінгу в школі. Серед чернівецьких школярів морального приниження хоч раз у житті зазнавали 48% учнів; фізичного кривдження – 27%; нападу з боку групи – 14%; пограбування – 12%; сексуальної загрози – 8% опитаних.

З метою визначення масштабів булінгу в США існують кілька великих дослідницьких програм. Для виявлення використовуються спеціально структуровані опитувальники для самих дітей, вчителів та батьків. Широкого вжитку також набула програма Дана Ольвеуса, ініційована вперше у Норвегії, що зарекомендувала себе як найефективніша в світі антибулінгова програма. Вона включає: регулярне анонімне опитування школярів про поширеність булінгу, обговорення проблеми насилля в класах та на зборах, розробка самими дітьми (за участю дорослих) кодексу поведінки, посилення нагляду вчителів за дітьми на перервах, у їдальні, на спортмайданчику і у дворі школи та навчання шкільного персоналу стратегіям профілактики насилля. Судячи з результатів багаторічного моніторингу, ця програма на 30-50%, знижує показник антисоціальної поведінки, включаючи вандалізм, прогулювання уроків, поліпшує соціальний клімат шкільного класу, міжособистісні взаємини школярів, а також покращує їх ставлення до шкільних занять і до шкільного життя в цілому.

В американській мережі книгарень «Barnes and Nobel» котрий рік поспіль пропонують книжки для дітей, підлітків і юнацтва, в яких не тільки заявлено проблему булінгу, але й створено моделі протистояння, щоб допомогти молодій людині відстояти себе та знайти своє місце в суспільстві. До книжок часто додається довідка від психолога, що здебільшого має вигляд флаєра, і допомагає вчителям та батькам розпочати розмову про булінг з дітьми в класі чи вдома.

В Україні, на жаль, не приділяється належної уваги профілактиці та корекції булінгу. Проте позитивні зрушення у цьому напрямку є.

Нещодавно, 25 жовтня 2013 для школярів стартував Всеукраїнський інформаційний тур під назвою: «Стоп агресії: зірки проти булінгу!». В рамках кампанії кваліфіковані тренери проводять зі школярами освітні заходи у форматі лекцій, ігор, бесід для того, щоб ідентифікувати проблему і показати шляхи її вирішення та запобігання. Апофеозом кожної шкільній акції є зустріч з відомою особистістю, яка зі свого боку підтверджує юному поколінню, що булінг – це недостойна поведінка. Також в рамках цього туру була відкрита гаряча лінія, на яку регулярно надходять дзвінки від дітей та підлітків, які зазнають цькування в школах.

Висновки. Масштаби булінгу як негативного соціально-психологічного явища зростають з роками, що негативно впливає на розвиток усього світового суспільства. Зазначимо, що в Україні необхідно більше уваги приділити впровадженню програм, які існують в європейських країнах та США, спрямованих на профілактику та корекцію насильницьких проявів. Активне впровадження елементів цих програм, зокрема – психологічними службами, – у функціонування навчальних закладів нашої держави, на нашу думку, сприяло б покращенню ситуації в сучасних школах. Ми переконані, що повне подолання булінгу є неможливим, бо насильство і погрози – невід’ємна частина нашого світу, мова йде про необхідність профілактики його найбільш небезпечних проявів, тому створення антибулінгових кампаній та профілактичних програм є вкрай необхідним.

**МОТИВАЦІЙНА ОСОБЛИВІСТЬ СПОНУКАННЯ
ДО ВИВЧЕННЯ ІНФОРМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН СТУДЕНТІВ
НЕПРОФІЛЬНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ**

Успішність навчальної діяльності студентів значною мірою залежить від сформованості мотивів студентів до навчання. Це стає особливо актуальним при вивченні непрофільних дисциплін, а саме інформатичних дисциплін, які на відміну від профільних, викладаються одноманітно для студентів різних непрофільних спеціальностей у спільному потоці навчання і зазвичай студенти не вбачають їх вивчення важливим і потрібним для майбутньої професійної діяльності.

Метою процесу оптимізації навчання є підвищення рівня професійної компетентності майбутніх студентів. Одною із складових професійної компетентності майбутнього педагога є інформатична компетентність, яка в педагогічних університетах в основному формується на базі непрофільних інформатичних дисциплін в спільному потоці студентів на мотиваційно-орієнтованому етапі навчання (1-3 курси). До контингенту, що вивчає інформатичні дисципліни належать групи студентів непрофільних спеціальностей, серед яких можуть бути ті, що:

- 1) не до кінця визначилися з обранням відповідної спеціальності;
- 2) свідомо обрали свій напрямок, але не вбачають дану інформативну дисципліну важливою для себе як для майбутнього професіонала;
- 3) свідомо поступали на не природничо-математичні спеціальності, що б уникнути вивчення точних дисциплін.

Конкретизуючи спонування до вивчення інформатичних дисциплін серед низки мотивів, на які може спиратися викладач є ті, що спрямовані на засвоєння знань та саморозвиток, забезпечення сукупністю знань, умінь та навичок, необхідних для досягнення якості та результатів професійної діяльності, на вироблення навичок

самоконтролю і самооцінки у процесі професійної діяльності, важливим під час спільного викладення інформатичних курсів будуть прагматично-професійні мотиви до навчання. Вони орієнтовані на практичну цінність навчання, його важливе значення для майбутнього життя, досягнення матеріального благополуччя.

Створення професійно-прагматичних мотивів можливо за умови введення в інформатичний курс елементів професійного наповнення змістової складової і обґрунтування цього вибору відповідними мотиваційними поясненнями. Але ж за існуючих обставин спільного викладення інформатичних дисциплін для різних спеціальностей студентів – це є неможливим. Завдання будь-якого непрофільного курсу з інформатики – сформувати у студентів прагматично-професійні мотиви до навчання, тим самим популяризувати відповідну дисципліну. Це викликано низькою мотивацією студентів перших курсів.

4) іноземні студенти, що обрали даний напрям і завдяки малої кількості вимушені навчатися в спільному потоці з українськими студентами.

Останні не завжди пристосовані до особливостей навчання (мають як мовні, так і не сформовані професійні мотиви до навчання), так і у ВНЗ, як правило, не завжди сформована практика навчання іноземних студентів (не достатньо випрацьовувала практика співпраці зі студентами і кількість їх не достатня для формування окремих груп і вони вимушені інтегрувати до україномовних груп студентів обраної спеціальності).

У таких умовах викладачі-предметники теж не адаптовані до навчання цієї категорії студентів (відсутня змістова складова навчального матеріалу адаптованою мовою (російська мова)).

Ми вбачаємо прийнятний вихід із цього становища в диференційованому навчання інформатичних дисциплін студентів непрофільних спеціальностей у спільному потоці навчання, завдяки чому є можливість в створенні різноспеціалізованих можливостей для вивчення інформатичних дисциплін в спільному потоці студентів різних спеціальностей (як змістових так і мотиваційних.)

Разом із диференціацією змісту навчального матеріалу викладачі інформатичних курсів повинні пояснювати студентам, які прийшли навчатися, що інформатичні дисципліни націлені на розширення їх професійної і життєвої мобільності. Вони повинні спонукати студентську молодь до вивчення комп'ютерних дисциплін, що стане у пригоді як під час навчання так і в майбутній професійній діяльності майбутніх педагогів та створювати для цього відповідні умови.

Саме тому, завдання будь-якої непрофільної дисципліни – сформувати у студентів прагматично-професійні мотиви до навчання і адаптувати зміст дисципліни, тим самим популяризувати сучасний інформатичний курс для студентів непрофільних спеціальностей серед спектру інших дисциплін.

Мартинова Ірина Анатоліївна

студентка Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка (м. Суми),
науковий керівник: к. психол. н., доцент Стадник Г. А.

ПРОБЛЕМА СУЇЦИДУ В РАННІЙ ЮНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ ЕТНОСІ

Актуальність юнацької проблематики в суїцидології визначається нагальністю профілактики самогубств серед учнівської молоді. Згідно з результатами соціально-психологічних досліджень, 27,2% дітей віком 10–17 років іноді втрачають бажання жити, 17,8% – вважають, що нікому немає до них справ, 25,5% – не завжди можуть розраховувати на допомогу близької людини, 51,9% – не стримуються в ситуації конфлікту.

Самогубство (суїцид) – свідоме самотійне позбавлення себе життя, спричинене своєю безпосередньою, умисною і бажаною дією. Медичний термін самогубства «суїцид» має коріння у латинській мові – лат. *suicidare* вбивати себе. Суїцидальна поведінка – поняття більш широке ніж суїцид, воно включає в себе будь-які внутрішні та зовнішні форми психічних актів, які спрямовуються уявленнями про позбавлення себе життя.

Мотивами і основними чинниками суїциду може бути: переживання образи, самотності, відчуженості, неможливість бути зрозумілим, реальна або уявна втрата батьківської любові, нерозділене кохання, ревності, почуття провини, сорому, образи, незадоволеність собою, страх перед ганьбою, приниженням, глузуванням, страх перед покаранням, любовні невдачі, сексуальні ексцеси, вагітність тощо. Стимулом до скоєння суїциду є нестерпний психічний (душевний) біль. Якщо припинення своєї свідомості – це те, до чого рухається суїцидально налаштована людина, то душевний біль – це те, від чого він прагне втекти. Таким чином, суїцид найлегше зрозуміти як поєднання руху в напрямку до припинення потоку свідомості та втечі від психічного болю та нестерпного страждання. Станом психіки при суїциді є звуження когнітивної сфери. Було б не зовсім правильно вважати суїцид проявом психозу, неврозу або психопатії. Точніше його можна охарактеризувати як скороминуще афектне й інтелектуальне звуження свідомості з обмеженням використання можливостей. Комунікативною дією при суїциді є повідомлення про свої наміри. Люди, які мають намір скоїти самогубство, унаслідок амбівалентного до нього ставлення, свідомо чи несвідомо подають сигнали лиха, скаржаться на безпорадність, шукають можливості порятунку. Ознаками суїцидальних намірів можуть бути такі, як:

1. Попередня спроба самогубства: у багатьох молодих людей, котрі закінчують життя самогубством, була спроба суїциду раніше.

2. Усні загрози: деякі суїциданти досить чітко говорять про свої наміри. Існують прямі твердження: «Я не можу цього витримати», «Я не хочу більше жити», «Я хочу покінчити із собою». Часто висловлювання можуть бути замасковані: «Ви не повинні за мене турбуватись», «Я не хочу створювати вам проблеми», «Скоро, дуже скоро цей біль буде позаду», «Вони дуже скоро пожалкують, коли я їх залишу» і т. п. Усі загрози повинні сприйматися серйозно.

3. Зміна в поведінці: наприклад, активні люди можуть стати замкнутими й заглибитись у себе; нерішучі люди можуть здійснювати надзвичайно ризиковані вчинки.

4. Відмова від власності: той, хто вирішив здійснити самогубство, може роздавати власні речі.

Суїцид не є випадковою дією. Його ніколи не роблять безглуздо чи безцільно. Він служить виходом з ускладнень, кризи або нестерпної ситуації. Йому притаманні непогрішима логіка й доцільність. Хоча людському життю немає ціни, ми завжди вчинюємо так, немов існує щось іще цінніше. Повністю запобігти суїциду не можна. Зниженню рівня самогубств можуть сприяти статті в засобах масової інформації про те, як і чому було скоєне самогубство, наслідки такого кроку у всій його страшній реальності.

Мотрук Раїса Василівна

асистент кафедри педагогічної та вікової психології,
ДВНЗ Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ)

ЕТНОКУЛЬТУРНІ ЧИННИКИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

З плином часу в постмодерністський період тенденції професійного самовизначення зумовлюють глобалізація, урбанізація, світоглядний плюралізм, мультикультуральність, що ведуть, імовірно, до зниження впливу етнокультурного чинника в структурі професійної зайнятості населення, в тому числі й прикарпатського регіону.

Наше дослідження покликано заповнити прогалину в дослідженні детермінації професійної стратифікації населення прикарпатського регіону і компенсувати брак об'єктивної аналітико-статистичної інформації про вплив етнокультурних чинників на професійне самовизначення особистості.

Порівняльне емпіричне дослідження проводилося на базі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Івано-Франківської Теологічної Академії та Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва Львівської національної академії мистецтв.

Вибір дизайну експериментальних груп (субвибірок) був продиктований напрямом реальної професійної підготовки студентів

перших-других курсів, що перебувають на стадії переходу від оптації до адаптації в процесі своєї професіоналізації, а також верифікації професійного вибору. З огляду на загалом однорідний, моноетнічний та україномовний, склад респондентів до уваги бралися показники субетнічної ідентифікації (гуцули, бойки, лемки тощо).

Загальна вибірка респондентів становила 180 студентів I-II курсів, з них 50 осіб належали до фізико-математичного, 50 – художнього, 30 – музичного та 50 – теологічного напрямку професійної підготовки. Вибір такого дизайну експериментальних груп був не випадковим. Ми намагалися збалансувати традиційні для прикарпатського регіону види професії, пов'язані з народними ремеслами, побутуванням народної пісні та інших фольклорних жанрів, міцними позиціями церкви з переважно греко-католицьким віросповіданням, з інноваційними професіями, що стосуються Інтернет-технологій, сучасного образотворчого мистецтва тощо.

Зупинимось детальніше на результатах кореляційного аналізу у загальній вибірці за методикою «Етнічна картина світу», яка призначена для визначення етапів досягнення особистістю етнічної ідентичності, етнічної толерантності (чи інтолерантності). Під етнічною картиною світу автор методики Є.В. Чорний розуміє сукупність таких феноменів, як етнічна свідомість і самосвідомість, а також етнічна ідентичність.

Етнічну свідомість він визначає як систему знань, уявлень, установок, стереотипів і ставлень до етносів, етнічності взагалі, але меншою мірою свого етносу. Етнічна самосвідомість – це система знань, уявлень, установок, стереотипів і ставлень до свого етносу.

Етнічна ідентичність, за Є.В. Чорним, – це насамперед переживання своєї тотожності з певною етнічною спільнотою та відділення її від інших; це складне когнітивно-емоційне утворення, яке охоплює етнічну інформованість, етнічні почуття, несвідомі компоненти у вигляді етнічних стереотипів і установок.

Методика «Етнічна картина світу» складається з трьох шкал, які включають субшкали, що визначають чотири показники, кожен з яких представляє ту чи іншу фазу становлення етнічної ідентичності.

Перша шкала «Етнічна ідентичність» діагностує такі рівні сформованості (субшкали) феномену: 1) дифузна ідентичність; 2) наперед визначена; 3) мораторій; 4) досягнута ідентичність. Друга шкала «Співвідношення і валентність ідентичностей» включає такі субшкали: 1) пріоритетність виду соціальної ідентичності; 2) валентність ідентичностей; 3) вираженість особистісної ідентичності. Третя шкала «Етнічна і релігійна толерантність» містить субшкали: 1) соціальна дистанція; 2) етнічні і релігійні гетеростереотипи; статусна депривація.

Отже, дана методика дозволяє експлікувати етнічну картину світу особистості, визначити рівень сформованості етнічної ідентичності як один із факторів професійного самовизначення респондентів.

У загальній вибірці встановлено такі значущі кореляції за зазначеною вище методикою:

- дифузна ідентичність негативно корелює з досягнутою ($r = -0,191$; $p = 0,010$);
- наперед визначена ідентичність позитивно пов'язана з мораторієм ($r = 0,173$; $p = 0,021$) і негативно – з соціальною дистанцією ($r = -0,199$; $p = 0,007$);
- мораторій позитивно корелює з наперед визначеною ідентичністю і негативно – з артистичним типом ($r = -0,156$; $p = 0,036$), особистісною ідентичністю ($r = -0,217$; $p = 0,003$), орієнтацією на техніку ($r = -0,180$; $p = 0,016$), соціальною дистанцією ($r = -0,230$; $p = 0,002$);
- виражена особистісна ідентичність утворює позитивні кореляції з соціальною дистанцією ($r = 0,328$; $p = 0,000$) і високою самооцінкою процесу самоактуалізації ($r = 0,232$; $p = 0,002$);
- етнічні стереотипи перешкоджають орієнтації на соціогуманітарні професії ($r = 0,170$; $p = 0,022$), а також збільшують соціальну дистанцію ($r = 0,193$; $p = 0,009$);
- соціальна дистанція утворює позитивну кореляцію з оцінкою себе як актуалізованої особистості ($r = 0,262$; $p = 0,000$) і негативну кореляцію з інтересом природи ($r = -0,177$; $p = 0,017$).

Отже, значущі кореляційні зв'язки за загальною вибіркою респондентів вказують на зниження впливу етнокультурних чинників на професійне самовизначення студентської молоді в постмодерністський період.

Пасько Катерина Миколаївна

к.філос.н., доцент каф. практичної психології
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Ратєєва Вікторія Олександрівна

керівник психологічної служби Сумського державного
педагогічного університету імені А. С. Макаренка (м. Суми)

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА СТУДЕНТАМ-ІНОЗЕМЦЯМ У РОЗВИТКУ МІЖКУЛЬТУРАЛЬНОЇ СЕНСИТИВНОСТІ

Сьогоденний динамічний світ дає багато можливостей для реалізації сучасної особистості і найбільш чутливою категорією до таких можливостей є молодь. Процеси глобалізації, інформатизації призводять до корінних перетворень у системі навчання, виховання, розвитку студентської молоді та її соціалізації. Мобільність сучасної молоді може бути обумовлена бажанням отримати освіту, створити сім'ю або реалізувати свої професійні навички, досягти кар'єрного зросту в іншій країні тощо. При цьому процес адаптації до нового середовища може бути ускладнений зіткненнями з етнопсихологічними особливостями, відмінностями інших культур, етносів, що можуть визивати окремі складнощі у міжкультурній комунікації: спілкуванні, звичаях, інтересах, стереотипах поведінки тощо.

Існує поняття міжкультуральної сенситивності – чутливості людини до культурних відмінностей, оцінка їх з точки зору релятивізму, здатність приймати і розуміти множинність ідей, цінностей, установок.

Міжкультуральна сенситивність розвивається в межах континууму від етноцентризму до етнорелятивізму. Тобто від повного заперечення культурних відмінностей до визнання і схвалення цих відмінностей, зберігаючи цілісність своєї «Я»-концепції на межі цих відмінностей.

М. Беннет розробив модель міжкультуральної сенситивності, що передбачає шість стадій розвитку міжкультуральної сенситивності. На перших трьох стадіях переважають етноцентричні установки, на наступних трьох стадіях здійснюється поступовий перехід до етнорелятивістського сприйняття світу.

Перша стадія – заперечення. Перший контакт людини з представниками іншої культури може починатися з заперечення того, що культурні розбіжності взагалі існують. Коли люди фізично ізольовані від інших культурних груп, вони не бачать і не замислюються про відмінності.

Друга стадія – захист. Продовжуючи спілкування з представниками іншої культури, людина виявляє, що за багатьма параметрами вони відрізняються один від одного. Ці відмінності можуть викликати культурний шок, відчуття загрози для своєї «Я»-концепції та необхідність психологічного захисту. Психологічний захист проходить у формі посилення егоцентризму, збільшення соціальної дистанції, посилення гетеростереотипів. При цьому відбувається перебільшення оцінки власної культури та приниження іншої. В деяких випадках відбувається навпаки: люди вважають за краще захищатися від культурних відмінностей, змінюючи направленість оцінок – очорнивши власну, надмірно захоплюються іншою культурою.

Третя стадія – зменшення. Людина починає відчувати існування культурних відмінностей, але на когнітивному рівні зменшує їх значущість. Один із засобів зменшення – це універсалізація відмінностей: «Всі люди однакові, живуть на одній планеті, під одним сонцем, а відмінності в культурі не мають ніякого значення», – стверджують вони.

Четверта стадія – прийняття. Продовження міжкультурної комунікації призводить до того, що людина не просто визнає і відчуває відмінності у культурі, а формує до них певне ставлення, виказуючи повагу до відмінностей. З початку повагу визивають інші, незнайомі раніше, способи поведінки та життєдіяльності, а потім вже повага поширюється і на культурні цінності, яких дотримуються представники різних культур. Починають формуватися етнорелятивістські установки.

П'ята стадія – адаптація. Люди починають пристосовуватися до культурних відмінностей, здобувають нові, більш адекватні ситуації навички міжкультурних комунікацій. Перша навичка – емпатія – здатність відчувати емоції і переживання іншої людини, зрозуміти її точку зору. Прояви емпатії, на відміну від симпатії, означають, що людина не тільки сприймає інших на когнітивному рівні, але й розуміє їх почуття. Друга навичка – збагнення філософії плюралізму – здатність розуміти множинність ідей, цінностей, установок, подумки створювати безліч культурних контекстів. Філософія плюралізму сприяє розвитку полікультурності людини.

Шоста стадія – інтеграція. На цій стадії етнорелятивізму людина включає плюралізм до своєї «Я»-концепції, набуває здатності оцінювати культурні відмінності з точки зору контексту, в якому вони проявляються.

Відповідно до стадій міжкультурної сенситивності можна запропонувати ряд заходів що сприятимуть розвитку особливої чутливості (або емпатії) у студентів-іноземців у процесі встановлення міжкультурних контактів. Серед таких заходів можуть бути: семінари-зустрічі студентів-іноземців з різних культурних груп, конференції, круглі столи, дискусії; робота засобами арт-терапії: створення групових колажів, терапевтичних малюнків, інсталяцій, ландшафтних робіт, кінотерапія, робота з мандалами, куклотерапія, фототерапія, метафоричні асоціативні картки; створення клубів вихідного дня, зустрічей, сумісного відпочинку.

Отже, психологічна допомога студентам-іноземцям на етапі акультурації та адаптації до нового соціокультурного середовища набуває все більшої актуальності, охоплює сфери культури, стає сполучною ланкою, пов'язуючи людей різного етносу, сприяючи міжкультурному взаєморозумінню та толерантності. Розвиток міжкультуральної сенситивності і прийняття етнорелятивізму сприяють тому, що відмінності когнітивно оцінюються на підставі множинності культур, емоційно приймаються, а на рівні поведінки враховується контекст прояву культурних відмінностей.

Петрова Людмила Валеріївна

студентка Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка (м. Суми),
науковий керівник: к. психол. н. Єрмакова Н. О.

ЛІДЕРСТВО ЯК ОДНА З СТРАТЕГІЙ АДАПТАЦІЇ ЕТНІЧНО МАРГІНАЛЬНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Міграція населення в контексті сучасних процесів глобалізації – об'єктивна історична реальність. Відкритість, демократичність суспільства визначають характер міграційних потоків. Кожна людина є елементарною частинкою суспільства і, видозмінюючись у величезну кількість модифікацій, виступає точкою зростання певної суспільної системи – структурного утворення. Тому проблема маргіналізації особистості, що перебуває в стані переходу з однієї соціокультурної середовища в інше, в реаліях сучасності особливо актуальна.

У світлі дослідження етнічної маргінальності, особливу увагу привертає проблема адаптації активної, енергійної молоді, яка має лідерські здібності і може мати вагомий вплив як в своїй маргінальній групі, так і в суспільстві загалом.

Мета: проаналізувати праці зарубіжних та вітчизняних психологів з питань етнічної маргінальності та використання лідерських здібностей в процесі адаптації до певного соціуму і оточення.

Термін «маргінальність», вперше введений у науковий оборот засновником Чиказької соціологічної школи Р. Парком в роботі «Людська міграція і маргінальна людина» (1928), став вживатися в зв'язку з вивченням міграційних процесів у США на рубежі XIX-XX ст., викликаних високими темпами урбанізації, розвитком торгівлі і суттєвими змінами соціальної інфраструктури міст-мегаполісів. Дослідник відзначав такі характерні для мігрантів-маргіналів риси, як культурна роздвоєність і конфліктність. На його думку, іммігрант являє собою певний «культурний гібрид», у повсякденному існуванні якого переплітаються традиції і культура різних народів, що призводить до відносної перманентності кризового періоду адаптації, який посилюється протиставленням інтересів конкретної особи суспільним відносинам, що склалися і домінують в суспільстві.

Етномаргінальна (або – етнічно маргінальна) особистість (от. лат. *margo* – край) – особистість, що знаходиться на умовній межі між двома або більше етносами. Як відзначають вітчизняні та зарубіжні дослідники (З. Бауман, Б. Манчіні, Р. Парк, В. М. Павленко та С. О. Тагілін, Т. Г. Стефаненко, Е. Стоунквест, Т. Шібутані), в жодному з них вона не визнається повністю своєю, оскільки у неї не сформувалася міцна, однозначна, узгоджена система соціальних ідентичностей і ціннісних орієнтацій. В силу цього, вона має когнітивні і емоційні проблеми, труднощі, внутрішні розлади.

Проте, розповсюдженій точці зору, що маргінальна особистість є виключно неповноцінною і потребує допомоги фахівців психологів та психотерапевтів, можна протиставити велику кількість фактів із біографії видатних людей, які вказують, що саме маргінальність послужила потужним стимулом розвитку їх особистості. Прикладами маргінальних особистостей в історичному масштабі були Наполеон Бонапарт (корсіканець і наполовину італієць), Адольф Гітлер (австрієць і єврей) і Йосип Сталін (грузин осетинського походження), які стали великими харизматичними лідерами країн і народів, до яких вони спочатку не належали і на ранньому етапі життя вважалися «чужими» для даних товариств.

Особливу групу маргіналів становлять особи, народжені та виховані в національно – змішаних сім'ях. На думку Т. Г. Стефаненко, Е. Стоунквест, Т. Шібутані, їх положення стає важким і навіть трагічним в умовах міжнаціональних конфліктів, в яких протиборчими сторонами виступають національності, які представляють батьків маргіналів.

Саме вихідці з міжетнічних шлюбів, проходять через «постійний внутрішній референдум» на лояльність до тієї чи іншої спільності. У цих людей в процесі етнічної ідентифікації, крім критерію приписування (те, ким інші їх сприймають), велику роль відіграє і критерій внутрішнього вибору (те, ким вони самі себе усвідомлюють). Плутаючись у ідентичностях, вони часто відчують внутрішньоособистісні конфлікти, симптомами яких є, на думку автора книги «Маргінальна людина» Е. Стоунквіста, дезорганізованість, непристосованість, відчуженість, відчай, агресивність.

Т. Г. Стефаненко наводить цікаві приклади формування невизначеної, з внутрішньоособистісним конфліктом, і свідомої, зрілої етнічної ідентичності у дітей-вихідців з міжетнічних шлюбів. Хлопчик, у якого один з батьків росіянин, а інший – узбек, живе в оточенні росіян, говорить по-російськи не тільки з однолітками, але й в сім'ї, і не помічає, що чимось відрізняється від своїх друзів. Але в школі через азіатське ім'я та смаглявого кольору шкіру він отримав образливе прізвисько «чучмек». Пізніше, багато осмисливши, на питання: «Хто ти за національністю?» – підліток може неоднозначно відповісти: «Не знаю. Мабуть, узбек». Натомість, дівчинка з родини українських іммігрантів в США вільно говорить англійською, добре вчиться, все більше часу проводить зі своїми американськими друзями. Але коли дівчинка дорослішає, їй хочеться якимось чином проявити свою індивідуальність. Вона знаходить можливість у демонстрації своєї культурної відмінності, «українськості», підкреслюючи те, що вона «українська американка».

Е. Стоунквест також вказує, що залежно від обставин, етнічно маргінальна особистість може грати роль лідера соціально-політичних, націоналістичних за своїм характером рухів або ж тягнути існування вічного ізгоя. А також може асимілюватися панівною в даному соціумі культурою і спробувати засвоїти престижні соціальні ролі.

О. В. Галустова вважає, що лідерство в маргінальній групі може виникнути як адаптаційна стратегія. Стаючи лідером гноблених і експлуатованих груп, маргінальна особистість вирішує свої внутрішні конфлікти, викликані суперечливістю і подвійністю свого становища.

За цією авторкою, лідерство у етномаргінальній групі виявляється у вмінні пробудити у членів групи мрію, до якої вона прагне наблизитися, «вдихнути» в них необхідну для цього енергію. Дослідниця вказує наступні характеристики проявів лідерства у етномаргінальній групі:

- за наявності в суспільстві можливості вертикального зростання маргінали, що володіють такими якостями особистості, як активність, енергійність, можуть скористатися цими можливостями для свого просування;

- у маргінальній особистості, орієнтованій на успішну адаптацію в домінуючій референтній групі, розвинена сильна мотивація досягнення;
- найбільш поширеною формою завоювання лідируючого положення у своїй групі у етнічних маргіналів є критика культури домінуючого етносу;
- однією з характеристик лідерів – маргіналів є здатність бачити реальні недоліки суспільства і схильність до соціального експериментаторства.

О. В. Галустова пропонує власну типологію лідерів – маргіналів: 1) міжетнічні маргінали, народжені внаслідок змішаних шлюбів; 2) моноетнічні представники поневолених народів, які перебувають у складі великої багатоетнічної держави з одним домінуючим етносом, при цьому поневолення може відбуватися різними шляхами: колонізація, добровільний або насильницький перехід в іншу державу.

На нашу думку, успішність лідерства як адаптаційної стратегії залежить від акцентуація характеру маргінала. Наприклад, демонстративному типу особистості легше встановити контакт, він прагне до лідерства, жадає влади і похвали. Цей тип добре пристосовується до людей, він товариський, неординарний в мисленні і вчинках.

Здійснивши теоретичний аналіз праць зарубіжних та вітчизняних психологів, ми дійшли висновку, що етнічний маргінальний статус особистості виникає з декількох причин: людина може походити з етнічно змішаної сім'ї, або ж сім'я може мешкати в чужому етнічному оточенні. Маргінальність супроводжує людину з дитинства, з того моменту, як особистість починає сприймати дві традиції, дві мови та постає перед вибором обрати якусь з них, або синтезувати щось своєрідне. Лідерство є важливою стратегією адаптації маргінальної особистості: ефективно проявивши себе, не станеш «чужаком».

Пономаренко Анастасія Василівна

студентка Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка (м. Суми)
науковий керівник: к.психол.н, доцент Г. А. Стадник

ПРОБЛЕМА АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Термін «адиктивна поведінка» (від англійської addiction – «хибна звичка, пристрасть до чого-небудь, порочна схильність») був уведений В. Міллером у 1984 році для означення зловживання різними речовинами, які змінюють психічний стан, включаючи алкоголь, наркотики і тютюн, до того, як від них сформується фізична залежність. У вітчизняній наркологічній практиці цей термін був поширений С. Кулаковим та А. Личко щодо означення зловживання індивідом наркотичними речовинами ще до сформованості у нього психофізичної залежності. Потім його зміст було доповнено і переведено у психолого-педагогічну практику. Сьогодні коло об'єктів адикції істотно розширилося і містить не тільки нікотин, алкоголь, наркотичні та токсикологічні речовини, а також азартні ігри, комп'ютерні ігри, Інтернет, гроші, владу, роботу, їжу, спорт, сексуальну поведінку, іншу людину, сім'ю, релігійне вірування та інше. У результаті такої поведінки людина існує у нереальному світі. Вона не тільки не вирішує своїх проблем, але й зупиняється в особистісному розвитку, деградує.

Розрізняють три групи різновидів адиктивної поведінки:

- нехімічні адикції (патологічна схильність до азартних ігор (гемблінг), комп'ютерна адикція, трудовоголізм);
- проміжні форми адикції (анорексія – відмова від їжі, булумія – прагнення до постійного споживання їжі);
- хімічні адикції (вживання та вдихання психоактивних речовин: тютюну, алкоголю, наркотиків, медичних препаратів, речовин побутової хімії).

Адиктивну поведінку непонолітніх визначають ще як поведінку, яка передують формуванню патологічної залежності від наркогенних речовин. При цій формі поведінки негативна пристрасть людини до

хімічних речовин ще не досягла психічної та фізичної залежності, тобто, захворювання на наркоманію, алкоголізм і токсикоманію.

Види адиктивної поведінки мають свої специфічні особливості і прояви, вони не рівнозначні і за своїми наслідками. При залученості в якусь діяльність розвивається психологічна залежність, м'якша за своїм характером. Але всі ці види об'єднують спільні адиктивні механізми. Розглянемо трохи детальніше окремі форми адиктивної поведінки.

Алкоголізм серед підлітків є дуже поширеним. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, алкогольна проблема, що розглядається лише в медичному аспекті, займає третє місце після серцево-судинних та пухлинних захворювань. Роль зловживання алкоголем в сучасному суспільстві особливо зростає з урахуванням пов'язаних з цим явищем психологічних і соціально – економічних наслідків». Початком розвитку алкогольної адикції може стати перша зустріч з алкоголем, коли сп'яніння супроводжують інтенсивні емоційні переживання. Вони фіксуються в пам'яті і провокують повторне вживання алкоголю. Тривалий прийом алкоголю веде за собою фізичну залежність. Її характеризують такі ознаки: явища алкогольної абстиненції («похмільний синдром»), втрата ситуаційного та кількісного контролю, підвищення толерантності до алкоголю в 8-10 разів у порівнянні з початковою дозою (потреба в більшій дозі для досягнення колишнього ефекту). Поступово порушуються мнемічні процеси, знижується коло інтересів, спостерігаються часті перепади настрою, ригідність мислення, сексуальна розгальмування. Знижуються критика до своєї поведінки, почуття такту, проявляється схильність звинувачувати в своїх бідах невдалий шлюб, роботу, ситуацію в країні тощо.

Наркоманія більшості випадків виражається в прийомі наркотичних речовин пов'язаний з прагненням до нових відчуттів, до розширення їх спектру. Шукаються нові засоби введення, нові речовини і різні поєднання цих речовин з метою досягнення максимального ефекту. Найбільш поширені м'які наркотики (маріхуановий ряд). Вони швидко викликають психологічну залежність: відчуття кайфу, посилення уяви, фізичної активності, філософствування. З м'яких

наркотиків відбувається досить швидкий перехід на більш сильні речовини у вигляді інгалянтів (кокаїн, екстазі) і у вигляді внутрішньовенних ін'єкцій (героїн), майже відразу ж викликають фізичну залежність. Тривалий прийом марихуани і багатьох інших речовин (мескалін, ЛСД та ін.) провокують психічні захворювання. Наркотична залежність носить більш виражений характер у порівнянні з алкогольною. Особи, які зловживають наркотиками намагаються залучити у своє коло більшу кількість людей, перешкоджають виходу з цього середовища. Паралельно з особистісним розпадом розвиваються серйозні порушення на органному і психічному рівнях. Зростаюча потреба у збільшенні дози може спричинити за собою втрату контролю і смерть від передозування.

Отже, адиктивна поведінка набуває особливої значущості в підлітковому віці саме тому, що в цей час починають формуватися дуже важливі якості особистості, звернення до яких могло б стати однією з найважливіших складових на шляху подолання адикції. Це такі якості, як прагнення до розвитку і самосвідомість, інтерес до своєї особи і її потенціалів, здібність до самостереження. Важливими особливостями цього періоду є поява рефлексії і формування етичних переконань. Підлітки починають усвідомлювати себе частиною суспільства і знаходять нові суспільно значущі позиції, роблять спроби в самовираженні.

Постоленко Ксенія Михайлівна

студентка сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка (м. Суми),
науковий керівник – викладач каф.
практичної психології Чижиченко Н. М.

ОСОБЛИВОСТІ СПІЛКУВАННЯ ДІТЕЙ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Підліток – вже не дитина, але ще й не дорослий.
К. Левін

Важливою обставиною є те, що в умовах нестабільності суспільства виникає багато неблагополучних, конфліктних сімей, в яких підліток не може достатньо реалізувати свою потребу у спілкуванні, отримати відповіді на численні запитання, які його

цікавлять. Внаслідок цього, він зневірюється у можливості існування дружніх і довірливих стосунків між людьми, передчасно розчаровується у людських взаєминах. Нереалізована потреба у спілкуванні спонукає підлітка до пошуку нових знайомих, які, як їм здається, у всьому зрозуміють, розрадіють, допоможуть, але які, на жаль, не завжди є гідним зразком для наслідування.

Проблема психологічних особливостей спілкування в підлітковому віці знайшла своє відображення у роботах психологів А. А. Бодальова, С. А. Васюри, М. П. Волошиної, Г. В. Гнєздилової, І. В. Дубровіної, І. С. Кона, С. К. Масгутової та інших.

Необхідність обґрунтування важливості спілкування в підлітковому віці, зокрема з ровесниками і дорослими, обумовила обрання нами теми «Особливості спілкування дітей підліткового віку».

Підлітковий вік – це період переходу від дитинства до дорослості, усвідомлення себе як дорослої особи, переосмислення цінностей.

Підлітковий період є сензитивним до розширення та збагачення стосунків з ровесниками. Це виражається у налагодженні довірливого особистісного спілкування підлітка з однолітками як провідної діяльності даного віку. Спілкування з однолітками у підлітковому періоді реалізовує функції:

- обміну інформацією, самопізнання;
 - вдосконалення навичок взаємодії з однолітками;
 - збагачення емпатійних навичок, здатності розділяти з іншими спільні заняття, інтереси і почуття;
 - налагодження контактів з протилежною статтю і засвоєння гендерних ролей;
 - становлення автономності підлітка, його незалежності від дорослих;
 - здобуття досвіду набуття прийнятного соціального статусу.
- Саме у групі однолітків створюється нова соціальна ситуація;

Спілкування з однолітками, тобто свідоме експериментування з власними стосунками з іншими людьми, – виділяється у відносно самостійну сферу життя. У товаристві однолітків реалізується головна потреба періоду – знайти своє місце в суспільстві, бути «значущим».

Протягом підліткового віку змінюються мотиви спілкування з однолітками: у 10-11 років – бажання бути в середовищі однолітків, щось робити разом; у 12- 13 років – бажання зайняти певне місце в колективі однолітків; у 14-15 років – прагнення до автономії і пошук визнання цінності власної особистості.

Для підлітка стосунки з однолітками виділяються у сферу його власних, особистих стосунків, у яких він діє самостійно, тому нетактовне втручання дорослих викликає в нього протест.

В підлітковому віці взаємовідносини з дорослими починають будуватися під впливом переживання нових почуттів, які пов'язані з прагненнями до самостійності, дорослості та самоствердження. Підлітки починають відмовлятися від підвищеного нормативного контролю з боку дорослих, відходять від ідеалізованих, надуманих зразків дорослих, починають активно відстоювати свої права на самостійність, висувають власні пропозиції у вирішенні значної частини життєвих питань, перестають виконувати вимоги дорослих щодо змін в їх поведінці. Вони намагаються знизити контроль дорослих щодо себе, хворобливо реагуючи на явні чи неявні обмеження їх прав.

Центральне місце в житті підлітка займає спілкування з ровесниками. Якщо основою для об'єднань раніше виступала спільна діяльність, то тепер привабливість тих чи інших занять визначається можливостями для спілкування з однолітками. Таке спілкування більше виходить за межі шкільного життя, охоплюючи нові інтереси, види діяльності, стосунки, виділяються в окрему, самостійну і надзвичайно важливу для підлітка сферу життя. Це пояснює, з одного боку, підвищений конформізм підлітків щодо компаній однолітків, а, з іншого, їх недисциплінованість і навіть правопорушення через невміння досягати бажаного становища у таких компаніях. Поведінка підлітка знаходиться в залежності від поведінки дорослого. На зауваження, образи, погрози підліток переважно відповідає грубістю. Для того, щоб не допускати таких проявів поведінки, дорослий повинен бути разом з ним, а не «над» ним, допомагати будувати власний шлях.

студентка Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка (м. Суми),
науковий керівник: к.філос.н., доцент Пасько К. М.

ОСОБЛИВОСТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ ДО УМОВ УКРАЇНСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

З перших днів присутності в українському ВНЗ студенти знаходяться у незвичному соціокультурному, мовному, національному середовищі, до якого їм необхідно адаптуватися в найкоротший термін. Успішна адаптація сприяє швидкому включенню студентів – іноземців до навчального процесу, підвищує якість та рівень навчання, забезпечує високу вмотивованість оволодіння знаннями, вміннями та навичками, що дозволяє значно підвищити якість підготовки майбутніх фахівців.

Адаптація – складне багатфакторне явище, що має свої власні механізми та закономірності, вивченням яких займаються представники багатьох галузей науки. Визначаючи суть цього поняття, дослідники виходять із розуміння того, що адаптація може розглядатися як процес, стан, властивість чи результат діяльності, що виникає за певних умов і триває протягом певного періоду, доки не буде встановлено динамічної рівноваги між системами, що адаптуються. У психолого-педагогічній літературі адаптація студента розглядається як адаптація до навчального процесу у вищому закладі освіти або як адаптація до майбутньої професійної діяльності.

До проблем, що виникають у викладачів при роботі з студентами-іноземцями, можна віднести наступні:

- недостатнє володіння українською, або російською мовами. Як правило, ближче до завершення третього курсу студенти-іноземці отримують значний словарний запас, починають активно використовувати свої знання, спілкуються з викладачем.

- відчутна різниця між формами та методами навчання в українському ВНЗ та відповідними елементами навчання у вищій школі батьківщини студента.

– відсутні навички самостійної роботи. Частина студентів не може конспектувати лекції, працювати з джерелами інформації, аналізувати інформацію великих об'ємів, не вміють, а іноді і не бажають використовувати бібліотечний фонд університету.

Результати емпіричних досліджень свідчать, що суттєвий вплив на процес адаптації має рівень освіченості індивіда. Дослідники вказують на те, що не існує універсальних характеристик людини або набору певних якостей, які б сприяли процесові адаптації до будь-якої культури. Т. Стефаненко серед таких характеристик виокремлює професійну компетентність, високу самооцінку, комунікабельність.

Не менш важливим чинником, який впливає на процес адаптації до нової культури, є готовність особистості до змін, які її очікують, сформованість мотивації до адаптації. Психологічно краще переживають зміни люди, які свідомо, добровільно прагнуть бути включеними до чужої групи. Індивіди, які готові до змін, опинившись у мультикультурному суспільстві, як правило, частіше контактують з місцевим населенням, що зменшує їх рівень культурного шоку. Але процес адаптації до нової культури може бути менш болісним, якщо нова культура має багато спільного з рідною.

Важливим чинником, який впливає на процес адаптації іноземних студентів, є особливості культури, в якій вони перебувають. Менш успішно адаптуються представники культур, в яких традиції й поведінка значно ритуалізовані, наприклад, студенти Африки, Азії, Індії. Окремим чинником можна вважати культурні особливості країни, в якій перебуває студент. Значно легше адаптуватися в країнах, де на державному рівні дотримується політика культурного плюралізму, принципи рівності, свободи вибору і партнерства представників різних культур. Моноетнічні суспільства є менш толерантними по відношенню до представників інших культур. Безумовно, вагомий вплив на процес адаптації здійснюють і ситуаційні фактори – рівень політичної та економічної стабільності в країні, рівень злочинності, соціальна політика держави тощо.

Кращій адаптації студентів-іноземців до нового соціокультурного середовища сприяють дві групи факторів: ті, що

залежать від студента, і ті, що залежать від викладача. З боку студента вагомим є: належний рівень базової підготовки, рівень знань української мови, індивідуальна здатність до навчання, особливості національного менталітету.

Викладач, у свою чергу, повинен бути компетентним у викладанні навчального предмета, володіти мовою, зрозумілою студентам-іноземцям і певними особистими якостями: терпимістю, оптимізмом, відкритістю, бути готовим до сприйняття нового досвіду, готовим надати необхідну допомогу в процесі адаптації студентів до навчання. Сучасний педагог має також вміти працювати з електронними носіями інформації, Інтернет ресурсами, полегшують розуміння предмету студентам-іноземцям і ксерокопії лекцій, література, подана викладачем в електронному або друкованому вигляді.

Також проблему міжкультурної адаптації можна полегшити, якщо провести підготовку індивіда до міжкультурної взаємодії, застосовуючи такі традиційні форми навчальних програм, як освіта, орієнтування, інструктаж і тренінг. Мета такого навчання – отримання знань про культуру, історію, географію, звичаї та традиції того чи іншого етносу. До навчальних програм повинно входити також орієнтування, мета якого полягає у знайомстві людини з новим культурним середовищем, з його основними нормами, цінностями, переконаннями. Інструктаж дає відповідь на запитання, які можуть виникнути на перших етапах перебування в країні. Увага акцентується на окремих аспектах пристосування до нової культури.

Багаторічна практика вітчизняних психологічних шкіл свідчить, що найефективнішою формою підготовки індивідів до міжкультурної взаємодії є тренінг. Його програма повинна бути спрямована на те, щоб допомогти людині налагодити міжособистісні контакти, впоратися з психологічним стресом, конструктивно спілкуватися з місцевим населенням, виробити вміння приймати цінності, норми, рольові структури чужої культури. Серед найефективніших вважаються тренінги, що включають реальні міжкультурні контакти, наприклад, семінари з елементами групової дискусії, де

обговорюються ситуації, які виникли при особистих контактах представників двох народів, до яких належать учасники.

Таким чином, адаптація буде успішною тільки за умови ефективної активної діяльності викладачів та достатніх зусиль студента щодо підготовки та пристосування до середовища іншої країни.

Спех Ольга Сергіївна

студентка Дрогобицького державного педагогічного
університету імені І. Франка (м. Дрогобич),
науковий керівник: канд. психол. н. Гавришак Л. І.

ВПЛИВ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЦІННОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Мабуть, найбільш часто вживаним на сьогоднішній день стає слово «криза». Економіка, промисловість, політика, соціальна політика, держава, світ – все навколо нас потерпає від цього жакливого стану. Але насправді наші дії, а значить і результат, передусім залежить від погляду на кризу. Нагадаємо, що з точки зору конфліктології кризи і конфлікти виконують як негативну, так і позитивну функції. Але в такому випадку чекати можна досить довго і невідомо, чи буде позитивний результат. Можна також поглянути на кризу та конфлікт як на потенціал, який ми можемо реалізувати. Вона відкриває ті проблеми, які існували до того перманентно, і виникає безпрецедентний шанс вирішити їх, реалізувавши певні стратегічні реформи.

Події останніх місяців в Україні можна назвати страшними, але в той же час і доленосними. В такій ситуації дуже важко проводити політику справедливого ставлення держави і суспільства до своїх громадян, що і привело до існування подвійної моралі або соціальної мімікрії.

Подвійна мораль – це суб'єктивно-оцінний спосіб ставлення до дійсності, який стає адаптивним способом життєдіяльності людей. Механізмами адаптивного способу є відповідні міфи, які виконують як позитивну, так і негативну функції [3].

Одним із сучасних засобів подолання кризи у суспільстві та соціальної мімікрії є сучасні інформаційні технології. Загалом інформатизація суспільства є однією із закономірностей сучасного соціального прогресу і спрямована на якнайшвидше оволодіння інформацією для задоволення своїх потреб.

Молодь у будь-якому суспільстві завжди була і залишається об'єктом особливої уваги, оскільки для неї характерна велика гнучкість психіки, здатність швидко і відносно безболісно освоювати нові способи життєдіяльності, формувати нові стандарти поведінки. Разом з тим молоді люди набагато гостріше сприймають різні прояви суспільної несправедливості, професійні невдачі, негативні зміни в особистому житті [2].

Користування засобами масової інформації (ЗМІ), зокрема соціальними, є одним з найбільш поширених видів діяльності сучасної молоді. Згідно з результатами всеукраїнського соціологічного дослідження, проведеного Інститутом Горшеніна у 2013 році, найчастіше молодь в Україні використовує Інтернет для пошуку різної інформації (65,8%). Інтернет надає безпрецедентний спосіб отримання інформації. Кожен, хто має доступ до WWW, може отримати всю наявну на ньому інформацію, а також потужні засоби її пошуку [4].

Ми вважаємо, що сьогодні саме новітні інформаційні технології та соціальні мережі надзвичайно активно сприяють розвитку та виникненню таких загальнолюдських цінностей як добро, дружба, взаємодопомога, згуртованість, справедливість, підтримка. За допомогою цих технологій у людей з'являється можливість самореалізації, благодійних діянь. А це саме ті цінності, які ще донедавна можна було віднести до подвійної моралі – в них хотіли вірити і не вірили на основі реальних фактів життя.

Мережа активно формує нові уявлення про таку цінність як *дружба*. Про наших веб-френдах ми часом знаємо більше, ніж про старих знайомих, ділимося з ними майже всім, а у відповідь чекаємо уваги до себе і підтримки. Поняття «дружба» активно розвивається саме завдяки соцмережам. І не виключено, що поряд з «другом дитинства» або «старовинним другом сім'ї» незабаром з'являться «друг з Facebook» або «друг ВКонтакте» [7].

Віртуальна дружба поступово стане наповнюватися участю, співпереживанням і відповідальністю, як в класичних дружніх відносинах. Зате соціальні мережі допомагають нам по-новому побудувати спілкування з друзями, дозволяючи навіть при постійному браку часу бути на зв'язку і, якщо буде потрібно, прийти на допомогу один одному. Одним із виявів цих дружніх, привітних стосунків є проведення флешмобів. Флешмоб – це інтернет-технологія, яка дозволяє будь якій безлічі людей домовитися один з одним, щоб синхронно здійснити якусь певну, наперед узгоджену дію [6].

Відкриті соціальні мережі підтримують такі цінності, як *взаємодопомогу* і *дружелюбність*. Сучасна молодь є учасником динамічної соціальної мережі – спільноти користувачів з відкритим членством і з повною свободою в управлінні списком своїх друзів. До таких соціальних мереж належать більшість популярних онлайн-сервісів – американські Facebook, Twitter і російські Однокласники і Вконтакті [1].

Події в Києві на Майдані є яскравим прикладом прояву вічних загальнолюдських цінностей. Згадаємо, як ще в перший же вечір після заяви уряду про відмову підписувати Угоду про асоціацію з ЄС кілька тисяч киян вийшли на Майдан Незалежності протестувати проти дій влади. Люди самоорганізувалися через соціальні мережі Facebook та Twitter, де вже було створено сторінку «Євромайдан». Без жодних повідомлень на центральних телеканалах вже до десятої вечора четверга 21 листопада 2013 року кияни вийшли на вулицю з прапорами ЄС та України. Саме за допомогою Facebook з'явилась пропозиція провести акцію «*солідарності з українцями*». У зв'язку із політичними подіями в Україні та створенням Євромайдану, 6 грудня 2013 року Статуї Свободи в США і Христа-Спасителя в Бразилії «перекрасували» в кольори українського прапора.

Ще одним прикладом неможливості скрити правду за допомогою відеореєстратора і моментального викладу запису в Інтернет стало жорстоке побиття журналістки «Української правди» Тетяни Чорновіл [5].

Благодійність як соціальна цінність часто реалізується за допомогою Інтернету. Сучасні інтернет-технології активно займають провідні позиції в можливостях оперативної презентації кейсів, які потребують негайної фінансової підтримки благодійників [8].

Хоча в Україні цей сучасний засіб благодійності розвивається дуже повільно, останні події в Києві зламали факт відсутності доброти а душах українців. Після подій 18 лютого в 10 раз побільшало добровольців донорів саме завдяки закликам на сайті «Майдан СОС» [5].

ЛІТЕРАТУРА

1. Абдеев Р. Философия информационной цивилизации / Р. Абдеев. – М. : Владос, 1994. – 336 с.
2. Астахова В.І. Деякі нові штрихи у соціальному портреті студентства / В.І. Астахов // Проблеми вищої школи. Вип. 78. – К., 1993. – С. 65 – 69.
3. Лобанова А.С. Феномен соціальної мімікрії. – К.: Інститут соціології НАН України, 2003. – 300 с.
4. Матрос Д. Управление качеством образования на основе новых информационных технологий и образовательного мониторинга / Д. Матрос, Д. Полев, Н. Мельникова. – М. : Педагогическое общество России, 1999. – С. 25.
5. Про становище молоді в Україні. Щорічна доповідь президента України Кабінету Міністрів та Верховній Раді України, 2005.
6. Семенюк Э. Информационная культура общества и прогресс информатики / Э. Семенюк // НТИ. – Сер.1. – 1994. – № 7. – С. 3.
7. Скок М. А. Ціннісні орієнтації особистості сучасного студента / М. А. Скок // Чернігівський державний педагогічний університет ім. Т. Г. Шевченка. – 2002. – 196 – 202 с.
8. Социология молодежи / Под ред. проф. Ю. Г. Волкова. – Ростов-н/Д.: Феникс, 2001.-576 с.

Споран Мария Сергеевна

студентка Сумского государственного педагогического
университета имени А. С. Макаренка (г. Сумы),
научный руководитель: к.психол.н. Николаенко С. А.

ОСОБЕННОСТИ МЕЖЛИЧНОСТНЫХ ОТНОШЕНИЙ В ГРЕКО-СЛАВЯНСКИХ СЕМЬЯХ

Постановка проблемы. В настоящее время наблюдается немалое количество представителей украинской молодежи, которые при создании семьи выбирают партнера, не принадлежащего к их социокультурной среде. Межнациональные браки являются недостаточно исследованной областью в современной семейной психологии. Каждая межетническая семья представляет собой этнокультурный феномен с определенной уникальной самобытностью.

Межэтнический брак представляет собой социально-психологическое образование со сложной, противоречивой и не всегда предсказуемой динамикой. Проблемы возникают не только на бытовом, но и на религиозном, традиционном уровне, а также при распределении ролей в браке.

В частности, важно проследить особенности межличностных отношений в греко-славянских семьях, в которых женой является славянка, и попробовать найти решения для создания более гармоничных и долгосрочных межнациональных отношений в конкретной семье.

Анализ актуальных исследований. Над проблемой межэтнических семей работало много исследователей. Например, вопросом развития межнациональных браков и семей на северо-востоке России занимался Б. Н. Попов. Широкое исследование предпочтений при выборе партнера было проведено Д. Бассом и его коллегами. Гендерный аспект динамики межнациональных браков с иностранным партнером в трансформационных условиях российского общества раскрыла в своей работе С. В. Корнеева. Большой вклад в исследование вопроса отношения к межнациональным бракам в полиэтнической среде внес О. В. Осадчий.

Цель статьи заключается в том, чтобы проанализировать распределение ролей в греко-славянской семье, а также проследить взаимодействие супругов в таких семьях в конфликтных ситуациях.

Изложение основного материала. Межэтнические отношения – это система разнообразных связей между нациями и народами, функционирующими в рамках национально-территориального гражданского сообщества, многонационального государства.

Схожесть славянской и греческой культуры состоит в том, что они принадлежат к одной религии – православию. Поэтому на этой почве чаще всего разногласий не наблюдается. Носители древнейших семейных традиций, греки, очень щепетильно, к примеру, относятся к выполнению обычаев, вплоть до называния первого сына именем отца мужа, а дочери – именем бабушки.

Размеренная жизнь по принципу «сиге-сиге» (что означает по-гречески «потихоньку») иногда приходится не по вкусу динамичным женщинам-славянкам, привыкшим адекватно реагировать в стрессовых ситуациях изменяющейся жизни на родине. Патриархальные нотки греческого семейного устава, где мужчина должен работать, а женщина вести хозяйство, на практике является весьма удручающим фактом для современной славянской женщины.

По многочисленным интервью наших соотечественниц, которые находятся замужем за мужьями-греками, им очень не хватает социальной занятости в социально-производственных структурах, коллективах. Воспитание детей дело хоть и благое, но все-таки не вечное, и дабы не впасть в депрессию, они начинают заниматься «своим» неофициальным бизнесом.

Адаптация к новой среде у большинства опрошенных происходит в течении 1-3 лет и весьма успешно. Жена-славянка быстро понимает, что необходимо просто уважать традиции и беспрекословно принимать идеи мужа. Однако нередко возникают разногласия со свекровью по поводу того, как и на каком языке воспитывать детей, и как часто посещать церковь.

Рассмотрим различия в распределениях ролей в греко-славянской семье. Во-первых, ожидание мужчины-славянина относительно того, что воспитанием детей будет заниматься мать, немного выше ожиданий греческого мужчины, где он с удовольствием принимает на себя определенные обязательства воспитания детей и занимает в этом весьма активную позицию.

В греко-славянской семье жена больше доверяет созданию эмоционального климата обоими супругами, и, напротив, тенденция задавать семье эмоциональный тон в славянской семье больше реализуется мужьями. Если рассматривать материальное обеспечение, то оба вида опрошенных пар указали на активную роль в этом мужчины, хотя российско-украинские представители сильной половины все-таки были бы не против, если бы жена приносила в дом деньги. А вот со стороны греческого мужчины этот вопрос даже не обговаривался. По его понятиям, он – тот, кто обеспечивает семью.

Схожая ситуация наблюдалась и в организации развлечений. Славянские мужчины брали на себя почти полную ответственность за происходящее, а греки еще надеялись на совместное решение данного вопроса, хотя по усредненным значениям в основном, все-таки занимались этим сами.

Роль «хозяина» в межэтническом браке жена-славянка охотнее отдает мужу-греку. В моноэтнических же семьях жена более претендует на роль хозяйки. Различия, хоть и не весьма значительные, наблюдаются и в определении того, кто же выступает инициатором начала интимных отношений. В славянских браках жены больше уверены, что они оба являются таковыми. В греко-славянских же семьях жена выдвигает мужа на эту роль.

В славянских браках организация семейной субкультуры почти полностью лежит на женщине (по мнению мужей). В греческих же семьях жена отдает эту роль мужчине, те же считают, что это обязанность обоих.

Если просматривать позиции супругов в конфликтных ситуациях семейной жизни, то можно отметить такую тенденцию, как наличие в большей степени конструктивных разрешений конфликтов в греко-славянских семьях. Славянские же семьи более деструктивны в вопросах отношений с родственниками, особенно негативно действие происходит со стороны жены. Острыми являются у жен и вопросы разногласия относительно норм поведения, что в основном сводится к обвинению мужа в происходящем. По всем показателям, в моноэтническом браке жена проявляет более деструктивное поведение, чем муж, как в вопросах доминирования одного из супругов, так и в вопросах нарушения ролевых ожиданий обеих. Показатели же ревности находятся почти на одном уровне с мужем. То же касается и расхождения позиций в отношении к деньгам. Наименее проблематичным для жены в традиционном браке является вопрос воспитания детей и признание собственной вины в инициации конфликтов.

Если рассмотреть межэтнический союз, то тут мы видим обратную картину. Наиболее конфликтными являются мужья, а

жены проявляют больше терпимости. Мужчина-грек очень чувствителен к вопросам денежного обеспечения и доминирования в семье. В воспитании детей супруги находятся на приблизительно одинаковом уровне. Греки-мужчины более снисходительны к проявлению супругой некой автономии, рассогласованию норм поведения обоих а также в вопросах, касающихся ревности. Для жены конфликтными вопросами являются расхождение отношений к деньгам, нарушение ролевых ожиданий, а также вопросы, связанные с родственниками. Но в любом случае разрешение практически всех конфликтов – конструктивное.

Выводы. В браках те или иные конфликты неизбежны, поскольку между двумя людьми всегда найдутся отличия во взглядах и мировоззрении. Эта ситуация усугубляется при заключении межэтнических браков, потому что два человека сталкиваются не только с индивидуальными, но и с культурными различиями. Наше исследование межэтнических браков, в частности, показало, что конфликты в них возникают по таким основным показателям, как выражение любви и интимности, взглядам на брак и воспитание детей. Другой потенциальный источник конфликтов – это разница в понимании мужских и женских гендерных ролей, разница во взглядах на ведение домашнего бюджета и различные представления о браке в целом.

Супругам в межэтническом браке необходимо развивать межкультурное восприятие и конструктивный метод разрешения конфликтов, чтобы сделать счастливыми свои взаимоотношения. Межнациональные браки очень важны, так как они являются фактором культурного и этнического сближения народов.

студент Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка (м. Суми),
науковий керівник: викладач. Чижиченко Н. М.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІТЕЙ З НЕПОВНОЇ СІМ'Ї ВІКУ РАННЬОЇ ЮНОСТІ

У результаті багаторазових досліджень стало зрозуміло, що питання, яке ми вивчаємо, досить вагоме на сьогодні.

Т. С. Зубкова вважає, що неповна сім'я – мала соціальна група, спільно мешкаючих одного з батьків і його дітей (дитини), що утворилася в результаті розлучення, смерті чоловіка або жінки, народження або всиновлення дитини поза шлюбом, у якій відповідальність за виховання й соціалізацію дітей несе, як правило, один з батьків.

Існування неповних сімей обумовлюється в основному наступними причинами:

- а) смертю чоловіка або жінки;
- б) відносно широко розповсюдженою позашлюбною народжуваністю;
- в) розпадом шлюбів.

У зв'язку із цим розрізняють наступні різновиди неповних сімей: осиротіла, позашлюбна, розведена, яка розпалася. Залежно від того, хто з батьків займається вихованням дитини, виділяють: материнські й батьківські неповні сім'ї. По кількості поколінь у сім'ї розрізняють: неповну просту – мати (батько) з дитиною або декількома дітьми й неповна розширену – мати (батько) з одним або декількома дітьми й іншими родичами. Останні становлять абсолютну більшість серед неповних сімей.

Осиротіла неповна сім'я – утвориться в результаті смерті одного з батьків. Незважаючи на те що втрата близької людини – це страшний удар для сім'ї, її члени, які залишилися здатні згуртуватися й підтримати цілісність сімейної групи. Родинні зв'язки в таких сім'ях не руйнуються: зберігаються взаємини з усіма родичами, які продовжують залишатися членами сім'ї.

Неповна розведена сім'я – сім'я в якій батьки з якоїсь причини на захотіли або не змогли жити разом. Дитина, яка виросла в такій сім'ї, одержує психологічну травму, спричиняється появи почуття неповноцінності, страху, сорому.

Позашлюбна сім'я (самотня мати) має свої особливості. У силу яких або обставин жінка приймає рішення мати дитину не одружуючись. Це може бути бажання скрасити самотність, прагнення задовольнити потребу в материнстві або залишити дитину як нагадування про людину, яку вона жагуче любила та інші причини. Позашлюбна народжуваність займає більше значне місце в появі неповних сімей, вона підтримується ростом позашлюбних зв'язків серед молоді, чому сприяють культурологічні зміни, ослаблення контролю в міських умовах з боку батьківських родин і недоробки в області статевого виховання.

За даними Державної служби статистики, в 2012 році в Україні було зареєстровано 278 тисяч шлюбів і більше 168 тисяч сімей залишилися неповними. Виходить, що розпадається 6 з 10 шлюбів. 50–60 % всіх випадків припадає на молоді сім'ї, з яких більша частина розлучається в перші три місяці – півтора року спільного життя. Безумовно, повноцінна сім'я для дитини важлива на будь-якому життєвому проміжку: від перших кроків до глибокої старості для того, щоб виконувати свої функції. В нашій статті ми розглядаємо психологічні особливості дітей з неповної сім'ї раннього юнацького віку.

Юнацький вік – період життя людини між підлітковим віком і дорослістю. У схемі вікової періодизації онтогенезу, прийнятої фахівцями з проблем вікової психології, юнацький вік був визначений як 17-21 років (для хлопців) і 16-20 років (для дівчат).

Юнацький вік є одним з визначних етапів розвитку особистості. Вивченню юнацького віку в сучасній психології присвячено багато досліджень. Разом з тим існують великі розбіжності в поглядах на основні імпульси розвитку в юності, часові межі та головні особливості цього періоду. Дослідження А. Д. Андреевої, Л. І. Божович, Л. С. Виготського, Б. С. Круглова, К. Левіна,

О. М. Леонтьєва, В. С. Мерліна, Ж. Піаже, О. М. Прихожан, Д. І. Фельдштейна та інших свідчать, що юність є періодом самовизначення, розвитку механізмів самоусвідомлення та становлення ідентичності.

Передумовою цих процесів є розвиток пізнавальної, емоційно-вольової, ціннісної сфер особистості, а також становлення адекватної та позитивної ідентичності. На основі ціннісного самовизначення особистість здійснює професійний вибір, має можливість обмірковувати, планувати, структурувати свій життєвий шлях.

Є категорія молодих людей, у яких становлення ідентичності проходить із значними труднощами. Це зумовлено тим, що особистість у період юності, коли вибір ідентичності стає необхідним, реально виявляється не готовою до цього, оскільки не сформованість рефлексивних складових самосвідомості ускладнює процес становлення індивідуальної системи ціннісних орієнтацій, що призводить до аномальних ліній розвитку ідентичності. У такій ситуації молода людина не може виробити систему цілей, планів, ідеалів, завершити психологічне самовизначення.

Отже, значимість повної сім'ї для формування про соціальної особистості в юнацький період наявна. Розвиток і виховання, отримане від двох батьків носитиме гармонійний характер, на відміну від неповної сім'ї. Одноплановість родинного виховання може бути чинниками, що провокують посилення акцентуацій у поведінці, що в поєднанні з особливостями цього вікового періоду (реакції емансипації, групування з однолітками, захоплення (хобі), сексуальний потяг тощо) може стати причиною деструктивної поведінки і кризових станів, що переживаються юнаками та дівчатами в цей віковий період. Підлітки стають проблемними, погано поводяться, адже вони хочуть відчувати себе коханими, сильними, значимими, відчувати, що у них є сім'я, котра є потужним інститутом соціалізації і відіграє ключову роль у формуванні особистих якостей і мотивів юнаків, в керуванні їх соціальною поведінкою, передачі їм цінностей, переконань і норм, що властиві для певної культури.

**ПСИХОТЕХНІЧНИЙ РЕПЕРТУАР ПОЗИТИВНОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ
ЯК ЗАСІБ ОПТИМІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ
НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ**

В контексті гуманістичної спрямованості змісту і методів вищої освіти актуальності набуває дослідження педагогічного спілкування як різновиду професійного спілкування педагога зі студентами, спрямованого на вирішення завдань навчання, розвитку і виховання майбутнього фахівця. Сучасні дослідники в царині психолого-педагогічних наук розглядають структуру, функції, форми і стильові характеристики педагогічного спілкування (І. Д. Бех, О. О. Бодальов, М. Й. Боришевський, В. М. Галузяк, В. С. Грехнєв, В. А. Кан-Калік, Г. О. Ковальов, Я. Л. Коломінський, О. О. Леонтьєв, М. І. Лісіна, Б. Ф. Ломов, Г. Ю. Микитюк, Н. В. Носова та ін.). Незважаючи на вагомий внесок вищезазначених радянських і вітчизняних та зарубіжних (В. Кессель, А. Косаковські, В. Фрізен, Г. Хібш та ін.) учених у теоретичне осмислення феномену педагогічного спілкування у вищих навчальних закладах, концептуалізація та розробка засобів оптимізації цього спілкування, запозичених із методичного арсеналу авторитетних психотерапевтичних напрямків, ще не стали предметом спеціального дослідження.

В концептуальному осмисленні феномену педагогічного спілкування ми виходимо із твердження про важливість здійснення викладачем як суб'єктом адекватного вибору виховних впливів відповідно до поставленої ним мети. Завдання викладача у налагодженні продуктивних навчально-виховних взаємин ускладнюється необхідністю рефлексії власної позиції «тут і тепер» і відповідним вибором «адекватної реакції» на актуальне педагогічне завдання у контексті конкретної комунікативної ситуації. Специфікою роботи викладача є відсутність сприятливих умов і брак ресурсів для задоволення природної потреби у автентичній цілісності і

конгруентному самовияві. Тому в основу розробки експериментальної програми з оптимізації педагогічного спілкування у ВНЗ засобами позитивної психотерапії лягла концепція, відповідно до якої механізмами особистісного самовизначення, діяльнісної самореалізації і духовної трансценденції слугують прийняття і реалізація суб'єктом екзистенційної свободи та особистої відповідальності за здійснені, прогнозовані та нереалізовані вибори. Позитивна психотерапія як окремий психотерапевтичний напрям надає потужний інструментарій і необхідні «конструкти» для проведення групової роботи з реалізації програми оптимізації педагогічного спілкування у ВНЗ. Специфікою позитивної групової психотерапії є її здійснення у двох вимірах: навчальному й терапевтичному, тобто, окрім особистісно-емоційного досвіду, учасник робочої групи у руслі Positum-підходу знайомляться з теоретичними аспектами напрямку.

Робота групи за методом позитивної психотерапії відбувається згідно з трьома фундаментальними положеннями, які визначають методологічну основу психологічного супроводу особистості. Відповідно до *першого* з них – *позитум-підходу*, що співвідноситься із принципом *надії* – концепції опори на конструктивну природу людини, остання наділена двома базовими здатностями – до любові і пізнання, які розвиваються та оформлюються в актуальні здібності під дією трьох факторів: тіла, середовища та епохи.

Відповідно до першого положення метод позитивної психотерапії містить у своєму арсеналі певні техніки психологічної допомоги. *Позитивна реінтерпретація* полягає у розкритті прихованого змісту та ціннісного потенціалу подій, у які залучена людина, вона являє собою базову навичку позитивного мислення. *Крос-культурний підхід* являє собою імпульс до апробування альтернативного способу мислення. Транскультуральне бачення і сприйняття дійсності дає змогу повноцінно розуміти і безоцінково сприймати вчинки і реакції партнера по спілкуванню, а також сприяє розширенню меж власного арсеналу способів дій.

Досвід застосування техніки «*Метафора*» у психотерапевтичній практиці є особливим надбанням позитивної психотерапії, яке виконує функцію зміни життєвих диспозицій, а, отже, виховного і терапевтичного впливу. Ефективність використання метафоричних образів у мовленні виражається у наданні кожним індивідом власного сенсу почутому відповідно до набутого досвіду та психоемоційного стану, а також до переконання в істинності, чи, навпаки, розуміння відносності певних норм і ціннісних орієнтацій.

Таким чином, перше фундаментальне положення – «позитум-підхід» (принцип надії) – сприяє зміні емоційного стану людини, створенню продуктивного поля відносин, завдяки якому відбувається послаблення впливу старих неадаптивних установок, активізується пошукова активність, розвивається здатність адекватного відображення реальної дійсності.

Другим концептуальним положенням роботи у методі позитивної психотерапії є концепція *диференційного аналізу* змісту і динаміки актуального, базового і внутрішнього *конфліктів*. Відповідно до другого положення, що відповідає *принципу балансу*, кожна людина при вирішенні своїх проблем застосовує чотири форми переробки конфліктів: тілесна сфера («втеча» у хворобу, лікування, профілактику / у спорт, естетику тіла); сфера діяльності («втеча» в роботу, процес роботи (старанність), результат діяльності (цілеспрямованість), втеча в науку, боротьбу з проблемами (героїзм) / «втеча» в байдужість до роботи, бездіяльність, втеча від вимог роботи (лінощі)); сфера контактів («втеча» у поглинутість спілкуванням, у свята, святкування / «втеча» в самотність, замкненість); сфера сенсів, фантазії та інтуїції («втеча» у фантазії, релігію, служіння (порятунок знедолених) / знецінення, цинізм, депресія). У диференційному аналізі змісту внутрішнього конфлікту застосовується також вивчення чотирьох базових емоційних установок людини (чотирьох ідентичностей: «Я», «Ти», «Ми», «Пра-Ми»), тобто причини (підґрунтя) того, що вона віддає перевагу одним видам і формам соціальних стосунків замість інших.

Третім ключовим положенням методу позитивної психотерапії є ідея *п'ятикрокової стратегії* допомоги та самодопомоги, кожен етап якої передбачає здійснення певної мети та втілення конкретного змісту. Принциповим є те, що на кожній стадії п'ятикрокової моделі задіяні певні актуальні здібності, які визначають перебіг даного етапу інтеракції. Так, етап *дистанціювання*, на якому відбувається налагодження контакту та розкриття змісту повідомлення, підтримується за допомогою принципу надії, здатності любити і приймати, приділяти час та надавати простір, а також виказувати довіру та проявляти терплячість. Етап *інвентаризації* передбачає дослідження визначеного під час взаємодії питання та задіяння здатності до пізнання.

Підтримка партнера по спілкуванню відбувається на стадії *ситуативного заохочення*, на якій важливими стають первинні актуальні здібності суб'єкта. Стадія *вербалізації* передбачає вироблення способів розв'язання та шляхів реалізації намічених планів, при якій першочерговим є можливість знаходження балансу між здатностями щирості та ввічливості. Остання стадія пов'язана з *конструюванням майбутнього*, розширенням світогляду людини та її ціннісним самовизначенням. Таким чином, кожен момент міжособистісної взаємодії акцентує певну стадію п'ятикрокової моделі допомоги у позитивній психології.

Здійснення *принципу самодопомоги* за своєю суттю є результатом, продуктом і наслідком роботи у руслі позитивної психотерапії, коли людина вчиться не переносити конфлікт на інші сфери життєдіяльності, проте відкриває нові можливості, визначає нові цілі, беручи при цьому на себе відповідальність за здійснені вибори, скоєні вчинки і за власне майбутнє.

Таким чином, позитивна психотерапія як окремий і самодостатній метод володіє надійною методологічною і психотехнічною базою надання психологічної допомоги різного рівня. Тому запозичення і застосування процедурного психотехнічного потенціалу цього методу розкриває перспективи ефективного впровадження основних ідей програми оптимізації педагогічного спілкування у ВНЗ.

студентка Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка (м. Суми),
науковий керівник: викладач кафедри
практичної психології Вертель А. В.

ОСОБЛИВОСТІ ДІЛОВОГО ЕТИКЕТУ НА ПРИКЛАДІ АНГЛІЇ ТА УКРАЇНИ

Діловий етикет – важлива складова ділових відносин, яка базується на багатовіковій мудрості, визначальних уявленнях про духовні цінності (справедливість, чесність, вірність слову і т. д.). Встановлення міцних ділових відносин із зарубіжними партнерами можливо тільки за умови вивчення ділового етикету тієї країни, з представником якої налагоджують діловий контакт. У зв'язку з цим метою даної роботи є аналіз національних особливостей ділової поведінки на теренах Великої Британії та України.

Дипломатичний протокол має міжнародний характер та регламентує правила, традиції, звичаї та умовності, яких дотримуються дипломатичні представники у міжнародному спілкуванні, однак кожна країна має свої особливості дипломатичного протоколу. Тому для новоприбулого дипломата особливо важливим є ознайомлення з протоколом держави перебування.

Основною властивістю ділового етикету англійців є утилітаризм (усе має давати прибутки). Рідко можна натрапити на людину, некомпетентну з тих питань, стосовно яких тривають перемовини, адже тут діловий етикет вирізняється доволі високим професіоналізмом та умінням вибрати найкращий час для переговорів. Характерною ознакою англійців у діловому спілкуванні є ввічливість, небагатослівність. У той же час англієць дуже чутливий до натяків, добре розуміє гумор, але не любить «брудних» жартів і тому їх засуджує. Всі ці особливості відображаються у дипломатії. «Мовчання – ознака згоди», – говорять українці. Для англійців мовчання означає просто небажання відповідати.

Англіїці охоче діляться своїми знаннями і досвідом, нерідко відкривають таємниці ремесла й особливостей ринку. Вони спостережливі, обізнані в літературі, мистецтві, чудові психологи, не терплять фальші та приховування, професійної слабкості в маркетингу. Слід зазначити, що у діловому етикеті Англії існує певний ритуал спілкування, якого намагаються суворо дотримуватися: в особистому спілкуванні, під час телефонної розмови, при проведенні ділових ланчей, обідів, під час відвідувань виставок, семінарів, симпозіумів, конгресів, тенісних турнірів, тощо, а також у роботі престижних клубів (В. М. Шеломенцев, 2003).

На відміну від англійців, українці не на стільки суворо слідують порядку денному, тому частина розмови під час зустрічі може не мати відношення до бізнесу. В українців ділові зустрічі часто проходять в неформальній обстановці, так як це допомагає будувати взаємовідносини в невимушеній обстановці, влаштовуючи ділову зустріч із застіллям у себе вдома.

В Україні діють згідно гендерних ролей: чоловіки відкривають жінкам двері та наливають їм напої, в той час, коли в Англії при ділових зустрічах дамам не цілують руку і, не говорять компліментів, оскільки це може бути розцінено як нетактовність. Українці до вітання рукостисканням вдаються завжди, на відміну від англійців, які потискають один одному руки лише при першій зустрічі.

Українці переважно будують бізнес зі знайомим людьми, тому вони надають перевагу невеликій розмові на початку зустрічі для того, аби познайомитися з колегою ближче. Якщо це сталося, то можна розраховувати на більш відверту розмову.

Важливою частиною ділового етикету є зовнішній вигляд. В Англії дотримуються суворих правил, вибираючи одяг для ділових візитів. На обід приходять у смокінгу, на офіційний вечір одягають фрак. Українці, в свою чергу одягаються формально – чоловіки носять костюм з краваткою, а жінки – діловий костюм або сукню (О. П. Сагайдак, 2006).

До сьогоднішнього дня зберігаються розбіжності у нормах і правилах поведінки та спілкування в різних країнах. Національні особливості, історія, клімат, історично сформовані моральні норми впливають на те, як бізнесмени одягаються, поведяться, що вважають пристойним і гідним, і що є знаком ненадійності або неповаги до ділового партнера. Однак, незважаючи на існуючі відмінності в традиціях і правилах в різних країнах, основні принципи залишаються постійними – повага до ділового партнера і його часу, повагу його права на особисте життя і підтримку певної дистанції при діловому спілкуванні, повага до культури та історії даної країни.

РОЗДІЛ III. НАСТАНОВИ ТА ПЕРЕКОНАННЯ МОЛОДІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Бушнєв Юрій Сергійович

аспірант Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка (м. Суми),
науковий керівник: к.п.н., проф. Козлова О. Г.

МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Дослідження громадянської позиції майбутніх учителів є актуальною психолого-педагогічною проблемою, оскільки дозволяє виявити закономірності формування і вияву найбільш «необхідних» суспільству характеристик особистості. Адже громадянська позиція, як «усвідомлення громадянином своїх прав і обов'язків щодо держави, суспільства» є умовою гармонійного розвитку як особистості, так і суспільства загалом. За невизначеності суспільних вимог до особистості та моральних цінностей побудови суспільства саме громадянськість є стрижнем, навколо якого доцільно і необхідно будувати цілісну особистість (І. Д. Бех, М. Й. Боришевський, Л. А. Снігур). Цінності, безумовно є тим феноменом, котрий найтісніше пов'язаний з сферою потреб людини, так як певна система цінностей втілюється, опредметнюється в тих чи інших конкретних феноменах, пов'язаних з відповідними формами життєдіяльності, в яких і здійснюється оволодіння цінностями, їх поступове перетворення з явища «зовнішнього» у явище «для себе», тобто відбувається переведення цінностей суспільних у цінності суб'єктивно значущі для самого індивіда.

Сьогодні ми є не лише свідками, але й учасниками кризи моральності і правосвідомості, соціальної нестабільності, політичної дезорієнтації та дестабілізації молоді. Важливим чинником цієї кризи цінностей є крах тоталітарної системи, яка формувала у всіх єдину систему цінностей та ціннісних орієнтацій. Пошуки нових ціннісних орієнтацій важкі самі по собі, ускладнені соціально – економічною

кризою, але стають життєво важливими і необхідними засобами опори в життєвих колізіях. Сучасні цінності – актуально ідеологічна проблема, проблема формування світогляду, що виступає інтегративною основою діяльності, як окремого індивіду, так і будь – якої малої чи великої соціальної групи, колективу, нації, всього людства. Це також нова проблема, що має проростати і кристалізуватися заново, причому вибір світоглядних позицій, а отже і цінностей покладається на індивід, як суб'єкта життєдіяльності. Це звичайно проблема загальної значущості, бо процес державотворення в Україні висуває на передній план такі спільні для всіх ідеологічні цінності, як патріотизм та громадянськість, та їх відображення у свідомості, світогляді та поведінці.

Оскільки загальноприйнятою серед педагогів є думка про те, що виховання на основі цінностей – це провідний шлях формування особистості, її духовного світу, то в сучасних умовах постає питання не лише про ціннісне виховання, але й про ціннісне навчання, тобто навчання, яке має своїм кінцевим результатом не знання, а формування «аксіологічного світогляду, який оперує ціннісними категоріями». Це нова для нас проблема, яка потребує адекватного розв'язання.

Слід відзначити, що в своєму загалі цінності розглядаються передусім, як категорія моралі в найширшому її розумінні. У нас значно менше тяжіють до розгляду цінностей в прагматично – раціональному розумінні, характерному для північноамериканської цивілізації, бо ми бачимо в цінностях, ціннісних орієнтаціях ідеали та ідеї моральності, тісно пов'язані більше з ідеалістичним світоглядом, з осучасненою християнською культурною традицією. Так вважає переважна більшість педагогів.

Отже, формування громадянської позиції майбутніх учителів безпосередньо пов'язане з основними засадами побудови держави: тоталітарної, демократичної, громадянської, відкритої. Якщо створення тоталітарного режиму зумовлює пригноблення особистості, відкритого суспільства і також часто поєднується з різновидами непримиренності, пошуку ворогів і неоколоніалізму, то перспективним в усі часи було, є і буде формування та розвиток

демократично – громадянського суспільства. Тому особливо важливим є будівництво в Україні суверенної, незалежної, демократичної, соціальної, правової, цілісної держави і системи виховання на основі принципів гуманізму, демократичності, толерантності, пріоритетності загальнолюдських духовних цінностей, гнучкості та прогностичності. Проте доцільно врахувати, що між визначенням і проголошенням принципів до їх закріплення і утвердження в суспільстві лежить щоденний всебічний аналіз і праця інститутів держави, громадськості і конкретної особистості.

Тому завдання демократичної держави полягають у створенні умов для формування виваженої громадянської позиції, громадянської думки, як цілеспрямовано під впливом державних інститутів, так і волевиявленням особистості чи колективу, народу, духовна сфера якого включає таку систему цінностей та ціннісних орієнтацій: утвердження в між людських стосунках гуманних начал – доброти, справедливості, толерантності, щирості, сумлінності, власної гідності, взаємоповаги, відповідальності, принциповості і негативного ставлення до фальші, цинізму та лицемірства.

Гільова Лариса Леонідівна

старший викладач Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка (м. Суми)

ІДЕЇ КРОС-КУЛЬТУРНОСТІ В НАВЧАННІ І ВИХОВАННІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Постановка проблеми. Сучасний світ бурхливо змінюється. Зміни, що відбуваються в соціально-політичному, економічному житті країн світу, в інформаційному та культурному просторі, а також в суспільній психології потребують від молоді людини усвідомленості і рефлексивності, гнучкості і самостійності мислення, підвищення особистісної ефективності і соціального партнерства, розвитку адаптаційного потенціалу особистості. Інтеграційні процеси, які пов'язані з появою всесвітньої комунікаційної мережі створюють ряд передумов для активізації засад полікультурної освіти і виховання.

Реформування освіти в Україні передбачає впровадження нових підходів щодо навчання і виховання студентської молоді. Характеристиками нової освітньої моделі на думку представників системно мислєдїяльнїсного пїдходу Г. П. Щєдровицького, Л. М. Духанїної, І. Д. Фруміна мають стати: орієнтація на створення знань, дослідження і комунікацію; створення командних проєктів, ділових і моделюючих ігор, що передбачають навчання через досвід в умовах полікультурного середовища. В цілому дана модель акцентує увагу на продуктивності роботи і навчання у груповому форматі з метою пїдсилення ефективности навчання і розвитку учасників групи, а також розвитку їх соціального і емоційного інтелекту.

Мета статті – окреслити можливості перенесення крос-культурних ідей в систему вищої освіти України.

Щодо змісту і практичного наповнення поняття крос-культурність, а також близьких до нього транс-, мульті-, полікультурність, то тут немає єдності серед освітян і науковців. Ці поняття стали на Заході предметом дискусій, починаючи з 70-х років минулого столїття. А в Україні почали утверджуватись на початку 90-х років. Модель навчання майбутнього знімає питання про те, що одна система (будь-то культура, освіта чи навчання) переважає іншу в розумі, цінності та значущості. Концепція крос-культурності в психотерапії і вихованні особистості була розроблена доктором медицини, німецьким психотерапевтом Носсратом Пезешкіаном (Peseschkian N.: 1970, 1975, 1977, 1979, 1980). Він зазначав, що залучення іншого зразка життя і мислення є потенціалом для розширення можливостей: ми вчимося бачити своє відображення в людських образах інших і вчимося знаходити нові рішення і використовувати їх. Український Інститут Позитивної крос-культурної психотерапії і менеджменту з 2005 року теоретично і методично розвиває концепцію всебічного крос-культурного розвитку людини. Ми проїлюструємо використання крос – культурного пїдходу в освіті на прикладі трьох аспектів: психофізіологічного, технологічного (методичного), особистісного.

Останнім часом на ринку праці зростає попит на креативний клас (Creativ Class). Університетська освіта потребує вивчення і створення умов для прояву творчого мислення студентів. Де знайти молодій людині джерело для натхнення і цілеспрямованої творчості: розробки нового і впровадження інновацій.

Творчість як процес життєдіяльності має цілісну структуру – єдність почуттів, думок і дій. Спочатку людина переживає піднесення і насагу, які можуть бути викликані особливими почуттями під впливом, наприклад, сильного художнього враження, естетичного задоволення, відчуттям таємниці і передчуттям відкриття, радістю від вирішення складного завдання, або піднесеним почуттям єдності від близькості з Іншим, чи то єдністю і злиттям з природою, ейфорією від усвідомлення своїх власних сил і можливостей, розуміння світу і свого місця в ньому. Саме такі вершинні переживання сприяють появі нового внутрішнього змісту. Внутрішній зміст оформлюється в ідеях, думках та образах і прагне бути втіленим у інноваціях і винаходах. Моменти появи внутрішнього змісту надзвичайно важливі, так як саме в них акумулюється потенціал внутрішнього розвитку особистості.

Якщо розглядати творчий розвиток особистості з психофізіологічного аспекту, то в його основі лежать два типи людського мислення, логічне і образне. Загальновідомим є науковий факт про півкульну асиметрію головного мозку: ліва півкуля мозку відповідає за математичну логіку, аналіз, знакове кодування – декодування інформації, мову, «вербальний інтелект», алгоритмізацію, структурування, правила; права півкуля – за відчуття та «кінестетичний інтелект», почуття, емоції, інтуїцію, фантазію, синтез, образи, ірраціональність. І тільки об'єднана робота двох півкуль призводить до розробки креативного продукту.

Аналіз прогресивного досвіду у навчанні дозволяє зробити наступні висновки про технологічний аспект. Сучасна освіта молоді потребує поєднання як традиційних форм і методів навчання, які більше залучають в роботу ліву півкулю, так і інноваційних експериментальних творчих. Застосування тільки традиційних для нашої освіти форм (лекція, семінар) призводить до дисбалансу в сторону логічного

мислення, характеризується критичним поглядом на нестандартні ідеї та орієнтацією тільки на результат. Дисбаланс в сторону образного мислення веде до виникнення нереалістичних ідей, орієнтації тільки на процес, відсутності порядку, системності, результату. Для творчої реалізації молоді необхідно еквівалентне співвідношення методів, що орієнтовані як на процес, так і на результат.

Останнім часом студентська молодь має широкі можливості для інтеграції в культури і в системи освіти різних країн світу. Транскультуральна ситуація навчання молоді сприяє усвідомленню своєї культурної унікальності і знайомству і запозиченню ресурсів інших культур. Так, західна культура – це культура раціонального моделювання, спрямування на досягнення, на розвиток цілеспрямованості, порядку, точності і справедливості. Східна культура розвитку – це розвиток чутливості, контактів, здібності щиро виражати почуття, прагнення до мрії і пошуку смислів, духовності.

Дякуючи інтеграції трьох аспектів можна створювати крос-культурно гармонійні, цілісні і змістовно збалансовані програми навчання і виховання студентської молоді.

Горова Ірина Миколаївна

студентка Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка (м. Суми),
науковий керівник: викладач Данильченко Н. О.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДХОДІВ ДО ДИТЯЧО–БАТЬКІВСЬКИХ ВЗАЄМИН В ЗАРУБІЖНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Актуальність. Вивчення дитячо-батьківських стосунків є надзвичайно важливим як для розуміння чинників, що впливають на становлення особистості дитини, так і для організації виховної практики. Проблема взаємин батьків і дітей – складна і парадоксальна. Складність її – в прихованому, інтимному характері людських відносин, делікатності «зовнішнього» проникнення в них. А парадоксальність у тому, що при всій її важливості, батьки її зазвичай не помічають, бо не мають для цього необхідної психолого-педагогічної інформації. Про значущість даної проблеми свідчить той факт, що багато авторитетних

психологічних теорій не обійшли увагою цю проблему. Тому **метою** нашої роботи є визначити особливості підходів до дитячо-батьківських взаємин в зарубіжній психології.

Перші експериментальні дослідження в галузі дитячо-батьківських взаємин були розпочаті в 1899 році, коли Сірс у співпраці з Холлом розробили опитувальник для батьків. На сьогоднішній день в зарубіжній психології опубліковано більше 800 досліджень на тему дитячо-батьківських стосунків.

Визначення дитячо-батьківських взаємин дуже широке і згідно словника А. А. Бодальова трактується як: а) власне емоційні стосунки дітей і батьків; б) характер взаємодії дитини з дорослим, характер батьківського виховання, як реалізація однієї з основних функцій сім'ї.

Специфіка дитячо-батьківських стосунків у зарубіжній психології традиційно досліджується в рамках психоаналітичного (З. Фрейд, Е. Еріксон, Е. Фромм, Д. Віннікот, Ф. Дольто та ін.), біхевіористського (Дж. Уотсон, Р. Сірс, А. Бандура та ін.) і гуманістичного (К. Роджерс, Т. Гордон, В. Сатир та ін.) напрямків.

Так, у психоаналізі З. Фрейда впливу батьків на психічний розвиток дитини відводиться центральне місце. У перші роки життя дитини батьки (і особливо мати) – це особи, з якими пов'язані найважливіші ранні переживання.

Особливе значення для формування структури особистості, на думку автора, має характер відносин з батьками у віці від 3-6 років (саме в цей період виникає «Едипів комплекс» у хлопчиків і «комплекс Електри» у дівчаток). Спілкування з батьками в ранні роки, їх вплив на способи вирішення типових вікових протиріч, конфлікти і невдачі адаптації проявляються згодом характерними проблемами вже у дорослої людини.

У своїй теорії Е. Еріксон проаналізував позиції Фрейда в розумінні ролі середовища, культури і соціального оточення в розвитку дитини. Як і Фрейд він зазначав, що в ранні роки людина відчуває істотний вплив з боку сім'ї, але пізніше на неї справляють істотний вплив сусіди, однокласники, школа та інші соціальні інститути, культурні та історичні умови.

Також наголошує на значущості ролей матері і батька у розвитку дітей, Е. Фромм, зокрема на особливостях любові. Батьківська любов в основному – це обумовлена любов, її можна і потрібно заслужити досягненнями, виконанням обов'язків, відповідністю очікуванням, дисципліною. Материнська ж любов безумовна: дитина любима просто за те, що вона є. Якщо у матері буде віра в життя, не буде тривоги, лише тоді вона зможе передати дитині відчуття безпеки.

Біхевіористи зосередились на техніку поведінки і дисципліну дитини. Дж. Уотсон та його однодумці прийшли до висновку про те, що психіка людини має мінімум вроджених компонентів, її розвиток залежить в основному від соціального оточення та умов життя. Зовнішні, впливи середовища визначають зміст поведінки дитини, характер її розвитку. Тому найважливіше – це особлива організація оточення дитини (сім'ї).

Р. Сіре використовував психоаналітичні поняття придушення, регресія, проекція, ідентифікація та принципи теорії навчання для аналізу впливу батьків на розвиток дитини. Мати і батько виступають як основні підкріплюючі посередники, що виявляють поведінку, яку необхідно змінити і допомагають дитині засвоїти більш зрілі форми поведінки.

Необіхевіорист А. Бандура вбачав у батьківській поведінці зразок для наслідування дитини в спробах вибудувати власну поведінку, а підкріплення, на його думку, необхідно для збереження поведінки, що виникла на основі наслідування.

Один з найбільш відомих підходів до розуміння відносин в сім'ї розроблений А. Адлером, який відводив велике значення у формуванні структури особистості людини сім'ї. Автор вважав, що дитина народжується не з готовими структурами особистості, а лише з їх прообразами, які формуються в процесі життя в соціумі. Найбільш важливою структурою він називає стиль життя. Почуття спільності – це основа, яка визначає зміст і напрям стилю життя. Розвиток почуття спільності пов'язане з близькими дорослими, насамперед з матір'ю.

К. Роджерс та Т. Гордон стверджували, що людині властива потреба позитивного ставлення, яка задовольняється, коли дитина

відчуває схвалення і любов з боку оточуючих в першу чергу з боку сім'ї. На думку К. Роджерса, для позитивної взаємодії батькам з дітьми необхідні три основних вміння: чути, що дитина хоче сказати; висловлювати власні думки і почуття доступно для розуміння дитини; вирішувати спірні питання, так щоб результатами були задоволені обидві конфліктуючі сторони.

Таким чином, спільним у поглядах зарубіжних психологів на дитячо-батьківські взаємини є те, що сім'я розглядається як важливий фактор формування особистості дитини. А відмінне визначається особливостями конкретного підходу: у психоаналізі батьки виступають як чинники психологічних травм дитини, гуманісти вважають, що головне завдання матері і батька полягає у створенні сприятливої атмосфери для розвитку дитини, а біхевіористи стверджують, що батьки повинні виробляти у дітей бажані форми поведінки шляхом підкріплення.

Гулакова Людмила Николаевна

студентка Сумского государственного педагогического
университета имени А. С. Макаренка (г. Сумы),
научный руководитель: преподаватель кафедры
практической психологии Вертель А. В.

ОТНОШЕНИЕ К БРАКУ В ТРАДИЦИОННЫХ КУЛЬТУРАХ МУСУЛЬМАНСКОГО ВОСТОКА И УКРАИНЫ

Брак – регулируемая обществом и, в большинстве государств, регистрируемая в соответствующих государственных органах семейная связь между людьми, достигшими брачного возраста, которая определяет их права и обязанности по отношению друг к другу (А. И. Антонов, 2007). Традиционно брак заключается между одним мужчиной и одной женщиной.

Модели поведения мужа и жены определяются тем, как они понимают основные цели, задачи семейной жизни. Каждый из супругов вносит свой вклад в семейную кооперацию. Поведение мужа или жены организуется в ответ на те требования, которые предъявляет брачный партнер. Если же поведение не соответствует

этим ожиданиям и требованиям, то возникают конфликтные ситуации, взаимные обвинения в том, что обязательства не выполняются (А. К. Байбурина, 2009). Межличностные отношения в браке постепенно формируют общие для обоих супругов социально-психологические установки, взгляды, вкусы и привязанности. Т. В. Андреева, И. В. Гребенников и В. А. Сысенко выделяют три основные ступени готовности молодёжи к браку:

Физическая зрелость. Принято считать, что наступление брачного возраста означает завершение физического развития человека. Это означает способность молодых людей к зачатию ребёнка без ущерба для своего здоровья, а для девушки ещё и способность выносить и родить здорового ребёнка.

Социальная зрелость. Среди принятых в обществе показателей социальной готовности к созданию семьи можно отнести следующие: завершение образования, приобретение профессии или продолжение получения высшего образования, начало самостоятельной трудовой деятельности. С этим неразрывно связано социально-экономическая готовность к браку, суть которой состоит в возможности молодых людей самостоятельно материально обеспечить себя и свою семью.

Этико-психологическая готовность к браку. Ключевой предпосылкой гармонии супружества и прочности семьи является этико-психологическая готовность вступающих в брак.

Социально-психологические различия между мужчинами и женщинами должны иметь место во всех рассматриваемых ценностно-мотивационных аспектах становления брачных отношений.

Статистика последних лет не оставляет никаких сомнений: число браков уменьшается в Украине, а разводов, наоборот, увеличивается. Откладывание браков и рождения детей деформирует традиционную модель жизненного цикла человека и семьи. В частности, новым для Украины является тот факт, что некоторые женщины предпочитают рожать раньше, чем вступать в брак. Наибольшую часть семей, имеющих одного или двоих детей, составляют семьи, где супруги, особенно жена, имеют оконченное среднее специальное или высшее образование. Современные

женщины часто откладывают рождение первенца до своего тридцатилетия (А. К. Байбурина, 2009). Широко распространенным стало внебрачное материнство в очень молодом возрасте и несознательная многодетность социально неблагополучных семей.

Экономические трудности, неустроенность молодежи, неуверенность в будущем – одни из главных причин распространения нетрадиционных для Украины брачно-семейных отношений.

Сегодня многие современные девушки не представляют себя в роли жены, хорошей матери. Они видят себя моделью, женщиной, созданной для роскоши. Мечтают об успешной карьере. Исконно природные функции женщины стираются. Интенсивное формирование понятий, «что такое хорошо и что такое плохо» (А. К. Байбурина, 2009) начинается у ребенка с 7 до 14 лет – время матери, которая отвечает за формирование тонкой эмоциональной сферы.

В Странах Востока широкое распространение имеют полигамные браки. Полигиния или групповой брак – многоженство, одна из исторических форм брака, свойственная преимущественно патриархату.

Обыкновенно полигамия является привилегией более знатных, богатых. Впоследствии обычай, перешел в закон, который большею частью ограничивает полигамию определенным числом жён (напр. у мусульман – четырьмя) (Р. Сюкияйнен, 2011).

С социологической точки зрения наличие или отсутствие официальной регистрации брачных отношений, юридического их оформления является чрезвычайно важным индикатором состояния семьи как социального института.

В мусульманских странах государственная регистрация брака хоть и существует формально, но не является обязательной. Наличие же зарегистрированного в установленном порядке брака, не является препятствием для бракосочетания в мечети.

Правовая база мусульманского брака, недостаточно урегулирована на законодательном уровне. Она базируется на Коране и Сунне – основополагающих источниках права. Предметом этой области являются семейные и наследственные отношения, опека и попечительство, взаимные обязанности супругов, родителей и детей,

других родственников. Мусульманин вправе заключить брак с любой женщиной, кроме атеистки. Это объясняется нормами шариата, в соответствии с которыми мужчина с его неограниченной властью в семье сможет обратить жену в свою веру. Однако обязательным условием мусульманского брака является возможность мужчины финансово обеспечить своих жен и детей (Р. Сюкияйнен, 2011).

Традиция мусульманских и некоторых других народов Востока (исповедующих другие религии) подразумевает многоженство, групповой брак. Есть страны, где групповой брак имеет законный статус. В этих странах принято, чтобы в семье на одного мужа приходилось несколько жен. Женщины воспитывают детей, занимаются хозяйством и т. д.

Таким образом, институт семьи в современной Украине на современном этапе развития общества претерпевает серьезные изменения. Это вызвано неопределенностью будущего и не укрепившимся материально-экономическим положением. Растет число фактических браков, не скрепленных официально, как и число разводов. В странах, где превалирует мусульманское население, сохраняется традиционные для ислама социально конвенциональные модели семейно-супружеских отношений, что отличает украинское (секуляризированное) общество от традиционных культур Востока, где влияние религии остается достаточно сильным.

Демочка Юлія Вікторівна

Студентка Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка (м. Суми),
науковий керівник: к. психол.н Усик Д. Б.

ОСОБЛИВОСТІ СПІЛКУВАННЯ СТАРШОГО ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

У статті подано стислий опис особливостей спілкування у старшому підлітковому віці. Висвітлено роль спілкування у даному віковому періоді.

Постановка проблеми: Потреба у спілкуванні є соціальною основою особистих взаємин між людьми, що проявляється вже на ранніх етапах онтогенезу.

Важливою обставиною є те, що в умовах нестабільності суспільства виникає багато неблагополучних, конфліктних сімей, в яких підліток не може достатньо реалізувати свою потребу у спілкуванні, отримати відповіді на численні запитання, які його цікавлять. Внаслідок цього, він зневірюється у можливості існування дружніх і довірливих стосунків між людьми, передчасно розчаровується у людських взаєминах. Нереалізована потреба у спілкуванні спонукає підлітка до пошуку нових знайомих, які, як йому здається, у всьому зрозуміють, допоможуть, але які, на жаль, не завжди є гідним зразком для наслідування.

Вивченню самого феномену людського спілкування, в тому числі спілкування підлітків, присвячені дослідження А. А. Реана, В. С. Мухіної, Р. Ф. Савіних, Я. Л. Коломинського та ін. Проблема психологічних особливостей спілкування в підлітковому віці знайшла своє відображення у роботах психологів А. А. Бодальова, С. А. Васюри, М. П. Волошиної, Г. В. Гнездилової, І. В. Дубровіної, І. С. Кона і С. К. Масгутової.

Мета статті: Розкрити особливості спілкування учнів старшого підліткового віку.

Основна частина: Поняття спілкування, як і будь-яке поняття психології, розроблялося багатьма дослідниками і має різноманітні трактування. Найбільш об'ємно це поняття представила Л. П. Буєва, яка інтерпретує спілкування як процес взаємозв'язку і взаємодії суспільних суб'єктів (особистостей, груп) характеризується обміном діяльністю, інформацією, досвідом, здібностями, вміннями і навичками, а також результатами діяльності; як одна з необхідних і загальних умов формування і розвитку суспільства і особистості [1].

Психологія спілкування в підлітковому віці будується на основі переплетіння двох потреб: відокремлення і потреби включеності у будь-яку групу чи спільність. Посилюється потреба в автономії, недоторканності свого особистого простору. У спілкуванні підлітків відзначається ряд особливостей. Підлітки,

будучи постійно стурбовані самі собою і припускаючи, що інші поділяють їх занепокоєність, зазвичай діють у розрахунку на якусь уявну чи реальну аудиторію.

Перехідний вік – період емансипації дитини від батьків, тобто процес відокремлення від сім'ї, спричинений прагненням підлітка до самостійності. Емансипація може вказувати, наскільки, значущий для підлітка емоційний контакт із батьками в порівнянні з прихильністю до інших людей (дружбою, любов'ю), поведінковою, що виявляється в тому, наскільки жорстко старші регулюють поведінку сина чи доньки, або нормативною, показує, чи орієнтується підліток на ті ж норми і цінності, що і родина, або на будь-які інші [3].

У підлітковому віці спілкування з батьками, вчителями та іншими дорослими починає формуватися під впливом почуття дорослості, що виникає.

Л. С. Виготський, вважає, найважливішим психологічним новоутворенням підліткового віку специфічне почуття дорослості, що штовхає його на затвердження своєї самостійності. Ця дорослість для підлітка спочатку вимальовується в негативному плані як вимоги свободи від залежності і обмежень, властивих положенню дитини. Звідси бурхлива і часом драматична «переоцінка цінностей» і, перш за все, перебудова відносин з батьками.

Сутність спілкування як нормативного процесу подвійна. З одного боку, спілкування підлітків регулюється певними нормами, з іншого – вміщує цілий спектр норм, що регулюють життєдіяльність особи в суспільстві, її поведінку в різних колективах і групах, її участь в пізнанні, діяльності, грі і т.п. Основним каналом, через який підлітки пізнають поліфонічність навколишнього світу, є їх суспільна практика. Визначальну роль в цьому, безумовно, відіграють норми і цінності суспільства і їх реалізація в суспільному житті, але вони засвоюються кожною людиною через призму її безпосереднього оточення.

Найближче комунікативне оточення залежить від сприйняття і засвоєння інформації підлітком. Те середовище, в якому перебуває

підліток, сприймає, оцінює і відбирає інформацію в межах власних норм і цінностей. У результаті навіть інформація, джерелами якої є навчально-виховний процес і засоби масової інформації, сприймається і засвоюється не в чистому вигляді, а більшій або меншій мірі трансформованому вигляді, тобто доповнює, розширює, заглиблює або, навпаки, звужує і обідняє цю інформацію.

Якщо у спілкуванні з дорослими підліток засвоює суспільно значущі критерії оцінок, цілі та мотиви поведінки, способи аналізу дійсності і способи дій, то спілкування з ровесниками є своєрідними випробуванням себе у сфері особистісної, зокрема специфічної моральної, проблематики. У спілкуванні з дорослим підліток завжди перебуває у позиції молодшого, певною мірою підкореного. І лише у стосунках з ровесниками він рівноправний, виконуючи ролі організатора та виконавця, приятеля і суперника, друга, що зберігає чийсь таємницю і довіряє свою іншим.

Саме тому спілкування старших підлітків необхідно вважати важливою психологічною умовою їх особистісного розвитку. Невдачі у спілкуванні призводять до внутрішнього дискомфорту, компенсувати який не можуть ніякі об'єктивні високі показники в інших сферах їх життя та діяльності.

Висновок. Таким чином, проаналізувавши наукові джерела з проблеми особливостей спілкування ми бачимо якісні відмінності у комунікативній взаємодії підлітків з дорослими та однолітками. Знання про роль спілкування для старшого підліткового періоду допоможуть підвищити ефективність роботи практичного психолога.

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ШЛЮБНИХ СТОСУНКІВ В УКРАЇНІ ТА ГРЕЦІЇ

Стаття присвячена вивченню та порівнянню психологічної готовності сучасної молоді до шлюбних стосунків в Україні та Греції. Проаналізовано поняття психологічна готовність до подружніх стосунків, розкрито поняття мотивації.

Ключові слова: *готовність до вступу в шлюб, мотивація, шлюбні стосунки, їх характеристики.*

Постановка проблеми. Психологічна готовність до шлюбу і сімейного життя – багатоаспектна проблема, яка базується на психологічній сумісності партнерів та включає в себе питання формування статевої ідентифікації особистості, її розвиток, оволодіння стереотипами чоловічої і жіночої поведінки. Благополуччя сім'ї залежить від специфіки засвоєння ролей чоловіка і дружини, батька і матері, знання і уявлення про себе як людину певної статі із специфічними потребами, ціннісними орієнтаціями, мотивами, інтересами і формами поведінки, а також уявленнями про сімейне життя, що служить психологічною основою шлюбу і впливають на міжособистісні відносини подружжя.

Мета. Проаналізувати особливості психологічної готовності і мотивації до шлюбних стосунків студентів в Україні та Греції.

Виклад основного матеріалу. Шлюб є суспільним інститутом, що регулює відносини між статями. Сьогодні у більшості випадків шлюб виступає як добровільний союз чоловіка і жінки, заснований на взаємній схильності й особистій домовленості, оформлений у встановленому законом порядку, спрямований на створення і збереження родини. Основною силою, що поєднує чоловіка і жінку для спільного життя, можна вважати прагнення до створення родини.

Розкриємо поняття «психологічна готовність». Вона зумовлює здатність до шлюбу, тобто спроможність: турбуватися про іншу людину; співчувати, співпереживати іншому; спілкуватися на основі співпраці з іншим; бути терпимим (толерантним), сприймати іншу

людину з її індивідуальними особливостями, звичками, навіть протилежними власним, вміти пристосовуватися до них.

Психологічна готовність людини до шлюбу визначає подальші сімейні взаємини – їх успішність або ж конфліктність, тривалість і якість стосунків. Рівень готовності до подружнього життя визначає в подальшому стабільність і тривалість існування сім'ї.

Дослідник Ж. В. Мошко виокремлює поняття готовності особистості до шлюбу і сімейного життя і аналізує компоненти готовності:

- фізична і фізіологічна зрілість майбутнього подружжя, коли чоловік стає здатний зачати, а жінка виносити й народити здорову дитину. При цьому існує реальна суперечність між юридично встановленим шлюбним віком (як і в Україні так і в Греції для дівчат – 17 років, для хлопців – 18 років), що свідчить передусім про фізичну зрілість майбутнього подружжя, і їх соціальною зрілістю, яка найчастіше настає значно пізніше;

- сексуальна готовність, орієнтація на спільність сексуально-еротичних переживань з коханим партнером іншої статі, якому людина довіряє і на чий довіру здатна відповідати, з якою вона хоче й може поділяти відповідальність за спільну працю, продовження роду й відпочинок для того, щоб забезпечити можливості сприятливого розвитку дітей; при цьому важливе значення має наявність знань з анатомії і фізіології, культури статевого спілкування;

- соціальна готовність, яка означає, що майбутні шлюбні партнери є рівноправними членами суспільства, які спроможні виконувати соціальні ролі та обов'язки, усвідомлюють правову основу шлюбу, готові взяти на себе відповідальність одне за одного і за своїх дітей, здатні матеріально забезпечити родину;

- етико-психологічна готовність, яка вказує на сформованість адекватних шлюбно-сімейних стосунків, уявлень майбутнього подружжя про шлюб і сім'ю, кохання, мотив відповідальності за власні рішення і сімейні стосунки, подружні і батьківські обов'язки, розуміння співвідношення між любов'ю і шлюбом; уміння цінувати особисті якості партнера, об'єктивно оцінювати власні почуття і ставлення до обранця; спрямованість на іншу людину; розуміння

основ формування психологічно здорової сім'ї, створення сприятливого соціально-психологічного клімату сім'ї і наявність відповідних умінь; при цьому для того, хто бере шлюб, важливо вміти спроектувати реальну модель майбутньої сім'ї, її уклад з урахуванням впливу способу життя батьківських родин, матеріально-економічних можливостей, шляхів реалізації спільних планів на майбутнє.

Етико-психологічна готовність відіграє особливу роль у формуванні готовності до створення сім'ї. Саме вона зумовлює здатність до шлюбу, тобто спроможність: турбуватися про іншу людину, співчувати, співпереживати іншому, спілкуватися на основі співпраці з іншим, бути терпимим, сприймати іншу людину з її індивідуальними особливостями, звичками, навіть протилежними власним, вміти пристосовуватися до них. Одним із компонентів психологічної готовності є мотивація вступу до шлюбу. Психолог Б.С. Круглов визначає мотивування як більш-менш раціональні пояснення, які люди дають своїм діям і вчинкам. На думку С.В.Ковальова мотивація шлюбу включає, такі мотиви: любов, духовну близькість, матеріальний розрахунок, психологічну відповідність та моральні розуміння, спільність поглядів та інтересів, почуття самотності, повинність, втеча від батьків, слідкування традиції, престиж, випадковість.

За даними психологічного дослідження, проведеного І. В. Гребенніковим, з метою виявлення провідних мотивів вступу у шлюб українських студентів віком від 18 до 22 років було виявлено, що провідним мотивом вступу у шлюб є кохання – (52 %), тобто коли є духовна близькість, спільні інтереси та сексуальний потяг. Також вагомим спонуканням до вступу в шлюб є народження дітей – (44%), цей мотив вказує, що студенти зробили вибір на основі відповідальності за нове життя. Приклад друзів – (3,6 %), коли друзі які вже вступили в шлюб емоційно тиснуть на вибір людини. Та отримання можливості покращення свого матеріального становища – (0,4%). Таким чином, результати дослідження свідчать, що для українських студентів провідним мотивом вступу у шлюб є кохання. За результатами дослідження

За результатами С. М. Пітіліна, було виявлено що провідним мотивом до вступу в шлюб студентства в Греції є кохання (70%), продовження роду – (15%), втеча від батьків – (10%), матеріальний розрахунок – (5%). Проаналізувавши опитування сучасної молоді, та порівнявши їх результати можна зробити висновок про збереження тенденції одружуватись за коханням.

Висновки. Ми з'ясували, що психологічна готовність до вступу в шлюб є важливою складовою майбутніх якісних подружніх стосунків. Аналіз психологічної готовності в Україні та Греції, показав, що в обох країнах провідним мотивом вступу до шлюбу є кохання. Переважно більшість студентської молоді в цих країнах вступають в шлюб тільки тоді, коли вони вже стали досить самостійними для того щоб нести відповідальність за стосунки у сім'ї, виховання дітей, матеріальне благополуччя.

Коваленко Катерина Валентиновна

студентка Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка (г. Суми),
науковий керівник: к. філос. н., доцент Пасько Е. Н.

ОТНОШЕНИЕ К АБОРТАМ В РАЗНЫХ СТРАНАХ МИРА

Абортом принято называть всякое прерывание беременности, при этом основные моральные проблемы связаны с искусственно вызванным абортом. Одними из первых, кто заговорил о беременности и отказе от нее – был психоанализ. Основоположник психоанализа З. Фрейд рассматривал беременность как реализацию женщиной комплекса кастрации. По Фрейду – нежелание рожать ребенка – это ослабление воли к материнству в связи с развитием цивилизации или как проявление бессознательного отвращения к мужу. В целом, в психоанализе сложилась традиция рассмотрения беременности с одной стороны как вершины полоролевого и психосексуального развития женщины, а с другой стороны как состояния способного породить глубокий личностный кризис. Станислав Гроф создал модель психики, состоящую из трех уровней: биографического (который охватывает всю жизнь человека от момента

рождения); перинатального (околородового – от момента зачатия до 7 дней после родов) и трансперсонального (генная память, память прошлых жизней и др.). Он утверждал, что попытки матери избавиться от беременности, ее мысли и фантазии об аборте запечатлеваются в сознании ребенка и в будущем могут спровоцировать психологические проблемы вплоть до навязчивостей, фобий.

Причины аборта часто могут быть психологические, глубоко внутренние, порой уходящие корнями в детство. Это может быть недостаток родительского внимания и любви в детстве, боязнь реакции мужчины на известие о беременности, страх, что не состоится будущая карьера, не удастся получить образование или после родов пострадает внешность. Для молодых женщин – боязнь осуждения родителей, в пробном браке – неуверенность в партнере – отце ребенка и т.д. Осознать истинные мотивы прерывания беременности пациенткам помогает психолог.

К числу основных психологических последствий аборта относятся: депрессии, проблемы в супружеских и детско-родительских отношениях, одиночество, курение, алкогольная и наркотическая зависимости, трагические сценарии жизни, психосоматические заболевания.

В мире в большинстве стран можно наблюдать отрицательное отношение к абортам, а в некоторых странах на них действует полнейший запрет. Но также имеет место и иное мнение, например, свобода выбора, при которой только женщина вправе решать, оставлять ей малыша или нет. Обычно подобный аборт разрешен, если женщина находится на сроке не превышающим 12 недель. Также существует частичное разрешение по социальным или медицинским показаниям. В каждой стране свой список причин, по которым можно сделать аборт. Самые строгие законы относительно прерывания беременности действуют в таких странах как: Ирландия, Филиппины, Ангола, Афганистан, Венесуэла, Гондурас, Бангладеш, Египет, Гватемала, Индонезия, Ирак, Иран. Также страны, нетерпимые к абортам это: Ливан, Ирландия, Непал, Никарагуа, Йемен, ОАЭ, Чили, Сирии, Оман, а также множество Африканских и Азиатских стран. Во

всех этих странах категорически запрещено делать прерывание беременности, на каком бы сроке беременности не находилась женщина. Но даже тут есть исключения. В некоторых странах разрешено делать аборт лишь в случае изнасилования, инцеста, либо если есть угроза жизни будущей матери. Безусловный запрет на прерывание беременности действует только в Сальвадоре. На Кубе и в Пуэрто-Рико государство финансирует хирургически аборт. В колумбийской прессе даже действует скрытая реклама прерывания беременности, замаскированная под «регуляцию цикла». Женщину, сделавшую аборт в таких странах как: Мексика, Чили, Ирландия, Непал или Индонезия могут судить и посадить в тюрьму. В Польше аборты разрешены на любом сроке, если беременность опасна для матери ребенка, но прерывание беременности по социальным показаниям в этой стране запрещен. Страховые компании даже оплачивают легальные аборты. В Германии отсутствует свобода выбора и после 12 недели прервать беременность можно только при угрозе здоровью матери. Если женщина по каким-то своим причинам не хочет носить ребенка, а срок не превысил 12 недель, то после посещения обязательных консультаций, призывающих передумать и сохранить малыша, она может сделать аборт. В Канаде женщина может прервать беременность за счет государства, причем на любом сроке. Женщина даже не обязана объяснять причины своего поступка. Врачи не вправе отказать женщине в ее намерении сделать аборт. В Чехии право прерывать беременность имеют только акушеры-гинекологи в роддомах. Если аборт сделан по медицинским показаниям страховка покрывает затраты на это. В Румынии врач, сделавший аборт после 14 недели беременности, если для этого не было каких-либо медицинских показаний, лишается права в дальнейшем заниматься медицинской деятельностью и будет осужден. Корейской женщине, если она замужем, для проведения аборта необходимо получить письменное разрешение супруга. Сделать аборт по желанию женщины можно только до 28 недели. В 97 государствах мира полностью запрещены аборты. В 132 государствах запрещены аборты по социальным показаниям.

В 98% стран разрешаются аборт, чтобы сохранить жизнь матери, 62% для сохранения физического здоровья женщины, а в 50% стран для сохранения психического здоровья. Прервать беременность, наступившую в результате инцеста или изнасилования можно в 42% стран, при вероятности наличия пороков развития – в 40% стран. По социальным показаниям аборт разрешены в 29% государств, а по желанию женщины – в 21%.

Таким образом, каждая страна по своему относится к прерыванию беременности, принимая в учет и медицинские, и моральные, и психологические аспекты. При этом, аборт практикуют повсеместно, легально это или нет.

Коржилова Оксана Юріївна

аспірант Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка (м. Суми),
науковий керівник: к.пед.н. Листопад О. В.

МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

Надзвичайно довгий та складний шлях пройшла людина в своєму духовному розвитку. Але найвищим вираженням розвитку людини завжди була насамперед моральна свідомість у найгуманістичніших її проявах. Саме гуманізація відносин – це той логічний центр загальної системи педагогічної науки, на основі якого можна конструювати розв'язання проблеми формування особистості, її внутрішнього світу, регуляції поведінки людей. Саме суспільство виробляє зразок моральної поведінки – моральний ідеал, до якого повинні прагнути всі, вважаючи його розумним, красивим, корисним.

Якщо цінності – це те, що людина вважає важливішим за все, то головні цінності кожної людини повинні бути такі: сім'я, свобода, праця, творчість, друзі, відповідальність, солідарність, чесність, вихованість. Такі цінності повинні формуватися в дитинстві і в сім'ї, бо коли ще як не в дитинстві закладати фундамент для подальшого становлення особистості. До моральних цінностей належать

нормативні уявлення про добро і зло, справедливість, прекрасне і потворне, про значення людини, людські ідеали, норми, принципи життєдіяльності тощо. Вони є основою всіх вчинків діяльності людини, мають моральну значущість і впливають на загальне суспільне життя.

Моральні цінності, уявлення, установки й аксіоми – це продукт нашої історії та культури. Саме ідеали добра, милосердя, людяності та такі категорії, як честь, гідність, працелюбство, справедливість, доброта, обов'язок, гідність, честь, щастя стали головними чинниками й народної моралі.

Мораль, як форма суспільної свідомості, є зводом правил, норм, вимог, які регулюють відношення і взаємодію людей, їх поведінку.

Знання моральних норм, принципів, категорій формує моральну культуру. Тому змістом виховної роботи викладачів по становленню моральних якостей є формування у них системи моральних знань, почуттів, ставлень, поведінки.

Формування моральних якостей в навчальному закладі здійснюється комплексно в різних видах діяльності: трудова (спільне прибирання своєї території, облаштування своєї кімнати); громадсько-корисна (студентське самоврядування по організації тематичних вечорів, свят); виховна (тематичні години, диспути, лекторії, гуртки за інтересами).

Доброзичливість, співчуття, довіра, скромність, терпимість, мужність і милосердя тоді стануть нормою життя, коли будуть усвідомлені як моральний обов'язок перед родиною, друзями і товаришами, старшими і меншими, перед навчальним закладом і тими, хто в ньому піклується про молоду людину. Розуміння викладачем причин негативної поведінки студента, надасть можливість уникнути, передбачити та виправити небажані наслідки поведінки. Значну допомогу надає також спільна праця з батьками, спільні екскурсії по визначних місцях України, і навіть інколи, саме таке невимусшене спілкування дітей з батьками, вчителями може принести більш позитивний результат.

Моральний обов'язок – це є утвердження усіх кращих якостей, утвердження гуманності.

Саме до цього педагоги, вихователі і повинні прийти сьогодні. Саме на основі розумних, гуманізованих стосунків прагнемо досягти взаєморозуміння із своїми студентами. Завжди наш народ суворо дотримувався моральних обов'язків, передусім: допомагати людині, яку спіткало нещастя, турбуватися про дітей-сиріт, обездолених.

Ми живемо в молодій незалежній державі й відчуваємо на собі, як нелегко жити українській молоді. Нашому поколінню випало складне і відповідальне завдання – відродження української державності, мови, нації, традицій. За нас цього ніхто не зробить. Це наш історичний обов'язок зрозуміти, що змінити життя на краще можна лише змінившись самому.

Соціологічні дослідження ціннісних орієнтацій студентської молоді останнього десятиріччя переконують, що у свідомості сучасної молоді формується тип особистості, характерний для західного суспільства – особистості, яка насамперед цінує себе і вважає, що її діяльність, успіх у житті і т. п. залежать саме від неї. З одного боку, це непогано, адже орієнтація на власні сили, розум, здібності при досягненні життєвих цілей вимагає роботи над собою, наполегливого оволодіння знаннями тощо.

Серед найбільш важливих проблем для сучасного українського суспільства, на думку молоді, крім економічних реформ, є можливість народу впливати на прийняття урядом важливих рішень і рух до гуманного суспільства, у якому цінується людська особистість. Сім'я, оточення друзів і робота також були й залишаються найважливішими складовими життя.

Водночас у поглядах на важливі аспекти роботи виявляється більш прагматичний підхід молодих людей: пріоритетними стають зручні години роботи, тривала відпустка, відповідність заробітної плати і престижу професії наявним здібностям. Молодь більш толерантно, порівняно зі старшими віковими групами, ставиться до того, що працювати не обов'язково, якщо людина того не хоче. Але це зовсім не означає, що молоді люди перестали цінувати професіоналізм

і готові працювати замість когось. Молодь вважає справедливим диференційований підхід до оплати праці, коли одна й та ж робота, але виконана швидше, ефективніше та надійніше має оплачуватись у більшому розмірі.

Змінюються також погляди молодого покоління на обов'язки батьків стосовно дітей, формується усвідомлення того, що батьки можуть мати своє особисте життя, а не повинні повністю присвячувати себе своїм дітям, навіть за рахунок особистого благополуччя.

Крім того, світ ціннісних орієнтацій відбивається на тому, які саме якості необхідно виховувати у власних дітей. Молоді люди більшою мірою приділяють увагу таким якостям, як працездатність, відповідальність, рішучість і наполегливість, терпимість і повага до інших людей, гарні манери. Меншою мірою визначена орієнтація на слухняність, релігійність, безкорисливість.

У системі ціннісних орієнтацій молоді вагоме місце посідають політичні орієнтації та електоральна поведінка. Протягом останніх років дослідники констатують значне зростання зацікавленості молоді політичними процесами в країні. Але на відміну від старших поколінь майже 60% молодих людей України віддає перевагу свободі особистості перед принципом соціальної рівності, який підтримують лише близько 25% опитаних. А отже можна зробити висновок, що ціннісні орієнтації нового покоління порівняно з особами середнього та похилого віку, які більшою мірою підтримують принцип рівності та менше схильні підтримувати свободу особистості, зазнали значних змін.

Наостанок зазначимо, що проблема молоді існувала в усі часи і ситуація, яка наявна в нинішній Україні не виняток. Занепад моральних цінностей присутній не лише серед молоді, а в усьому суспільстві, тобто проблема моральних цінностей – це справа всього суспільства. І вирішувати її потрібно на рівні всього соціуму, але наголосимо на тому, що проблематика моральних цінностей серед молоді є найбільш важливою, бо саме на плечах молоді лежить відповідальність за наше майбутнє.

студентка Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка (м. Суми),
науковий керівник: викладач кафедри
практичної психології Вертель А. В.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ

Людина вступає в різноманітні відношення зі світом. Вона пізнає, оцінює і практично перетворює його. Оціночне відношення людини до світу вивчає аксіологія, або теорія цінностей. Німецький мислитель Ф. Brentano вважав, що людина потребує чогось, оскільки надає йому цінність. За його твердженнями, цінність визначає потребу (Ф. Brentano, 1996).

Українська сім'я належить до тих традиційних цінностей, що мають універсальний характер, акумулюють чи не найбільший багаж історичного соціального досвіду, являють собою глибинну сталу основу вітчизняної культури та національного характеру. Вважається, що певний характер сімейних цінностей є фактором, який підтримує стабільність функціонування суспільства, утримує його у більш-менш сталому стані та лежить в основі механізмів суспільної інтеграції.

Результати дослідження свідчать, що понад 90% жінок і майже 85% чоловіків заявили, що сім'я для них «дуже важлива». Також більшість складають ті, хто серед «дуже важливих» життєвих цінностей виділив дітей; однак статевий розрив за відповідним структурним показником тут вагомий (майже 82% жінок проти 65% чоловіків), до того ж у чоловіків зазначена категорія діти поступається за кількістю оцінок «дуже важливо» такому феномену, як робота (Л. С. Лісогор, В. Г. Саріогло, 2009).

Система сімейного виховання в сучасній німецькій сім'ї включає такі компоненти:

1. *Більше часу для спілкування дитини з природою.* Менше часу для перегляду телевізора і гри на комп'ютері. Самостійна діяльність дітей ускладнюється тим, що у них мало можливості грати без нагляду дорослих і пізнавати самостійно природу.

2. *Фізичний розвиток і посильна праця в сім'ї.* Культура здорового тіла є основою, на якій формуються такі риси особи як мужність, сміливість, витривалість. Гра і домашня робота переплітаються.

3. *Розвиток творчих здібностей.* У дитячих садах, клубах дозвілля і в спортивних секціях пропонують дітям розроблену програму занять, яка передбачає збагачення їх знаннями, формування потреби їх застосування та постійного оновлення. Розвиток пізнавальних інтересів, здібностей, нахилів і задатків.

4. *Прищеплення відповідальності.* В німецькій сім'ї залучення дитини до трудової діяльності розвиває її волю, відповідальність, почуття обов'язку і сприяє соціалізації особи дитини.

5. *Стабільність сімейних стосунків.* Діти зростають у повноцінних сім'ях.

6. *Пунктуальність.* Про зустріч, прийом гостей попереджають наперед.

7. *Свобода слова дітей незалежно від віку.* Діти мають право виголошувати свої думки, свою точку зору (О. П. Сурженко, 2006).

Сімейні цінності України: сімейна любов, злагода, подружня вірність, піклування про дітей та інших членів родини, рівноправ'я старших і молодших, зберігання пам'яті предків. Сімейні цінності вбирають у себе загальнолюдські, національні та громадянські цінності, трансформуючи їх у неповторний світ родини.

1. *Культурно-моральне виховання.* Виховання моральних цінностей любові, поваги, доброти, порядності, чесності, справедливості. У сім'ї формуються розумні потреби, відповідальність, самостійність, ощадливість.

2. *Повага.* Виражається в готовності прийняти почуття, потреби і думки іншої людини, не нав'язувати йому власну точку зору,

3. *Естетичне виховання в сім'ї.* Покликане розвинути таланти і обдарування дітей, дати їм уявлення про прекрасне, що існує в житті.

4. *Уміння прощати.* Потрібне для того, щоб навчитися прощати помилки інших і не повторювати свої власні.

5. *Традиції.* У кожній родині своя традиція, але її наявність є об'єднуючим чинником і робить сім'ю унікальною.

6. *Відповідальність.* Відповідальність не тільки за робочі моменти, а й перед сім'єю, самим собою, за власні слова, вчинки, дії (В. С. Лотош).

Отже, сімейні цінності – ті, важливі частини загальнолюдських цінностей, без яких не існує сім'ї. Для кожного вони свої: одним необхідно довіру, а іншим – процвітання сімейного бізнесу. Неодмінно, є чимало подібного і відмінного. Нам є чому повчитися у німецьких сімей, на прикладі пунктуальності. Прикладом для наслідування є принцип свободи слова дитини. Дії батьків направлені на різносторонній розвиток дітей. Німецькі сім'ї більше часу проводять разом, піклуються про своє здоров'я: займаються спортом. Українці на відміну від німців більш відкриті, поважають один одного, та в разі необхідності вибачають помилки інших. Беззаперечно ми маємо чимало традицій, яких дотримуємося.

Ліницька Єсенія Тарасівна

студентка Сумського державного педагогічного
університету імені А.С.Макаренка (м. Суми),
науковий керівник: к.психол.н. Усик Д. Б.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИХОВАННЯ В ІТАЛІЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ СІМ'ЯХ

У статті зроблено аналіз особливостей виховання дітей в українських та італійських сім'ях. Висвітлено принципи морального виховання в сім'ях обох країн.

Ключові слова: сім'я, виховання, сімейне виховання, особистість, соціалізація, шлюб, традиції виховання.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві сім'я – це той первинний осередок, в якому починається і відбувається життя дитини. За сприятливих умов дитина набуває в сім'ї початкових моральних знань, прилучається до міжособистісних відносин, що сприяє її соціалізації, готується до адекватного входження в інші мікрогрупи та макросоціум в цілому. Як структурна соціальна одиниця, сім'я віддзеркалює загальний стан суспільства, суперечності й наслідки процесів, що відбуваються в ньому.

Аналіз актуальних досліджень. Дослідженням особливостей виховання займалися такі вчені як А. І. Антонов, А. Г. Харчев, Є. В. Каган, Т. А. Кулікова, М. Чиконья, М. Монтессорі.

Мета: здійснити теоретичний аналіз етнопсихологічних особливостей виховання в італійських та українських сім'ях.

Виклад основного матеріалу. В останні роки у суспільстві зростає інтерес до сім'ї та до сімейного виховання. Виховання – діяльність з передачі новим поколінням суспільно-історичного досвіду, планомірний та цілеспрямований вплив на свідомість і поведінку людини з метою формування певних установок, понять, принципів, ціннісних орієнтацій, що забезпечують умови для його розвитку, підготовки до суспільного життя і праці.

Сім'я, безумовно, посідає важливе місце в процесі формування особистості. Багато фахівців використовують визначення родини, запропоноване А. Г. Харчева: «Сім'я – це історично конкретна система взаємин між подружжям, між батьками і дітьми; це мала соціальна група, члени якої пов'язані шлюбними і батьківськими відносинами, спільністю побуту та взаємною моральною відповідальністю. Соціальна необхідність у сім'ї обумовлена потребою суспільства у фізичному і духовному відтворенні населення».

Сім'я – це перша в житті людини соціальна група, завдяки якій вона долучається до цінностей культури, розвивається як особистість, засвоює перші соціальні ролі. Саме тому, на сучасному етапі розвитку психології питання про сімейне виховання є актуальним. Сімейне виховання – це одна з форм виховання дітей, що поєднує цілеспрямовані педагогічні дії батьків з повсякденним впливом сімейного побуту.

Родинне виховання є серцевиною виховного процесу. В Україні воно має достатній потенціал, оскільки його досвід накопичувався з давніх-давен і тому має глибоке історичне коріння. Так, історично склалося, що батько в українських сім'ях виступає як безперечний авторитет, а основною рисою матері є мудрість. Також в українській родині маті асоціюється з образом берегині вогнища. Недарма існує

таке прислів'я «Чоловік голова – дружина шия, куди поверне туди і голова дивиться».

Народний фольклор є основою виховання дітей, універсальною педагогічною системою, в якій тисячоліття народного досвіду вже відібрали самі природні і необхідні форми розвитку мови, музикальних здібностей, логічного і образного мислення, трудових навичок, естетичних та моральних ідеалів. І вони не просто відібрані, як сума методичних прийомів, вони ніби вплетені в художню форму. І. Я. Франко називав прислів'я та приказки «багатим і важним скарбом... у скарбівні нашої мови... її коштовними перлинами».

В українській родині завжди переслідувалися два важливих завдання: навчити ремесла і виховати любов до праці (праця – потреба, а не тягар), що й досі залишається провідним компонентом виховання підростаючого покоління. Людина, яка уміла і любила трудитися цінувала свою і чужу працю користувалася загальною повагою. Наприклад, гарною вважалася та дівчина, яка була ще й трудівницею.

Українські родини завжди прагнули з молодшого віку формувати у своїх дітей національну свідомість, тому що у дітей з розвиненою національною свідомістю виробляються стійкі мотиви приналежності до нації, але, водночас, вони здатні до розуміння проблем та допомоги іншим етносам. Наслідком батьківського виховання є сформована система поглядів, переконань, та ідеалів, покликаних впливати на їх цілісну орієнтацію.

Італія є однією з найоригінальніших країн Європи. Спадкоємиця Римської імперії, пройшовши крізь століття, вона зуміла зберегти і розвинути особливості національної культури, головною з яких є поєднання клановості і авторитарності з тотальною свободою. Італійці експансивні, гарячі, поривчасті, відрізняються великою товариськістю. Головну роль в такій системі цінностей відіграє сім'я, в якій закладаються основи італійської особистості. Для італійця значення сім'ї переоцінити неможливо. Сім'я для італійців – це не тільки дружина, чоловік і дитина, але ще й батьки, а також численні

родичі з однієї й іншої сторони. Сім'я є не просто осередком суспільства, це основа державного устрою, в силу чого в країні сильно розвинена бюрократія, а італійський бізнес на 80% складається з сімейних підприємств.

У порівнянні з Україною, італійські батьки обзаводяться дітьми в більш пізньому віці. За статистикою, італійські чоловіки і жінки вступають в шлюб не раніше 27 років. Настільки пізні весілля є наслідком досить жорстких законів, згідно з якими шлюботорозлучний процес займає 5 років. Вихованню підростаючого покоління італійці приділяють особливу увагу. Незважаючи на те, що італійські діти вважаються самими невихованими в Європі (згідно з результатами опитування, проведеного під керівництвом італійського психолога Массімо Чиконья), це можна віднести скоріше до особливостей італійського менталітету. Справа в тому, що дітям у цій країні дозволено все. Їх завжди видно і чути практично весь день, за винятком сієсти (часу післяобіднього відпочинку), коли діти нарівні з батьками не упускають можливості подрімати. З самого раннього дитинства батьки знайомлять своїх чад з усіма аспектами суспільного життя. В італійському вихованні провідне місце займає чудова неаполітанська приказка «Ogni scarafone e bello a mamma soja» («Чим би дитя не тішилося...»). У подальшому така виховна традиція знаходить відображення в характері простого італійця – волелюбна, морально розкута людина. Однією з головних проблем є те, що безпосередньо процес виховання починається в Італії, коли дитині виповнюється 10–12 років.

До цього з трьох років дитина навчається спочатку в дитячому садку (*scuola materna*), де її готують до більш дорослого життя за методикою знаменитого педагога Марії Монтессорі, важливою особливістю якої є ранній розвиток дітей та самостійна оцінка власних результатів. Навчання, як і в Україні, триває з вересня по червень, проте замість п'ятибальної системи ставляться словесні оцінки – «відмінно», «добре» і т.п. Примітно, що діти – інваліди

навчаються разом з іншими дітьми, що дозволяє в ранньому віці закласти основи толерантності.

Висновки. Після теоретичного аналізу, можна зробити висновок про те, існує досить велика різниця між вихованням в італійській і українській родині. Дані етноси дотримуються різних моральних, соціальних, політичних принципів, тому існує така відмінність. Італійську дитину всіляко балують, чого немає в українській ідеології виховання. Але кожна родина в Україні і Італії ставить собі за мету виховання гармонійно розвиненої особистості відповідно до вимог суспільства.

Мацигін Сергій Сергійович

студент Дрогобицького державного педагогічного
університету ім. І.Франка,
науковий керівник: к. психол. н. Спринська З. В.

ГОМОСЕКСУАЛІЗМ І ГОМОФОБІЯ

Ні для кого не секрет, що людина за своєю природою може відчувати, і часто відчуває деяку симпатію, тяжіння до інших людей. Тяжіння це може мати різноманітне забарвлення і різний відтінок. Це може бути все що завгодно – від бажання спілкуватися, бути разом, працювати разом до сексуального потягу і навіть любові. Ці види тяжіння не мають між собою чітких кордонів і можуть переходити від одного до іншого. Людей можуть приваблювати як представники протилежної, так і своєї статі. Якщо розглядати питання в площині сексуальних відносин, то тут закріпилися такі терміни: конкретний вибір на користь партнера тієї чи іншої статі у конкретній ситуації називають «сексуальною перевагою». Сталу, постійну перевагу іменують «сексуальною орієнтацією». Одним з суспільних стереотипів, що зміцнився в сучасному суспільстві, і особливо в Україні є переконання в тому, що сексуальне і почуттєве тяжіння, а також любов можуть і повинні відбуватися тільки між особами різної статі.

Але завжди були, є і будуть люди, яких всупереч цим «стандартам» тягне до осіб своєї статі. Для них такий потяг також природний і органічний, як для «звичайних» людей – потяг до протилежної статі. Це може бути потяг чоловіка до чоловіка, а також потяг жінки до жінки. Також є і «проміжні стадії», коли людину «тягне» одночасно і до чоловіків та до жінок.

Впродовж історії людства гомосексуальність зустрічалася в усі віки і в усіх відомих культурах. Ставлення до гомосексуалістів значно варіювало в різні часи – від повного прийняття та інституалізації в якості ідеальної форми відносин (класична Греція, давній Рим), до спроб тотального викорінення (пізніє середньовіччя в Європі, в деяких країнах Азії та Африки в наші дні).

Незважаючи на жахливі спроби позбавити суспільство від гомосексуалістів (наприклад, нацисти в Німеччині відправили в газові камери чверть мільйона геїв), відносне число гомосексуальних людей у всій популяції помітно не змінилося. Можливо, лише один аспект можна змінити – готовність гомосексуалістів бути більш чесними з приводу своєї сексуальності.

Що стосується України, то тут це питання набуває все більшого розголосу в період останнього десятиріччя. Дане явище пов'язане з усе більшим проникненням гомосексуалізму в культуру нашої країни і свідомість громадян. Раніше про це не говорили так відкрито, як це робиться зараз, і тому про це явище було відомо набагато менше. У зв'язку з цим люди не могли сформувати особистої думки.

Приблизно до середини XIX століття під впливом релігії громадська думка вважала сексуальні зв'язки з особами своєї статі найстрашнішим гріхом і збоченням. І тільки тоді, коли природою людської сексуальності зацікавилися вчені, ставлення до гомосексуалістів стало поступово змінюватися. Так до початку XX століття гомосексуалізм із гріха, за який слід карати, перетворився у хворобу, яку необхідно лікувати. Це сприяло більш м'якому і терпимому ставленню до гомосексуалістів: одна справа, коли людина робить свідомий вибір на користь «гріха», але зовсім інша справа, коли

з'ясовується, що цей «вибір» став наслідком якихось порушень в роботі організму і психіки.

Ідентичність – одна з найістотніших характеристик людини, без якої вона не може існувати як свідомо автономна особистість. Що стосується «гомосексуальної ідентичності», то в даний момент існує кілька думок щодо її становлення:

1) гомосексуальність дана індивіду первісно, індивідуальний розвиток тільки виявляє й реалізує те, що було закладено природою або сформувалося в дуже ранньому дитинстві;

2) гомосексуальність формується середовищем і вихованням, наприклад травматичними переживаннями дитинства, сексуальним спокушанням підлітками дорослими або однолітками й т.п.;

3) гомосексуальність є результатом індивідуального розвитку, більш-менш свідомого вибору, тобто – це самовизначення.

Суспільством засуджуються одні прояви сексуальності і підтримуються інші. Виходячи з цього будується виховання дитини і майбутнє життя особистості. Однак, стикаючись з власною невідповідністю суспільним нормам і правилам і відчуваючи з цього приводу соціальний тиск, людина формує негативне самоставлення. Тим самим, виходить, що людина може мати якісь «правильні» і «неправильні» ідентичності, оцінка «правильності» яких відбувається з позиції засвоєних норм і перевірки відповідності себе цим нормам.

Говорячи про поняття гомофобії, ми розглядаємо його в двох аспектах: через виділення інституціоналізованої і інтерналізованої гомофобії. *Інституціоналізована гомофобія* – зовнішня негативна громадська позиція по відношенню до бісексуальності і гомосексуалів. *Інтерналізована гомофобія* – негативне сприйняття себе, негативне самоставлення і неприйняття деяких сторін своєї особистості бісексуалами і гомосексуалами.

Інтерналізована гомофобія – ситуація, коли лесбіянки, геї і бісексуали бояться або відчують відразу до гомосексуальності. Може позначати також страх індивіда стати гомосексуальним, страх перед власною можливою гомосексуальною поведінкою. Деякі

гомосексуали, бісексуали і лесбіянки при цьому пригнічують власні гомосексуальні бажання і прагнення, інші ж не пригнічують, але можуть зазнавати при цьому різні негативні емоції – комплекс провини, тривогу, докори сумління тощо. Фактично, гомосексуали з моменту усвідомлення своєї «інакшості» усвідомлюють також, що вони «погані», так як суспільство не схвалює подібних форм сексуальності. Негативне самоставлення не обов'язково полягає в тому, що гомосексуалістам зовсім не подобається їх сексуальність – це крайній варіант; зазвичай маються на увазі будь-які негативні почуття, емоції, думки щодо своєї «іншої» сексуальності – тривога, неспокій, неповне прийняття тощо.

При інтерналізованій гомофобії можуть спостерігатися зниження самооцінки, невротизація, розвиток різних психологічних комплексів, депресія і навіть суїцидальні наміри та спроби. У гомосексуалів та бісексуалів, що живуть скритно (приховують свою орієнтацію від оточуючих) і страждаючих інтерналізованою гомофобією, може також розвиватися своєрідна параноїдна налаштованість, хвороблива недовірливість і підозрілість. Такій людині весь час здається, що його «вирахують», розкриють, що над ним за його спиною сміються, обговорюють, засуджують, а також що його можуть звільнити з роботи, що його не приймають чи до нього погане ставлення саме через те, що про його орієнтації здогадуються або знають. При цьому такі побоювання можуть мати або не мати під собою реальних підстав. Іноді внутрішня гомофобія призводить до алкогольної чи інших залежностей, коли гомосексуал намагається вирішити (або відтермінувати) свої проблеми і конфлікти в допомогою алкоголю, наркотиків або сигарет.

Гендерні стереотипи є неодмінною складовою такого феномену як гомофобія. Визнані вчені, які вдавались до дослідження цього поняття розкрили різноманітні атрибути і явища, які пояснюють негативне ставлення особистості гомофоба до осіб нетрадиційної сексуальної орієнтації. Це і сприйняття гомосексуалістів як бунтарів проти існуючого ладу, який, здавалося

б, усіх влаштовує, і релігійні погляди на одностатеві контакти як на один з найвищих проявів розпусти і морального занепаду, і прагнення компенсувати власне почуття певної неповноцінності, це і певна заздрість до того, що гомосексуалісти дозволяють собі вийти за межі тієї поведінки, яку в соціумі прийнято вважати характерною лише одній статі. Останнє є важливим чинником, адже гомосексуали – люди, які можуть виходити за межі сформованих як чоловічих, так і жіночих гендерних стереотипів.

Мохоньок Зоряна Анатоліївна

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

**ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ
УЧНІВ СЕРЕДНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ КАНАДИ
НА ПРИКЛАДІ КОРИННОГО НАСЕЛЕННЯ**

Інтеграція України в європейський та світовий освітній простір передбачає використання успішного досвіду розвинених країн у запровадженні ідей формування здорового способу життя учнів середніх навчальних закладів. Передовим вважається досвід Канади, оскільки саме в цій країні вперше була окреслена перспектива покращення здоров'я населення, пов'язана із формуванням здорового способу життя суспільства («Звіт Лалонда», Канада, 1974 р.).

Аналіз наукових джерел та нормативних документів дозволяє стверджувати, що саме у Канаді традиційне розуміння поняття «здоров'я» було наповнено якісно новим змістом. Відтепер воно розглядалося у першу чергу в контексті здорового способу життя. Здоровий спосіб життя слід розуміти як спосіб життєдіяльності людини, метою якого є формування, збереження та зміцнення фізичного, психічного та морального здоров'я населення.

Аналіз наукових досліджень показує, що історично все населення Канади поділяється на корінне (аборигени) та некорінне. За даними статистики, низка соціально-економічних факторів, таких, як бідність, низький рівень освіченості населення, незадовільні умови проживання аборигенів негативно впливали на здоров'я нації протягом багатьох

десятиліть. Як наслідок, у цій групі населення спостерігається високий рівень смертності новонароджених, низький рівень імунізації дітей та висока захворюваність на діабет та ожиріння, схильність до суїцидів, депресій, наркоманії та алкоголізму.

У зв'язку з таким загрозливим станом здоров'я нації Уряд Канади визначив формування, збереження та зміцнення здоров'я населення пріоритетним завданням розвитку суспільства XXI століття. Головна увага має приділятися здоровому способу життя. У подальшому створювалися організації з формування здорового способу життя, і основна увага концентрувалася саме на його пропаганді, дослідженнях, розвитку програм та їх фінансуванні, особливо на рівні громад і неприбуткових організацій. До таких організацій належать і етнічні громади аборигенів Канади.

Цілеспрямована робота у цьому напрямі ведеться у першу чергу серед підростаючого покоління. Зокрема, серед дітей корінного населення Канади проводяться просвітницькі заходи щодо виховання психології здорового способу життя, оскільки за статистикою діти аборигенів мають більш низький рівень здоров'я ніж діти некорінного населення. Так, у середніх навчальних закладах існують спеціальні програми щодо формування навичок здорового харчування, підтримки високої фізичної активності та запобігання ожирінню серед дітей шкільного віку. Широкого розповсюдження та високих результатів вже досягли програми запобігання тютюнопалінню, захворюванню на діабет та запобігання хронічним захворюванням. Регулярно проводяться перевірки стану здоров'я дітей корінного населення та тренінги для батьків із формування навичок здорового способу життя. У контексті цих програм був створений Центр Здорового способу життя, одним із завдань якого є формування здорового способу життя корінного населення Канади. Інформаційно-просвітницькі методи є одними з найбільш розповсюджених у роботі щодо формування здорового способу життя аборигенів. Значна увага приділяється тренінгам, семінарам, клубам валеологічного спрямування, спеціалізованим гурткам. Завдяки вищезазначеним заходам, 80% канадців ведуть здоровий спосіб життя, на 20% знизилась кількість курців серед

населення Канади, рівень захворювання на діабет та ожиріння серед дітей корінного населення знизився на 14% та 16% відповідно.

Отже, заходи, що проводяться Урядом Канади, громадськими та неприбутковими організаціями, мають значний позитивний вплив на формування здорового способу життя населення і можуть бути використані як позитивний досвід для застосування в умовах України.

Олійник Олена Юріївна

студентка Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка (м. Суми),
науковий керівник: викладач Федорова Є. В.

КОЛЬОРИ ТА ЇХ ТРАКТОВКА В РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

Сучасна молодь активно подорожує. Якщо раніше більш популярними були країни Європи, то останнім часом все частіше мандрівники відвідують Індію, Таїланд, Єгипет та країни Африки і Далекого Сходу, що славляться багатою культурою, яка часто різко протилежна нашим звичаям. Саме культурне різноманіття так приваблює туристів й аби уникнути труднощів і непорозумінь вони вивчають традиції обраної країни, але, чомусь, часто не приділяють уваги трактовці кольорів. Так, саме, кольорів, адже їх інтерпретація дуже різниться і для кожної нації вона своя, особлива. Тож, наразі, спробуємо розібратися як одні і ті ж кольори та відтінки сприймаються різними народами світу.

Білий – це колір парламентарів і нейтралітету. А ще білий – це колір миру, який асоціюється з білим голубом. У той же час, в Індії, Китаї і Японії це колір жалоби, смерті, нещастя. Для цих народів незрозуміло, як європейці надягають білі весільні сукні та асоціюють цей колір з чистотою, ангелом, урочистістю.

Що стосується червоного кольору, то для народів Далекого Сходу це символ кохання, народження, життя, піднесених почуттів, а також, він символізує удачу і свято. У Китаї червоний колір надягають наречені, як символ витривалості і віри, а в Індії він символізує чистоту. Європа ж, навпаки, бачить в цьому кольорі гріх і жертвність.

Для мешканців Південної Африки це колір скорботи, а для австралійських аборигенів – колір землі. В США і Японії червоний колір символізує небезпеку і терористичну загрозу, яким це не дивним здається китайцям, адже для них це колір щастя. У Франції – це колір аристократів, а у єгиптян цей колір асоціюється з жалобою.

Синім кольором прийнято вважати колір неба, спокою, миру. На заході це колір терпіння, свободи, прогресу і єдності. Для Європи синій – божественний колір, гармонія, єдність, відданість. Для Ірану, навпаки, колір скорботи. Для іудаїзму – священний колір. Синій колір у Китаї – символ безсмертя.

Блакитний колір в Єгипті – правда і чеснота, а для США – мужність, саме тому цей колір присутній на їх прапорі. І зрозуміло, чому Японія дивиться на Америку по-особливому, адже для японців блакитний – підлість і шахрайство.

Перше, що асоціюється з жовтим кольором – це сонце. Цей колір яскравий і енергійний, літній і надихаючий. Тому колір таксі в США жовтий – стрімкість, рух і спритність. Що стосується Заходу – для цього народу жовтий як позитивний, сонячний колір радості та щастя, так і негативний – він може символізувати заздрість, зраду і ганебність. Для Індії, Китаю і Японії цей колір ототожнюється з сонцем і золотом. У Китаї жовтий призначений для членів імператорської родини і двору, це колір багатства і щастя, а в Індії цей колір пов'язують із торгівлею, удачею й угодами. В Японії жовтий – це колір витонченості і грації. Ну, а в Єгипті і Йорданії жовтий колір можна споглядати на поховальних процесіях і в період жалоби.

Зелений пов'язують із здоров'ям, витривалістю. Цей колір заспокоює нервову систему, знижує тиск і пригнічує апетит. Він також широко використовується в дипломатії для вираження балансу та безпеки. У західних культурах він символізує молодість, зростання і свіжість. Та, як не дивно, в англосаксонських країнах зелений означає жадібність, амбіційність і престиж – адже це колір долара. В англomовних країнах він уособлює заздрість. «Позеленів від жадібності» – дослівний переклад американського виразу «To be green with envy». Для Китаю зелений – це зрада і вигнання, а в Індії він тісно

пов'язаний з ісламом. Зрозуміло, чому американцям важко домовитися з французами, адже зелений в Америці – це безпека, а у Франції він символізує злочинність.

Помаранчевий – стимулює мозкову активність і апетит. В Європі це теплий гарний колір, він звертає на себе увагу своєю яскравою полум'яною чарівністю. Також помаранчевий для європейських країн – символ збору врожаю і досягнутих успіхів. А у Нідерландах – це національний колір, один з найпопулярніших серед громадян. В Індії помаранчевий – священний для індусів й асоціюється з шафраном. В Ірландії помаранчевий має релігійний підтекст, що пов'язаний з протестантизмом.

Чорний – це вишуканість і холодність, що як правило, посилює інші кольори. Чорний – це відсутність відбитого світла, часто втілює порожнечу. Для західних культур чорний – це зухвалий, холодний і тривожний колір. Він несе драматичний, містичний і витончений підтекст, уособлює зло, руйнування і смерть. Чорний підкреслює авторитет і елегантність, підтримуючи тим самим стиль і статус. У Китаї цей колір носять хлопчики. В Індії, наперекір Європі, цей колір вважається відновником балансу і здоров'я. Він має позитивне значення, символізує любов, щасливий шлюб, сімейне щастя, навіть здоровий сон і спокій. Але в Таїланді, хоч він практично межує з Індією, це колір невдач.

Таким чином, найбільш суперечливі погляди у Далекого Сходу та Америки, про це не слід забувати при спілкуванні з представниками цих культур. Кольори, здавалося б, дрібниця, що так часто упускається мандрівниками, несе в собі набагато більше значення, ніж нам здається. Відповідність культурних цінностей різних народів дозволить уникнути неприємних ситуацій, а також представить вас в правильному «кольорі» перед іноземцями і збільшить шанси на успіх у спілкуванні.

студентка Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка (м. Суми),
науковий керівник: ст. викл. Гільова Л. Л.

КРОС-КУЛЬТУРНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК СІМЕЙНИХ СТОСУНКІВ УКРАЇНСЬКИХ ТА ІТАЛІЙСЬКИХ РОДИН

У статті подано аналіз психологічних характеристик сімейних стосунків українських та італійських родин. Показано зв'язок цих особливостей з рисами національного характеру.

Постановка проблеми. Українська трудова еміграція до Італії за останні 20 років набула ознак масового характеру. Це призводить до виникнення проблем з адаптацією українців в новій державі, взаємопроникнення культур, створення нових сімей.

Крім того, в наш час в країнах Європи гостріше стоїть питання гендерної рівності в суспільстві. Ці зміни відображаються перш за все в сімейних стосунках – у визначенні хто є авторитетнішим в родині, у розподілі обов'язків подружжя, у виховуванні дітей. Тому дослідження психологічних характеристик сімейних стосунків родин України та Італії, як і інших європейських держав, є дуже цікавим та актуальним.

Аналіз наукових досліджень. Вивченням психологічних особливостей українських сімей займалися такі українські психологи: Б. Цимбалістий, О. Кульчицький, а за останні роки з'явилися наукові праці О. Вишневського, Н. Сивачук, Ю. Канигіна, З. Ткачук, П. Щербаня та ін. Вони висвітлюють питання етнопсихологічних характеристик української родини. Найбільший вклад у вивчення психологічних особливостей італійських сімей зробили М. Кон, М. Поротто, Д. Арпенті, З. Вітторіо, М. Соллі, М. Чіконья.

Мета статті: порівняння особливостей ставлення до сім'ї, взаємодії батьків та дітей, стосунків між шлюбними партнерами на основі крос-культурного аналізу українських та італійських сімей.

Основний виклад матеріалу. Мабуть, однією із найбільш відомих у світі національних рис українців та італійців є їх прихильність до сім'ї. Тож першим критерієм для порівняння сімейних стосунків є ставлення до родини в цілому. Сім'я для обох народів – це не тільки чоловік, дружина, батьки та діти, а всі більш-менш найближчі родичі.

Автор багатьох робіт, етнопсихолог В. Г. Крисько зазначав, що і українці, і італійці проявляють шанобливе ставлення та велику прив'язаність до сім'ї, особливо до батьків. Обидва народи поважають сімейні звичаї та традиції, слово старших за віком відіграє важливу роль. Вони надзвичайно чутливі, здатні до емпатії. Так, часті зустрічі відбуваються не тільки для підтримки один одного в поразках та бідах, а також заради важливих свят та особистих досягнень членів сім'ї. Але під час чвар у сім'ях більшість італійців, на відміну від українців, усі інтриги та протиріччя залишають в колі сім'ї. Це говорить про те, що італійські родини більш відкриті, щирі, готові до прийняття спільних рішень. У сімейних конфліктних ситуаціях проявляють рішучість і прямоту. Українці ж, навпаки, часто виносять суперечки за межі сім'ї, шукаючи підтримки у друзів або ж сусідів. Вони в сімейних конфліктах часто витісняють або подавляють один одного.

Нами визначено, що у взаємодії між батьками й дітьми можна помітити дещо значніші відмінності. Так, італійських дітей із самого народження звеличують і багато чого дозволяють. Мати й батько надзвичайно терплячі до своїх дітей, навіть до самих розбещених і невгамовних. Більшість батьків керується ліберальним стилем виховання, який характеризується наданням повної самостійності дітям. Так, згідно з дослідженням, проведеним групою туристичних операторів Франції, США, Греції, Великобританії та Іспанії під керівництвом італійського психолога Массімо Чіконья (2006), італійські діти – самі невиховані в Європі. Як зазначає Мартін Соллі, – автор книги «Ці дивні італійці» – «сини в типовій італійській сім'ї ростуть безтурботними і вільними, у той час як дочок з раннього дитинства привчають до відповідальності. Через це подібна система виховання веде до розвитку надмірної волі в жінок і виникнення несамотійності в діях у чоловіків». Що стосується України, то більшість українських дітей з самого дитинства виховуються в суворості. На думку сучасної української фольклористики Н. П. Сивачук, у стосунках між дітьми та батьками переважає авторитарний стиль виховання – при якому батьки недооцінюють позитив, який є в їхніх дітях і віддають перевагу контролю, директивам, правилам, які встановлюють самостійно. Тож,

можна із впевненістю сказати, що українські діти, на відміну від італійських, надзвичайно слухняні. Автор, у своїх роботах звертає увагу на те, що для українських дітей вагоме значення відіграє як слово батька, так і матері. Змалечку і дівчаток, і хлопчиків привчають до роботи. А це допомагає формуванню таких якостей як працелюбства, терпимості та витривалості.

Останнім часом зберігається тенденція прагнення європейських жінок до гендерної рівності. А значить права та можливості в суспільстві та ролі в сім'ях зазнають все більших змін. Етнолог, культуролог Г. П. Нецименко зазначала, що традиційні ролі в родині Європи передбачають з боку дружини – народження і виховання дітей, створення домашнього затишку, терпимість до обмеження сфери діяльності. А з боку чоловіка – прийняття основних рішень, економічну безпеку та захист сім'ї, емоційну вдячність дружині за пристосування до залежності. При чому італійка, як зазначала російський психолог Т. В. Шерстянкіна у своїй роботі «Етнокультурні особливості сімейних стосунків», негласно керує життям своєї родини. Вона звеличує і стимулює до необхідної діяльності свого чоловіка, допомагаючи йому зайняти домінуючу позицію. А український психолог і публіцист Богдан Цимбалістий зазначав, що українська жінка і так визнає свого чоловіка беззаперечним авторитетом, бо «він, так склалося історично, є надзвичайно активним, суворим та працьовитим».

Щодо рис національного характеру українських та італійських жінок та чоловіків, то вони все одно залишаються незмінними, і так чи інакше будуть проявлятися саме в сімейних стосунках. Крисько виявив, що українським чоловікам притаманна інтернальність, емоційність, працелюбність і відповідальність, жінкам – екстернальність, схильність до перебільшень, працелюбність, експресивність. А за допомогою статті О. Л. Бутто «Сучасна італійська сім'я» ми виявили, що в свою чергу італійські чоловіки – емоційні екстраверти, серйозні й категоричні в своїх діях і висловлюваннях, здебільшого егоїсти, а їх жінки – емоційні інтроверти, конформістки, прозаїчні в судженнях. Проаналізувавши соціально-психологічну літературу, яку ми використовували, із впевненістю можна сказати,

що обидва народи надзвичайно емоційні. Можна припустити, що саме через свою підвищену емоційність та запальність, а на зараз вже через розподіл сімейних прав та обов'язків і в українських, і в італійських сім'ях часто виникають конфлікти.

Висновки. Порівняння крос-культурних психологічних характеристик сімейних стосунків родин України та Італії призвело до того, що існують значні протиріччя у взаєминах між шлюбними партнерами та щодо виховання дітей. Це пов'язано з тим, що більшість українців – інтроверти – люди, що орієнтовані на себе, які схильні до самоаналізу та власних глибоких роздумів, а італійці – екстраверти – більш поверхові, спрямовані на світ та на стосунки з оточуючими. Через це вони по-різному ставляться до свого шлюбного партнера, вирішують родинні конфлікти, виховують своїх дітей. Але безумовно спільним є те, що сім'я для обох країн – це одна із найбільших цінностей у житті.

Прохненко Злата Антонівна

Студентка Сумського державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка (м. Суми),
науковий керівник: к. психол. н., доцент Г. А. Стадник

РОЗВИТОК СПІЛКУВАННЯ ТА МОВЛЕННЯ ДИТИНИ РАНЬОГО ВІКУ У ВІТЧИЗНЯНІЙ СИСТЕМІ ВИХОВАННЯ

У ранньому віці, особливо в першій його половині, дитина тільки починає входити у світ соціальних відносин. Через спілкування з мамою, батьком та іншими дорослими дитина поступово оволодіває нормативною поведінкою. Але в цей період мотиви її поведінки, як правило, неусвідомлені і невибудовані в систему за мірою їх значущості. Лише поступово внутрішній світ дитини набуває визначеності і стійкості. І хоча цей світ формується під впливом дорослих, дитина не може відразу засвоїти те ставлення до людей і речей, якого від неї очікують.

В предметній діяльності через спілкування з дорослими створюється основа для засвоєння значень слів і пов'язування їх з образами предметів та явищ навколишнього світу. «Німі» форми

керівництва (показ дій, управління рухами, вияв схвалення за допомогою жестів і міміки) стають вже недостатніми для навчання дитини прийомам і правилам використання предметів. Зростаючий інтерес дитини до предметів, їх властивостей і дій з ними спонукає її постійно звертатися до дорослих. Але і звернутися, і одержати необхідну допомогу вона може, тільки оволодівши мовним спілкуванням.

У ранньому дитинстві розвиток мови йде в двох напрямках;

- удосконалення розуміння мови дорослих;
- формування власної активної мови дитини.

Дитина не відразу оволодіває вмінням відносити слова до позначуваних предметів і дій. Спочатку дитина розуміє ситуацію, а не конкретний предмет чи дію. Дитина може за допомогою слова досить чітко виконувати певні дії при спілкуванні з одною людиною і зовсім не реагувати на ті самі слова, що вимовляються іншим дорослим. У спілкуванні з дорослим дитина правильно реагує на його слова, якщо ці слова багаторазово повторюються в поєднанні з певними жестами. Дитина дуже швидко навчається відповідній дії. При цьому вона реагує не тільки на слова, але й на всю ситуацію загалом. Пізніше значення ситуації долається, дитина починає розуміти слова незалежно від того, хто їх вимовляє і якими жестами вони супроводжуються. Але й тоді зв'язок слів з позначуваними предметами та діями довго залишається нестійким і все-таки залежить від тих обставин, за яких дорослий дає дитині словесні вказівки.

В перші місяці другого року слова дорослого, які відносяться до будь-якого знайомого для дитини предмету, викликають необхідну дію тільки у випадку, якщо цей предмет знаходиться перед її очима. Однак, і у випадку, коли необхідний предмет знаходиться в полі зору дитини, її увага легко відволікається безпосереднім сприйняттям предметів яскравіших, ближчих, новіших. Якщо перед дитиною лежать рибка, півник, чашка і дорослий кілька разів повторює: «Дай рибку!», то видно, що погляд дитини починає рухатися по предметах, зупиняється на рибці, її рука тягнеться до названого предмету. Але часто трапляється так, що погляд повертається до предмету,

цікавішого для дитини, і замість того предмету, який необхідно дати, вона обирає цікавіший для неї.

Після півтора року підпорядкування дій дитини словесним вказівкам дорослих стає міцнішим, але все ще може порушуватися, якщо між вказівкою і виконанням вводиться відстрочка у часі або якщо вказівка вступає у протиріччя зі звичною, закріпленою дією.

Для дитини другого року життя слово набагато раніше набуває пускового, ніж гальмівного значення: дитині значно легше за словесною вказівкою розпочати якусь дію, ніж припинити її. Коли, наприклад, дитині пропонують закрити двері, вона може почати багаторазово відкривати і закривати їх. Інша справа – зупинка дії. Хоча, зазвичай, вже до початку раннього дитинства дитина починає розуміти значення слова «не можна», заборона ще не діє так магічно, як хотілося б дорослим.

Лише на третьому році життя мовні вказівки дорослих починають по-справжньому регулювати поведінку дитини в різних умовах, викликати і припиняти її дії, мати не тільки безпосередній, але й відстрочений вплив. Розуміння мови дорослих у цей період якісно змінюється. Дитина не тільки розуміє окремі слова, але стає здатною виконувати предметні дії за інструкцією дорослого. Вона починає з цікавістю слухати будь-які розмови дорослих, прагнучи зрозуміти, про що вони говорять. У цей час діти активно слухають казки, оповідання, вірші – і не тільки дитячі, але й важкодоступні за значенням.

Розвиток активної мови дитини до півтора року відбувається повільно. У цей період вона засвоює від 30-40 до 100 слів і використовує їх дуже рідко. Після півтора року дитина стає ініціативною. Вона починає не тільки постійно вимагати називати предмети, але й робить спроби вимовляти слова, які позначають ці предмети. До кінця другого року дитина використовує до 300, а до кінця третього року – від 500 до 1500 слів.

Вже на початок раннього віку в дитини виробляються невербальні засоби комунікації (міміка, особливості посмішки, жести тощо). Такі значущі для спілкування утворення формуються на вродженій основі через наслідування дорослому, яке є першою формою ідентифікації.

Особливого значення для розвитку здатності до ідентифікації набуває засвоєння дитиною мови, вміння використовувати заміщення і різноманітні знаки. Відволікаючись від себе і входячи у світ заміщуваних предметів, дитина, ідентифікуючи їх з відсутніми предметами, заглиблюється в умови, які вимагають від неї оволодіння ідентифікацією як здатністю приписувати предмету-заміснику властивості відсутнього предмета. Це можуть бути фізичні властивості, способи дій (функціональне призначення предмета), почуття тощо. Дорослий, граючись з дитиною, вводить її у світ можливих трансформацій предметів і емоцій, а дитина приймає всі властиві людській психіці можливості до ідентифікації.

Дитина раннього віку надзвичайно швидко оволодіває мовою завдяки психологічній включеності у спілкування з дорослими. Вона уважно слухає розмови дорослих, коли, здавалося б, до неї не звертаються, а сама вона зайнята грою. Ця увага до мови дорослих проглядається щоразу, коли дитина раптово включається у контекст дорослого спілкування, даючи свої емоційні оцінки почутому, коментуючи чи ставлячи запитання.

Спілкування в ранньому віці полягає в постійному зверненні дитини за допомогою і в демонструванні супротивну пропозиціям з боку дорослого. Дитина відкриває для себе, що вона є джерелом своєї волі і починає випробовувати свою волю у спілкуванні зі своїми близькими, з дорослими і однолітками.

Дитина саме в ранньому віці засвоює прийоми привертання і утримання уваги дорослих. Ці прийоми є загалом соціально прийнятні, оскільки дитина вміє добре рефлексувати залежно від реакції дорослих і відразу ж сама виправляє свої промахи. Дитина вміє виразити почуття прихильності і симпатії, також висловити почуття незадоволення і запропонувати при цьому деякий вихід з неприємної ситуації.

Особливе місце в розвитку соціальної активності займає розвиток специфіки спілкування з однолітками. Діти починають цікавитися один одним: вони спостерігають один за одним, обмінюються іграшками, намагаються демонструвати один одному свої досягнення і навіть змагатися. Змагання в досягненні зумовлює

мотивацію до досягнення, що визначає успішність реалізації прагнення до визнання. При цьому в дитини розвивається рефлексія своїх досягнень і досягнень іншого.

Отже, мовлення у ранньому віці виникає, починає розвиватися і разом з ним розвивається психіка дитини. Також з мовленням пов'язані розвиток сприйняття і мислення, обумовлене спілкуванням з дорослими. Мовлення опосередковує весь технічний розвиток дитини раннього віку.

Піючевська Анна Геннадіївна

студентка Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка (м. Суми),
науковий керівник: к. філос.н, доцент Пасько К. М.

ЦІННІСТЬ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ ТА СУЧАСНА МОРАЛЬ

Період другої половини XX століття і початок XXI століття отримав назву постсучасність. Цей перехідний етап характеризується змінами ціннісних орієнтирів та традицій, які були напрацьовані людством у продовж століть. У першу чергу, спостерігається перенесення акцентів з колективістської орієнтації на значущість особи, її прав і обов'язків, що спричинило появу морально-етичних проблем нового рівня. Найважливішим джерелом специфічних для сьогодення етичних проблем, серед яких чільне місце займають «біоетичні», є безпрецедентний розвиток науки, техніки і технологій. Вони виникають унаслідок втручання сучасної науки в глибинні біологічні процеси, серед яких пересадка органів, клонування, евтаназія тощо.

Аналіз західних та вітчизняних наукових і філософських джерел свідчить, що предмет біоетики тлумачиться досить широко: від етичних проблем медичної практики та біомедичних досліджень (Т. Аболіна, Р. Апресян, Т. Бочамп, Т. Мішаткіна, Дж. Чілдрес, М. Яровинський та ін.) до сучасних світоглядних проблем (С. В. Вековшиніна, А. М. Єрмоленко, В. Л. Кулініченко, В. Ф. Москаленко та М. В. Попов та ін.).

Розуміння проблематики евтаназії, суперечок навколо неї, її легалізації в багатьох країнах світу пов'язане з необхідністю розглядати її як засіб проти страху перед періодом і процесом умирання. У цьому – полягає сутність евтаназії: не існує інших засобів врятувати людину від болісного процесу вмирання, коли вона сама знає, що вмирає, і знають про це всі оточуючі, але вже ніхто не може їй майже нічим допомогти. Саме ця реальність диктує проблематику евтаназії.

Поняття «евтаназія» походить від грецького «eu» – «хороший» і «thanatos» – «смерть». Вперше цей термін застосував у XVI ст. англійський філософ Френсіс Бекон.

З огляду на становище сучасної моралі з поширенням суспільного песимізму, з одного боку, та бурхливим розвитком біології, медицини, психології – з іншого, науковий інтерес до евтаназії стрімко зростає.

З квітня 2005 р. в 250 бельгійських аптеках з'явилися набори для евтаназії. У наборі вартістю 60 євро є шприц з отрутою та необхідні для ін'єкції засоби. Але про повну свободу вибору говорити не можна. Зазначений набір може замовити лише практикуючий лікар, вказавши точну дозу отрути. Замовлення можливе лише після декількох письмових заяв хворого, що підтверджує його рішучість. Але найліберальніше в Європі ставлення до евтаназії – у Швейцарії. У цій країні значна кількість приватних організацій, що допомагають людям піти з життя, і надання подібної допомоги відповідно до швейцарського законодавства є безкарним, при відсутності «корисливих мотивів». Нідерланди легалізували евтаназію у 2001 році, Бельгія – у 2002 р., Ізраїль – у 2005 р., Люксембург – 2008 р., а у Франції й Британії смертельно хворим людям дозволяють відмовлятися від лікування. У Німеччині, з другого боку, евтаназія заборонена законом і тягне за собою покарання у вигляді позбавлення волі строком від 6 місяців до 5 років.

Прихильники евтаназії обґрунтовують свою позицію тим, що: з філософської точки зору – перехідна стадія від життя до смерті не повинна бути такою страждальницькою і принизливою для людської

гідності; з правової – існування права на життя передбачає право на прийняття рішення щодо власного тіла, в тому числі і права на смерть; з медичної – якщо безнадійно хворого чекає важка, нестерпна, недалека в конкретно визначений термін смерть, то чи не краще такого хворого позбавити страждань природного вмирання, полегшивши йому смерть.

Противники евтаназії висувають не менш вагому аргументацію. Легалізація ж евтаназії потягне за собою девальвацію цінності життя. З іншого боку, евтаназія не є засобом розв'язання філософських проблем життя і смерті, вона лише насильно усуває їх. З релігійної точки зору, наприклад, християнство сповідує принцип, що життя є даром Божим і лише Бог може дати та забрати його. Підсилює цю точку зору релігійна заборона «не вбий». Закріплена нормами права можливість евтаназії може безпосередньо вплинути на суспільну свідомість, оскільки з точки зору суспільної психології, усе узаконене вважається таким, що заохочується державою. Евтаназія, як форма медичної практики, може спричинити деморалізуючу дію на величезну масу хворих (тоді як благають про штучну смерть значно менше з них) і на медперсонал (навіщо боротися за життя хворого до кінця, краще без «турбот», «клопоту» забезпечити йому лагідну смерть). Практика евтаназії небезпечна також діагностичними помилками. Немає впевненості, що ідея евтаназії має під собою чіткі науково-клінічної і організаційно-медичної гарантії своєї істинності. Узаконення евтаназії може викликати можливість зловживань з боку медперсоналу, криміналізації медицини в цьому питанні. І, насамкінець, рішення про евтаназію, попри те, що здійснюється особою усвідомлено, однак може бути поспішним і незваженим. Більше того, в стані хвороби практично не уникнути вад волі – помилок, примусового волевиявлення внаслідок зовнішніх впливів (насильства, погроз, шантажу, умовлянь тощо).

Звичайно ж проблема евтаназії, в першу чергу, торкається тих невиліковно хворих, хто в муках очікує смерті. Однак моральний бік цієї проблеми ґрунтовно зачіпає ще десятки, а можливо й сотні тисяч людей – політиків і правників, які повинні прийняти відповідні

закони, а згідно з ними й конкретні юридичні рішення на евтаназію конкретної особи; близьких і рідних цієї особи, які повинні погодитися з достроковою смертю свого родича; і, звичайно, лікарів, які, по-перше, повинні прийняти вірне, безпомилково-професійне рішення щодо стану хворого, а, по-друге, виконати процедуру спричинення смерті.

Таким чином, у процесі евтаназії бере участь, як мінімум, чотири категорії людей: безпосередньо хворі, які просять про легку смерть, політики-правники, родичі і лікарі. Проте всі вони мають однакове право – право на вільний вибір, а швидше на свавільне рішення: одні – жити чи не жити; другі – надавати чи не надавати законне право на дострокове припинення життя; треті – давати чи не давати згоду на неприродну смерть близької людини; четверті – про можливість чи неможливість полегшити страждання хворого відомими засобами, про безсумнівну доказовість неможливості врятувати життя, про той чи інший «легкий» набір лікарських засобів здійснення евтаназії і, насамкінець, про те, чи бажає той чи інший конкретний лікар (чи лікарі) здійснити цю процедуру. Єдина можливість забезпечити свободу і права тяжко хворої людини – це всіляка допомога їй (збоку держави, закону, родичів і лікарів) стійко і найлегше діждатися своєї природної кончини.

Для цього було засновано Міжнародну Асоціацію з вивчення болю (The International Association for the Study of Pain (IASP), в 1973 році. Вона є найбільшою в світі мультидисциплінарної організацією, яка займається дослідженням проблеми болю. До асоціації входять понад 6500 членів з 114 країн світу, в різних країнах працюють 74 філії. Асоціація об'єднує вчених, лікарів, психологів і політиків з різних країн світу, сприяє вивченню проблеми болю і поліпшення методів терапії больових синдромів. Видається офіційний журнал «PAIN», в якому публікуються дослідження про природу, механізми та методи лікування болю. Кожні два роки асоціація організовує всесвітні конгреси з проблем болю (World Congress on Pain). Девіз асоціації: «Працюємо разом, щоб позбавити світ від болю (Working together for pain relief through out the world)».

Отже, суперечки між супротивниками та прибічниками евтаназії тривають. Єдиного, універсального рішення з цього питання бути не може, тому що пошук сенсу життя та смерті – довгий і суто особистий для кожної людини шлях. На думку Гіппократа: «Людина – це не тільки тіло або психофізична цілісність, а й особлива духовно-тілесна реальність, особистість. Не тільки життя, а й смерть для неї – це постійне утвердження свободи свого духу і виявлення особливого неповторного духовного і тілесного світу».

Попова Анна Сергеевна

студентка Сумского государственного
университета имени А. С. Макаренка,
научный руководитель: к. психол.н.,
ст. преподаватель Д.В. Черенщикова

ЭТНОПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОТНОШЕНИЯ К СМЕРТИ В ЯПОНСКОЙ КУЛЬТУРЕ

Страх смерти представляет собой глубинное переживание человеком чувства тревоги относительно конечности своего существования, иногда переходящий даже в навязчивое состояние – танатофобию. И в этом плане, японская культура является уникальной для нашего «западного ума», потому как в этой стране издревле было разработано множество ритуалов не только нивелирующие страх смерти, но даже сотворившие определенный эстетический культ данного пугающего нас явления.

Отношение японцев к смерти может показаться очень странным, кажется, что они совершенно не ценят свою жизнь. Не каждому дано понять отношение самураев к чести и жизни, они ценили и то и другое, видели гармонию и внутреннюю красоту окружающего мира, что выражается скорее не в небрежности к жизни, а лёгкости расставания с ней. Уйти в бою с честью – вот что самое главное для воина. Именно поэтому японские солдаты так волновали остальные народы свободной и добровольной гибелью пилотов-камикадзе.

В современной Японии ритуальные самоубийства по приказу практически отсутствуют. А вот совершаемые по собственной воле остались, но, конечно же не в таких масштабах, как это практиковалось в прошлые века.

Таким простым и спокойным отношением ко всему уходящему пронизана вся японская культура. У них так же особое отношение к природному увяданию, концу существования, который влечёт за собой новую жизнь. В Японии ценится красота мгновения, увядания, смерти. Цветущая сакура прелестна и изящна своим цветом, но ещё прекраснее момент её увядания. Прекрасная картина смерти природы, смерти цветов. Самый известный вид сада камней – песок и камни – созерцание смерти и пустоты. Икебана – застывшее во времени увядание. Это всё не значит, что японцы не считают красивым свежий, только что распустившийся цветок, это то самое сострадание к потерявшим прежнюю красоту вещам. А может быть и извечное напоминание о всеобщей конечности, в отличии от западного утопизма желания и надежды на полное бессмертие.

Буддолог и националистический идеолог Томомацу Энтай писал: «Для тех, кто хочет только жить, кто ставит себя в центре мироздания и стремится взять от жизни как можно больше, смерть всегда будет пиковой дамой, вызывающей ужас. Вся европейская цивилизация подчинена девизу: «Что угодно, только не смерть». Это пещерная цивилизация, спрятавшаяся в кокон».

Известная самурайская максима гласит: «Просыпаясь утром, думай о смерти». Сравним с народной японской поговоркой: «Если смерть нипочем, всего добьешься». Еще иезуиты, первыми из европейцев попавшие в Японию, как главную туземную особенность отмечали удивительно легкое отношение к смерти. Японцы – единственная нация, эстетизировавшая и до мельчайших деталей разработавшая ритуальное самоубийство харакири.

Далеко не последнюю роль в отношении японцев к суициду играет и давняя, глубоко укорененная в культуре поэтизация добровольного ухода из жизни. Романтический ореол, которым в

западной традиции окружены некоторые виды самоубийства, в Японии сияет еще ярче и лучезарнее. Самоубийство благородного героя или героини – это главный фабульный ход японской классической литературы, самый красивый и волнующий из всех возможных финалов. Хэппи-энд вроде «стали жить-поживать и добра наживать» или «они жили долго и счастливо» с японской точки зрения скучен и даже безвкусен.

С другой стороны, такое легкое отношение к смерти часто оборачивается трагически, ведь сейчас Япония – одна из лидирующих стран по количеству суицидов. Обстановку усугубляют и новые факторы современного мира, толкающие подростков к последней черте: СМИ, которые подробно освещают каждую историю самоубийства, вызывая стремление к подражательству у других подростков; Интернет, где можно свободно найти целые сайты и группы с подробными описаниями способов суицида; японские манги с трогательными историями о девочках, которые кончают с собой и становятся «счастливыми».

В японском менталитете настолько укрепилось чувство коллективизма, что любой отрыв от него, реальная или мнимая потеря достоинства в глазах у других людей и самих себя, обостренное чувство долга и, как следствие – вины, безусловно являются сильными провоцирующими суицид факторами. Однако, если учесть географические особенности данного острова, который периодически страдает от землетрясений, цунами и извержений вулканов, местные жители настолько часто встречались со смертью, что научились более легкому отношению к ней, как к естественному и неизбежному явлению, которое может прийти в любой момент. Именно в этом можно видеть их мудрость, ведь постоянное осознание близости смерти учит ценить мгновения настоящего, пока мы живы.

студентка Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка (м. Суми),
науковий керівник: к. психол. н., доцент Стадник Г. А.

РОЗУМІННЯ ЛЮБОВІ В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ

Юність – це досить тривалий період життя людини від 14-15 до 25 років, який поділяють на ранню та пізню юність. Рання юність охоплює період від 14-15 до 18 років.

Юнацький вік характеризується новим типом спілкування, предметом якого є сама молода людина як суб'єкт відносин. Тому в любові розвивається самосвідомість юнака, оформляються її життєві плани, не дивлячись, що провідною діяльністю для старшокласників виступає навчально-професійна діяльність.

Любов – емоційне відчуття, властиве людині, глибока, самовіддана й інтимна прихильність до іншої людини або об'єкта. Любов – складний психологічний феномен, що виникає як зіткнення індивідуума і соціуму, низинного і піднесеного, духовного і тілесного начала.

Любов в юнацькому віці – це одна з найважливіших подій цього віку. Пам'ять про неї зберігається, як правило, на все життя завдяки яскравим і незнайомим переживанням.

Юнацька мрія про любов виражає, перш за все, жадання емоційного контакту, розуміння, душевної близькості. Потреба в саморозкритті і інтимній людській близькості і плотсько-еротичні бажання дуже часто не співпадають і можуть бути направлені на різні об'єкти. У юнацькому віці формується морально-психологічна готовність до сімейного життя.

У період ранньої юності продовжується процес переорієнтації спілкування з дорослих на однолітків. Юнацькі мрії про кохання відображають насамперед потребу в емоційному темпі, душевній близькості, розуміння. Як правило, вони не співпадають із чуттєвістю, зумовленою статевим дозріванням. Різко посилюється потреба в індивідуальній інтенсивній дружбі. Помітно активізуються міжстатеві взаємини, розширюється сфера дружніх стосунків, розвивається нагальна потреба в коханні, з'являються серйозні захоплення, багато-

хто розпочинає статеве життя. Заохочуючись, підлітки досить вірно називають почуття, що виникає, дружбою; водночас вони відчують сильний, позбавлений тонкого психологічного змісту, еротизм як вираження біологічної сексуальної потреби.

Вперше, про почуття любові юнаки та дівчата дізнаються в підлітковому віці. Це почуття їм запам'ятається на все життя. Перша любов – це перше світле почуття, повне захоплення, романтики, розчарувань і переживань. Для багатьох перше кохання залишається на все життя, а для когось це лише один зі спогадів. Людина створена так, що вона не зможе обійтися без любові.

Бажання віддатися цьому почуттю у юнаків величезне, дуже часто вони готові навіть на фізичне зближення або брак. Але це лише створює перешкоди в пізнанні всіх труднощів стосунків між жінкою і чоловіком.

Дуже часто юнакам важко відрізнити любов від захоплення і закоханості. Закоханість сильне почуття, і іноді здається, що саме з цією людиною треба зв'язати своє життя. Але через якийсь час люди залишаються просто хорошими друзями. Саме тому батьки завжди радять «не поспішати», і ця порада не позбавлена здорового глузду.

Отже, любов в юнацькому віці – це одне з важливих переживань цього віку. Воно сповнене емоціями, сумнівами, хвилюванням. Часто такі почуття змінюють саму людину та її світогляд. Тому любов в цьому віці відіграє велику роль для індивіда.

Сивокозова Інна Валеріївна

студентка Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка (м. Суми),
науковий керівник: ст. викладач Гільова Л. Л.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ ТА США

У статті проводиться порівняльний аналіз соціально-психологічних засад сімейного виховання в Сполучених Штатах Америки та Україні, окреслені та вивчені стилі виховання, особливості розподілу ролей у сім'ї.

Постановка проблеми. Сім'я – це первинний соціальний інститут, який надає дитині систему правил і цінностей. Саме в ній закладаються основи виховання, формується соціальний статус

дитини, прихильність до рідних, підґрунтя для становлення її переконань і світогляду, ціннісних орієнтацій, морально-етичних ідеалів, соціальної поведінки.

Розвиваючи виховні традиції власної нації необхідно звертати увагу на зарубіжний досвід. Крім того, інтеграція культур, яка відбувається у нашому суспільстві сприяє розвитку та зміцненню зв'язків між Україною та США. Українська молодь вивчає американські погляди на спосіб життя з його прагматичними зв'язками, повною матеріальною незалежністю один від одного, своєрідним ставленням до виховання дітей, до взаємин між поколіннями тощо.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми пов'язані із вивченням особливостей сімейного виховання досліджують як американські так і вітчизняні науковці.

Особливої значущості набувають праці таких американських дослідників, як Б. Бернард, Дж. Гандерсон, Дж. Гемпбел, С. Гранд, Дж. Демос, А. Карлсон, Г. Кокс, А. Сейпт, Л. Сікорней, Д. Сміт, С. Соммервіл, Дж. Хенретта, А. Шостак, в яких охарактеризовано становлення американської сім'ї в історичному аспекті та традиційні особливості її життєдіяльності. В Україні названі питання висвітлюють В. Костів, О. Радул, В. Постовий, М. Стельмахович, В. Федяєва та інші.

Мета статті – на підставі порівняльного аналізу виявити психологічні особливості сімейного виховання дітей в родинх Сполучених Штатів Америки та України.

Виклад основного матеріалу. В процесі розбудови США як демократичної країни її громадяни зуміли виробити в собі унікальний набір якостей: це розкутість, вміння без паніки виходити із скрутної ситуації і відчуття повної внутрішньої свободи, яке не заважає їм бути законослухняними. Основи подібного менталітету закладаються з ранніх років. Це підтверджує, що виховання в сім'ї – важливий аспект для американців. Батьки, навіть зайняті роботою, вважають своїм неодмінним обов'язком приділяти якомога більше часу своїм дітям, цікавитися їхніми успіхами і розвитком, вникати в їх захоплення і проблеми. Сімейні походи на природу, екскурсії, родинні свята,

регулярні вечері разом – невід’ємна частина побуту багатьох американських сімей.

Публіцист Сергій Петров вказує, що неодмінною складовою культу сім’ї в Америці є діти. Але, незважаючи на це, батьки не стають їх заручниками. Однією з відмінностей американської сім’ї від української полягає в тому, що в українській родині «головою» є не жінка і не чоловік, а дитина. Все підпорядковано їй, особливо коли дитина маленька. У американській родині «головою» є сімейна пара. Залишати маленьких дітей без нагляду заборонено, і батьки, які так вчиняють, можуть бути піддані адміністративному, а якщо це спричинило якісь серйозні наслідки (травма, пожежа), то і кримінальному покаранню. Тому однією з рис американського стилю життя можна назвати звичку всюди брати з собою дітей, навіть грудних. Якщо молодим батькам захотілося відпочити, провести вечір з друзями, а дитину нема з ким залишити, вони відправляться на вечірку разом з ними. Звиклі з 17 років жити окремо від батьків, американці не можуть розраховувати на допомогу бабусь і дідусів. Багато в чому таке відношення виникає зі старого пуританського ідеалу самостійності і самодостатності. Діти – це проблеми батьків, і коли незабаром ті вважали себе досить дорослими, щоб мати малюків, то повинні самі думати і про те, хто буде ними займатися.

Втручання держави в процес виховання в Америці дуже велике. Будь-які скарги дитини на покарання або обмеження можуть спричинити серйозні судові розгляди з батьками. Виходячи з цього сформувалося основне правило американської системи виховання: будь-яке покарання має супроводжуватися докладним поясненням його мотивів. Американські дитячі психологи Б. Харріс, Дж. Кер’ю, І. Гудмен вказують, що після розмови з дитиною задумане покарання вже не здається таким виправданим. Саме цим і відрізняється американська система виховання від української. Адже у нас до цих пір в більшості сімей переважає контролюючий стиль виховання дітей. У таких родинах воля дитини контролюється. Батьки диктують дитині, що вона повинна одягати, з ким дружити, самі встановлюють режим дня дитини.

Американська система виховання може підготувати суспільству творчих особистостей, здатних мислити самостійно і нестандартно. Але в той же час дана система часто не здатна виховати слухняних працівників, таких які б непохитно виконували накази керівництва.

У свідомості українців «ідеальна родина» – це «традиційна» родина, що поєднує кілька поколінь, які живуть разом (дідусь і бабуся, батько і мати, діти, онуки).

В дослідженнях Т. Ф. Алексеєнко зазначено, що в Україні завжди приділяли не аби якого значення вихованню дітей. Найбільш значущими вважали такі якості, як доброта, справедливість, любов до свого народу, батьківщини, працелюбність тощо. Передумовою такого виховання є демократичні стосунки в сім'ї між дорослими і дітьми. Треба зазначити, що провідну роль у сімейному вихованні української родини відіграє мати. Саме вона найсильніше впливає на дітей, особливо в сфері духовно-морального виховання. На сучасному етапі саме матері займаються вихованням дітей в той час, коли батько працює, щоб прокормити сім'ю, але не меншим є й його вплив, особливо коли йдеться про виховання хлопчиків. Старше покоління, як правило, вважає себе вправі втручатися в життя своїх навіть дорослих дітей, критикувати їх і давати їм поради. Саме бабусі звичайно приймають найактивнішу участь у вихованні онуків.

Однією з негативних і відмінних від американських особливостей виховання є те, що діти знаходяться на утриманні батьків, поки не починають забезпечувати себе самостійно (а це може відбутися й у досить дорослому віці). Однак фінансова допомога батьків часто продовжується навіть після знаходження дітьми самостійності. При цьому батьки не тільки матеріально забезпечують дітей, але і прагнуть контролювати їхні вчинки і впливати на їхні рішення: вибір кола спілкування, професії, місця роботи і т. д. Такий контроль батьків приводить до розвитку інфантильної особистості, яка не бажає брати на себе відповідальність будучі навіть у дорослому віці.

Висновок. Проведений порівняльний аналіз дає змогу зробити висновки про те, що українська та американська сім'я мають такі відмінності:

- центральною фігурою в американській родині є батьки, а в українській – дитина;
- стиль виховання американців побудований на основі партнерських стосунків з використанням навіювання дитині правильної поведінки. В Україні у більшості сімей переважає контролюючий або директивний стиль, де слухняності дітей домагаються за рахунок психологічного впливу: обмежень, заборон і систем правил;
- вплив старшого покоління на виховання дітей більший і невід’ємний в українській родині. Американські сімейні пари намагаються виховувати власних дітей самостійно.

У той же час українській і американській родині притаманні певні спільні характеристики, які пов’язані з вихованням дітей. До таких характеристик слід насамперед віднести акцентування на вихованні моральної, фізично здорової, працелюбної особистості, яка відзначається власною гідністю й з повагою ставиться до інших приймає цінності сімейного життя й володіє нормами соціальної взаємодії.

Степаненко Віта Василівна

студентка Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка (м. Суми),
науковий керівник: к.філос.н., доцент Пасько К. М.

МІСЦЕ І РОЛЬ ЖІНКИ У СВІТОВИХ РЕЛІГІЯХ

Проблема сутності жінки, її особистості та місця в релігійному житті була актуальною завжди, та особливого значення вона набуває сьогодні. Дослідженням феномену жінки в релігії та суспільстві займалися такі науковці, як З. Абдураїмова, О. Кісь, А. Колодний, В. Мухтерем, П. Ніколаюк, Н. Недзельська, Д. Осборн, Л. Погоріла, А. Черній, Н. Чухим та інші.

Жінка й релігія – одне з найсуперечливіх явищ в історії розвитку людства. У духовних аспектах усіх релігій жіноче начало відіграє важливу, а в деяких випадках визначальну роль. Саме поєднання чоловічого і жіночого начала породжує в суспільстві все

сущє. Проте, майже всі світові релігії відводять жінці другорядну роль, унеможлиблюють роль жінки як служителя культу, проте їй відводиться певне місце в храмі, де вона виконує визначені для неї функції. Також жінка не може обіймати посаду священика. Так, Йосиф Флавій стверджує, що Закон приписує жінці бути підпорядкованою чоловіку в усьому. Філон у своїх працях розглядає жінку як слабе створіння, а її призначення в житті – бути вдома.

Релігійні парадигми суспільства найчастіше були домінуючими порівняно з іншими сферами суспільного життя. Виходячи з цього, можна говорити про стереотипи, що з самого початку склалися у сфері релігії, а потім виплеснулися за її межі. В історії людської цивілізації є чимало прикладів, коли релігійні погляди суспільства впливали на його загальний вигляд, а, отже, ставали визначальним чинником у вирішенні багатьох питань, у тому числі і в оцінці позиції жінки. Різні релігійні традиції по-різному дають відповідь на питання, якою має бути жінка. При цьому чималу роль у сприйнятті образу жінки нерідко відіграють уявлення про богів. У релігіях давніх цивілізацій, що успадкували багато поглядів первісності, жіночі божества шанувалися як причетні до акту творення світу, що нерідко осмислювався як акт сполучення і запліднення Матері-Землі Небом-Отцем. З'єднання різних богів і богинь в ході космогонічного процесу стало сприйматися як прототип і зразок для наслідування всіх любовних з'єднань і шлюбів взагалі.

У релігіях давніх цивілізацій і пізніше, в деяких національних релігіях, богині ставали покровительками культури, особливо міст, законів і таємних знань. Їх функції нерідко здаються суперечливими, подвійними, оскільки вони пов'язані не лише з творенням, а й з руйнуванням (богині війни, хвороб, покровительки різних чудовиськ тощо). Таким чином, вони уособлюють сили не тільки космосу, але і хаосу. Таким чином, ставлення до жінки є досить подвійним і незрозумілим. З одного боку – це шанування, з іншого – страх.

Християнство визначає поведінку жінки згідно цінностей «чоловічого» світу. Дана релігія спочатку виключає жінку зі сфери управління і лідерства. Міф про гріхопадіння, створений

християнською традицією і є частиною нашої безпосередньої культурної спадщини, описує жінку як пособницю Сатани, яка була першою, хто обдурив Адама. Внаслідок гріха жінки, людство було покарано Богом і відправлено у вигнання з Едему. Цей вирок носить політичний характер і є блискучим «поясненням» приниженого становища жінок, стаючи найвагомим аргументом патріархальної традиції на Заході.

Однак, сучасна релігія трансформувалася порівняно до тієї, що декларують канонічні догмати. Варто згадати, що загальна особливість всієї традиційної літератури полягала в тому, що релігійна література (як і політика, культура) була створена чоловіками. До нас майже не дійшло свідчень про духовне життя та богословські думки жінок-християнок. Звідси і складаються різні стереотипні погляди щодо позиції жінки у християнстві. Хоча сучасні Отці церкви і говорять про те, що жінка в християнстві вже давно не перебуває на задніх позиціях, провідне місце вона все одно займати не може. При цьому не слід винуватити християнство у поглядах на жінку як на нижчу істоту: це єдина релігія, що проголосила найвищим і найдосконалішим представником людського роду саме жінку – Пресвяту Діву Марію. Але й вона корилась своєму Обручнику Йосифу. Це пояснюють тим, що більш досконале створіння цілком може коритися менш досконалому, оскільки стосунки покори в християнстві визначаються не якістю, а функцією.

Окрему роль у формуванні стереотипів щодо ролі жінки відіграють ЗМІ, адже якщо ще на початку минулого століття жінка сміливо «одягала на себе» образ матері і почувала себе цілком комфортно, виконуючи другорядні ролі, як у політичному, громадському, так і сімейному житті, то сьогодні на перший план виходить не жінка-мати, а жінка-лідер, емансипована «бізнес-вумен», що в свою чергу впливає на формування інститутів сім'ї і призводить до трансформації соціальних цінностей. Звідси і напади на церкву, яка хоч і відображала базові цінності, але вони були характерні для світу, який ще не знав процесів глобалізації.

За ісламом, найголовніша сфера діяльності жінки – домашнє господарство. З моменту створення Аллахом, вона призначена передусім для дому, родини. Така роль вважається в ісламі почесною. Згідно ісламського права, жінка є живою людською істотою, яка має таку ж душу, як і чоловік. Коран дає чіткий доказ тому, що жінка повністю рівна з чоловіком перед Богом у своїх правах та обов'язках. Кожна людина – чи то жінка, чи то чоловік – несе відповідальність за скоєні вчинки. При виконанні релігійних обрядів, таких як повсякденні молитви, піст, чи обов'язкові пожертви бідним, обов'язки жінки не відрізняються від обов'язків чоловіка. Але навіть в деяких випадках жінка має більше привілеїв порівняно з чоловіком. Вона також звільняється від постів в період вагітності або коли годує дитину молоком, якщо загрожує небезпека дитині або їй самій тощо. Іслам приймає до уваги фізіологічні та психологічні особливості жіночого організму, полегшуючи їй прописані обов'язки.. Віруючу жінку можна зрівняти з золотом, яка має таку ж чистоту, чистий розум як природа. Виховуючи в собі доброту, вона знаходиться в гармонії з собою та світом та йде на зустріч Всевишньому Аллаху.

Аналізуючи дві провідні релігії світу і місце в них жінки, можна з упевненістю сказати, що кожна релігія трактує феномен жінки по-своєму. У сучасному суспільстві є спільна риса для усіх жінок світу – освіченість. Прагнення до знань — обов'язок кожної жінки. Безперечно, сучасна жінка має бути всебічно розвиненою, ерудованою, завжди готовою надати пораду дітям, чоловіку або родичам та забезпечити їх моральну або навіть матеріальну підтримку. Отже, вивчення проблеми жінки в умовах сьогодення дає можливість стимулювати процеси взаємовпливу і взаємообміну досвідом різних релігій та культур та сприяти утвердженню високої моралі сучасного світу.

аспирант Сумского государственного педагогического
университета имени А. С. Макаренка (г. Сумы),
научный руководитель: к.наук с ф.в. и с. Ратов А. М.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ МЕТОДЫ РЕАБИЛИТАЦИИ В СПОРТЕ

Процесс реабилитации традиционно рассматривался как физический. В настоящее время он считается многогранным процессом, включающим не только услуги хирургов и физиотерапевтов, но и таких специалистов как диетологи и спортивные психологи.

За последнее десятилетие ученые стали более глубоко исследовать психологическую проблему связанную с реакцией спортсменов на полученную травму. Это привело к развитию знаний о психологических корректировках у спортсменов во время травм и последующего их воздействия на психическое состояние при соблюдении программы реабилитации. Хотя в идеале психологическая поддержка пострадавших спортсменов должна быть обеспечена профессионалами – психологами, на практике это очень часто выполняют физиотерапевты. Не смотря на то, что по мнению физиотерапевтов психологические компоненты травмы не так важны, последние исследования показывают, что большинство пациентов чувствуют себя ограниченными в своих силах.

С серьезными травмами, которые могут привести к значительному временному периоду отстранения от спорта, спортсмены как правило испытывают эмоциональные нарушения. Исследования показывают, что спортсмены часто следуют пяти ступенчатому посттравматическому процессу:

- отказ;
- гнев;
- торг;
- депрессия;
- принятие и реорганизация.

После окончания первоначального шока, многие спортсмены имеют тенденцию преуменьшать значимость травмы. Однако, когда

травма становится все более очевидной, шок часто заменяется гневом, направленным к себе внутренне или внешне по отношению к другим людям. Реакции могут варьироваться по интенсивности в зависимости от ситуативных и личностных факторов и могут быть особенно сильными у лиц, чья Я-концепция и идентификация личности основаны как «спортсмен».

После гнева, травмированный спортсмен может попытаться избежать реальности ситуации. Бегун может обещать себе тренироваться очень усердно, если он сможет быстро восстановиться. Со временем, понимая последствия травмы, спортсмен может впасть в депрессию из-за неопределенности будущего. Следует отметить, однако, что депрессия не всегда является неизбежной.

Наконец, процесс реабилитации приближает спортсмена к спортивной деятельности. На этом этапе, как правило, спортсмен понимает, что должно быть сделано для восстановления. Временные рамки прохождения через эти этапы могут существенно различаться и неудачи во время реабилитации могут привести к дальнейшим эмоциональным нарушениям. В случаях очень серьезных травм, тем спортсменам, у которых эмоциональные реакции длительные, могут понадобиться вмешательства клинического психолога.

На самом деле, хотя некоторые спортсмены испытывают негативные эмоции во время процесса реабилитации, большая часть справляется без особых трудностей. Положительная адаптация может быть достигнута за счет уменьшения неопределенности в процессе восстановления. Психологи признают неопределенность в качестве одного из основных триггеров для беспокойства, но, путем информирования пациента о травме и о том, чего ожидать во время восстановительного процесса, эта неопределенность может быть уменьшена. Хотя люди отличаются тем, как они справляются с травмой и сколько информации они требуют, информирование лучше подготовит спортсмена к трудностям процесса реабилитации.

Психологи Роберт Вайнберг и Даниэль Гоулд предполагают, что использование физических упражнений травмированными спортсменами с приблизительным временным графиком для

достижения определенных целей в период реабилитации очень важно. Например, зная, что если дела пойдут хорошо при соблюдении программы реабилитации, то к 4-й неделе может быть возможным упражнение на велоэргометре. Это поможет поддерживать мотивацию пациента, стремление к прогрессу. К таким целям можно отнести восстановление полного объема движений в суставе, ходьба без костылей, плавание, езда на велосипеде, бег на беговой дорожке, возвращение к спортивной деятельности. Эти маркеры являются хорошими примерами, психологи их называют промежуточными целями – ступеньками, что проложат путь к достижению мечты. Этот подход может помочь в борьбе с любыми ощущениями неуверенности в себе. Физиотерапевты также могут помочь обеспечить краткосрочные цели в виде ежедневных упражнений, которые должны быть выполнены спортсменами. Достижение цели особенно важно для повышения уверенности спортсмена в себе. Более четкое представление о том, как этот процесс работает, дает рисунок в виде лестницы, где каждый шаг отражает важный маркер в процессе реабилитации, в верхней части лестницы находится цель. При занятии с пациентами это может быть полезно, нужно попросить их наметить свой прогресс. Их уверенность в себе может быть повышена, зная, как близко они уже подошли к конечной цели.

Таким образом, мониторинг и оценка целей важны для повторной их постановки, когда слишком легко или слишком трудно достичь цель в заданном времени. Важность психологических оценок, для достижения прогресса спортсменом, не следует недооценивать. Недавние исследования показали, что поддержка и прогрессирование упражнений были определены как важные детерминанты посещаемости сеансов физиотерапии.

Наукове видання

**ЕТНІЧНА САМОСВІДОМІСТЬ
ТА КРОС-КУЛЬТУРНА ВЗАЄМОДІЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ**

Матеріали V Міжнародного науково-практичного семінару
студентів, аспірантів та молодих вчених

27 березня 2014 р.

Суми : Вид-во СумДПУ, 2014 р.
Свідоцтво ДК № 231 від 02.11.2000 р.

Відповідальний за випуск **А. А. Сбруєва**
Комп'ютерна верстка **Ю. С. Нечипоренко**

Здано в набір 22.01.2013. Підписано до друку 25.02.2014.
Формат 60x84x16. Гарн. Cambria. Друк. ризограф. Папір друк.
Умовн. друк. арк. 11,6. Обл.-вид. арк. 9,6.
Тираж 100. Вид. № 24.

Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка
40002, м. Суми, вул. Роменська, 87

Виготовлено у видавництві СумДПУ імені А. С. Макаренка

